

SUOMALAINEN SOSIAALIDEMOKRATIA MURROKSESSA

”Ajelehtiva politiikka” hegemonisen diskurssin alaisuudessa?

Juha Luodemäki

Pro gradu-tutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2008

TIIVISTELMÄ

SUOMALAINEN SOSIAALIDEMOKRATIA MURROKSESSA

”Ajelehtiva politiikka” hegemonisen diskurssin alaisuudessa?

Juha Luodemäki

Valtio-oppi

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marja Keränen

Kevät 2008

sivumäärä: 75 sivua

Tarkoituksena on tarkastella suomalaisen hyvinvointipolitiikan ja sosiaalidemokratian muutosta 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen. Tutkimuskysymykseni kuuluu: miten uusliberalistinen, hegemoninen diskurssi näkyy Suomen poliittisissa linjauksissa, erityisesti Sosialidemokraattisen puolueen politiikan suunnassa? Vallalla olevalla ideologisella diskurssilla on vaikutusta puoluepolitiikan suuntaan. Siitä eriävien politiikkojen on vaikea taitella tätä hegemonista diskurssia vastaan niiden erilaisen retoriikan, arvomaailman ja ideologian vuoksi. Uusliberalistisen ideologian asemaa tällaisena hegemonisena diskurssina ja selkeänä trendinä ei voida kiistää, mutta kuinka sen vaikutus näkyy esimerkiksi hallituspolitiikassa, on vielä laajalti selvittämättä.

Tutkimuksen aineiston muodostavat hallitusohjelmat vuoden 1991 Esko Ahon hallituksesta vuoden 2007 Matti Vanhasen II hallitukseen. Aineistosta etsitään viitteitä poliittisen ilmapiirin siirtymisestä uusliberaalin talouskeskeisen ajattelun piiriin – hegemonisen diskurssin alaisuuteen. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana käytetään gramscilaista hegemonia-teoriaa.

Tutkielman tulokset osoittavat, että suomalaisessa sosiaalidemokratiassa todella on tapahtunut siirtymistä hegemonisen diskurssin alaisuuteen. Tähän on vaikuttanut esimerkiksi 1990-luvun alussa koetellut lama ja sen jälkeen aloitetut institutionaaliset muutokset. Myös liittyminen Euroopan Unioniin on tuonut mukanaan kansainvälisesti yhteneviä talouspoliittisia linjauksia, jotka ovat rajoittaneet puolueiden politiikkaa. Samoin hegemoninen, uusliberalistinen diskurssi on johtanut Sosialidemokraattisen puolueen politiikan hukkumiseen, puolueen kriisiin ja kannatuksen laskuun. Nähtäväksi jää mikä SDP:n ideologinen suunta tulevaisuudessa on.

Avainsanat: hegemonia, uusliberalismi, sosiaalidemokratia, hallituspolitiikka, Antonio Gramsci, murros

SISÄLTÖ

Johdanto	4
1. Tutkimusongelma	7
2. Hegemoninen diskurssi	9
2.1 Gramscin hegemonian käsitteestä	11
2.2 Kolmannen tien malli	16
2.3 Talous ja politiikka hegemonisessa diskurssissa	19
3. Uusliberaali ideologia ja Suomen muutokset	22
3.1 Uusliberalisoituminen ja talouden vapauttaminen	25
3.2 Ideologiset muutokset Suomen politiikassa 1990-luvulla	29
4. Analyysi	38
4.1 Sosialidemokraattien politiikasta	38
4.2 Hallitusohjelmat	40
4.2.1 Aho	41
4.2.2 Lipponen I.	45
4.2.3 Lipponen II	51
4.2.4 Vanhanen I	55
4.2.5 Vanhanen II	60
5. Johtopäätökset	64
Kirjallisuus	70
Aineisto	74

JOHDANTO

Hyvinvointivaltion rooli ja tarpeellisuus on nykyisessä poliittisessa tilanteessa alkanut yhä enemmän kyseenalaistua. Myös keinot sen säilyttämiseen ovat merkittävästi supistuneet. Suomi on tunnetusti seurannut pohjoismaista hyvinvointimallia, mutta alkanut viimeaikoina yhä enemmän nojata kansainvälisten talouspoliittisten trendien suuntaan. 2000-luvun Suomi on taloudellisesti kansainvälisesti kilpailukykyinen maa, mutta tulevaisuuden muutokset vaativat koko ajan rajumpia rakennemuutoksia yhteiskunnassa, etenkin julkisella sektorilla. Julkisen sektorin paisuminen ja kustannusten kasvaminen nähdään kestäättömänä kasvaneen kilpailun ja tehokkuusvaatimusten yhteydessä. Tilanteen haastavuus näkyy nykyisessä poliittisessä ilmapiirissä.

Poliittisesti yleinen ilmapiiri on siis jo pitkään ollut talouden ja talouspolitiikan sanelemaa. Monissa asioissa ratkaisee kustannustehokkuus ja kilpailukyky. Globalisaatio on alkanut yhä enemmän vaikuttaa tavallisen suomalaisen työssäkäyvän arkeen. Yritysten merkitys kansallisella tasolla on nostanut merkitystään. Ongelmalliseksi näiden teemojen merkityksen kasvettua on noussut yhteisöllisten asioiden ajaminen. Poliitikassa vasemmistolaiset tai sosiaaliset arvot eivät ole varsinkaan enää 2000-luvulla saneet kovin suurta kannatusta. Monessa suhteessa yksilöllisyyttä on alettu arvostaa enemmän. Suomen poliittisella kentällä kolmen suurimman puolueen politiikat jakautuvat vasempaan, niin sanottuun keskustaan ja oikeistoon. Vasemmistolaisia arvoja ja ideologista suuntaa edustaa Suomen Sosialidemokraattinen puolue. SDP on kuitenkin nyttemmin ajautunut selviin ongelmiin poliittisen suuntansa suhteen. Sen sisällä myllertävät niin muutoshaluiset voimat kuin konservatiivisemmat Ay-liikkeen voimat. Puolueessa ei täysin osata sanoa miten ja missä määrin uusiin kansallisiin ja globaaleihin ongelmiin tulisi vastata tai miten puolueen ideologia pystyy tarjoamaan ratkaisuja ongelmiin.

Yhteiskuntarakenteeseen ja yhteiskuntaan ylipäänsä on alkanut vaikuttaa entistä keskeisemmin talous. Talous on tunkeutunut ihmisten yhteiskunnalliseen tilaan, jossa aiemmin oli politiikka. Talous sanelee normistoa sekä arvoja, joiden mukaan pyritään toimimaan. Globalisaation vaikutusten seurauksena poliittiset päättäjät ovat miltei pakotettuja ottamaan huomioon talouden kansainväliset trendit ja antamaan (varsinkin

kansallisille) yrityksille enemmän liikkumatilaa. Tähän on vaikuttanut jo useamman vuosikymmenen ajan uusliberalismin kannatuksen kasvu talouden saralla.

Uusliberaaliin ideologiaan on erikoisella tavalla kietoutunut myös muutoshakuisuus. Sen vaikutus ei rajoitu ainoastaan taloudelliseen ajattelutapaan ja ideologiaan vaan se pyrkii muuttamaan puhettavan ja diskurssin kautta koko yhteiskunnan arvoperustaa. Tämän taloutta, vapaita markkinoita, yksilöllisyyttä ja kilpailuyhteiskuntaa ihannoiva trendi vaikuttaa vääjäämättä myös kulttuurisiin arvoihin ja sitä kautta poliittisiin arvoihin ja päätöksentekoon.

Suomen poliittisessa keskustelussa tämänkaltainen puhe on tullut esiin muun muassa Kokoomuksen esittäessä vastakkainasettelujen olevan ohi viittaamalla turhaan oikeisto-vasemmisto -asetteluun. Tähän politiikkaa vähättelevään linjaan SDP:n on ollut vaikea vastata. Miten tehdä ihmisille selkeästi selväksi mitä puolue todellisuudessa ajaa, mitä sen arvot ovat ja miten puolueen ideologia ja arvot voivat vastata nykyisiin globaaleihin ja samalla kansallisiin ongelmiin? Uusliberalistisen ideologian ja globalisaation luoman paineen myötä vasemmisto on ikään kuin alkanut jäädä vaihtoehdottomaan marginaaliin. Nykyisen trendin valta-asema alkaa olla liian ehdoton, jolloin tässä tapauksessa vasemmiston tarjoamat vaihtoehdot aletaan nähdä utopistisina ja mahdottomina. Voidaan myös nähdä, että *tämä politiikan merkityksen vähentyminen* johtaa osittain demokratian heikkenemiseen siinä mielessä, että valtaideologia määrittelee ainoat mahdolliset toiminta- ja ajattelutavat.

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen arvopohja tulisi olla ainakin ideologisen perustansa puolesta vasemmistolaisempi kuin Suomen muiden suurten puolueiden. Kilpailu äänestäjistä on kuitenkin kovaa ja tämä on johtanut myös SDP:n muuttumiseen yhä laskelmoivammaksi äänestäjien säilyttämisen turvaamiseksi. Tähän on tarjonnut mahdollisuuden entistä sovittelevampi linja talouspoliittisissa kuin myös yleisissä poliittisissa linjauksissa. Sosialidemokraattisen puolueen voidaan siis nähdä ajautuneen tai tietoisesti siirtyneen laman jälkeisenä aikana tietynlaiseen tienhaaraan. 1990-luvulla harjoitettu politiikka antoi suunnan uudentalaiselle suomalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle, jossa valtaa on muun muassa jaettu ulkopuolelle kuten Euroopan Unionille. Nykyinen talouspoliittinen trendi on paljolti saanut alkunsa jo 1980-luvun talouspoliittisista uudistuksista, mutta samoja linjoja jatkoi myös laman jälkeisen ajan Sosialidemokraattien harjoittama politiikka.

Yleisenä kehityssuuntana on jo pitkään ollut poliittisten ideologioiden samankaltaistuminen. Tämä on seurausta yksittäisen ideologian valloittamasta hegemonisesta asemasta. Hegemoninen ideologia ikään kuin alistaa kaikki politiikat omaan diskurssiinsa, jolloin esimerkiksi puolueiden erot muuttuvat lähinnä näennäisiksi. Sosialidemokraattisen puolueen asemaa tarkastellaan tässä tutkimuksessa juuri tältä hegemonisen diskurssin käsitteen pohjalta. Tutkin miten hegemonisen diskurssin valta-asema näkyy Suomen hallitusohjelmissa. Hallitusohjelmien kautta pyrin kuvaamaan myös muutosta, joka on tapahtunut Sosialidemokraattisen puolueen linjauksissa, juuri tämän hegemonisen diskurssin alaisuudesta johtuen.

1. TUTKIMUSONGELMA

Analysoin tutkimuksessani Lipposen I ja II hallitusohjelmaa, sekä Vanhasen I hallituksen linjauksia, jossa Sosialidemokraatit ovat olleet mukana. Mielenkiintoiseksi vertailuksi näille haluan ottaa aineistoon mukaan syvimmän laman ajan linjauksista myös Esko Ahon hallitusohjelman. Vastaavasti nykyistä nousukautta ilmentämään ja hyväksi vertailukohdaksi demarihallituksille otan mukaan myös Vanhasen II. hallitusohjelman. Hallitusohjelmien linjauksia tarkastelemalla pyrin hahmottamaan niissä mahdollisesti tapahtuneita uusia poliittisia linjauksia sekä tarkastelemaan miten uusliberalistinen diskurssi näkyy niissä.

Ensisijainen tutkimuskysymykseni on: **Miten uusliberalistinen, hegemoninen diskurssi näkyy Suomen poliittisissa linjauksissa, erityisesti Sosialidemokraattisen puolueen politiikan suunnassa?** Tutkimusongelmaa pyrin lähestymään myös seuraavien jatkokysymysten kautta: *1. Miten Suomen hallituspolitiikka on muuttunut 1990-luvun laman ajan jälkeen ja miten uusliberalistinen diskurssi on alkanut näkyä siinä? 2. Miten Sosialidemokraattinen puolue on sopeutunut tähän selkeästi vallalla olevaan uusliberaalin ideologian hegemoniaan? 3. Onko SDP:stä tullut niin sanottu ”ajelehtiva puolue”, jonka poliittinen ja ideologinen perusta on alkanut hämärtyä hegemonisen diskurssin alaisuudessa? 4. Voidaanko näiden viiden hallituksen poliittisista linjauksista päätellä onko hallituskoalitioilla todellisuudessa mitään merkitystä vai ajavatko kaikki puolueet samaa asiaa?*

Lähtöoletuksena pidän siis uusliberalistisen ideologian hegemonista asemaa. Alta vastaavan asemassa oleva SDP puolustaa hyvinvointivaltion olemassaoloa, sen säilyttämistä sekä muita sosiaalisia ja vasemmistolaisempia arvoja. Näiden väliin jää kuitenkin mielenkiintoisesti kolmas hieman ongelmallinen, mutta hyvä esimerkki, muuttuvasta ja yhteen sovittlevasta politiikasta, ”Kolmannen tien” -malli. Sosialidemokratia on mielletty konsensuksen ja sovittlevan linjan politiikaksi, mutta kuinka yhteistyökykyiseksi puolueen politiikassa todellisuudessa voidaan mennä ilman, että sen ideologiset periaatteet alkavat menettää merkitystään. Voitaisiinko siis olettaa, että hegemonisessa tilassa oleva uusliberalistinen ideologia ajaa muut, vastakkaiset politiikat väkisin sovittlevammalle linjalle?

Pyrin selvittämään onko hallitusohjelmissa huomattavissa Sosialidemokraattien politiikan suunnan muuttumista ja voidaanko muutosta pitää ristiriitaisena puolueen omaan ideologiseen perustaan nähden. Aluksi selvitän teoreettista taustaa, hegemonia käsitettä ja kolmannen tien ideologiaa. Sen jälkeen esittelen uusliberaalin ideologian esiintymistä, sen diskursiivista käyttäytymistä sekä uusliberalismin taustoja ja sen suosioon nousemisen syitä ja seurauksia.

2. HEGEMONINEN DISKURSSI

Tarkastelen edellä esittelemääni tutkimusongelmaa siis hegemonisessa tilassa olevan diskurssin ja ideologian kautta. Lähtöoletukseni on, että uusliberalistinen ideologia on hegemonisessa asemassa, jolloin muut politiikat menettävät mahdollisuutensa toimia tai niiden käytännön mahdollisuudet tulla toteutetuksi heikkenevät.

Jacob Torfing on tutkinut Laclau ja Mouffin gramscilaista hegemonia-teoriaa ja painottaa kehittyneiden kapitalististen yhteiskuntien instituutioiden tutkimista. Hänen näkemyksensä mukaan diskurssin tutkimiseen liittyy olennaisesti struktuurin olemus ja se miten tämä ajan myötä muuttuu. Tästä syystä diskurssiteoria edellyttää transsendentaalia käsitystä/käsitettä ja sen käyttöä. Tämä ei varsinaisesti ole täysin transsendentaalia ajattelua sillä tilanteet ja olosuhteet muuttuvat empiiristen tapahtumien vuoksi. Diskurssia voidaan kuitenkin lähteä purkamaan käsitteiden kautta. Sosiaalisia elementtejä voidaan dekonstruktion avulla rikkoa, jolloin perustat, keskustat ja lähteet tästä ”rakenteesta” voidaan paljasta. (Torfing, 1999, 88) Haasteellista juuri aineistoni kannalta on miten institutionaalinen rakenne, yleinen ilmapiiri ja kullekin ajalle tyypilliset käytänteet saadaan luettua esiin. Mielestäni myös historiallisella kontekstilla on suuri merkitystä näinkin pienellä aikavälillä. Asiatyhteyksien vaihtuvuus, sosiaalisten elementtien ja rakenteiden vahvuus voi hyvinkin vaihtua aineistossa vuosien mittaan.

Hegemonisen diskurssin tutkimukset keskittyvät usein ideologisiin asetuksiin kansalaisyhteiskunnassa, uuden sosiaalisen ja poliittisen subjektin muodostumiseen. Tällöin mielenkiintoisiksi tulevat varsinkin kriisien ja epäjärjestyksen hajauttavat tilanteet, joissa jo vakiintuneet identiteetit tai instituutiot alkavat heikentyä tai menettävät merkitystään (Torfing, 1999). Tästä syystä laman ja sen jälkeistä aikaa voidaan pitää otollisena hetkenä politiikan suunnan muuttumiselle.

Hegemonia itsessään tarkoittaa johtajuutta, auktoriteettia, autoritaarisuutta, vaikutusta toisiin ja varsinkin yhden vaikutusta moniin. Antonio Gramscin (Gramsci, 1979) mukaan moderneissa yhteiskunnissa hegemonia, yhteiskunnallinen johtajuus, luotiin, jotta kansan suostumus tälle voitettaisiin. Hegemonian käsite tarkoittaa siis poliittisen johtamisen ja vaikuttamisen tapoja, joiden kautta eri poliittiset ryhmät ovat voineet tuoda oman ideologiansa yleisesti hyväksyttäväksi ideologiaksi. Hegemoniaa voisi kuvata myös

eräänlaiseksi tilaksi, jossa jokin ryhmä on saavuttanut johtavan aseman diskursiivisen väittelyn ja kilpailun myötä.

Interpellaatio -käsitteen kautta Laclau ja Mouffe (Torfing, 1999.) tuovat mukaan myös diskursiiviset subjektit, joita vallalla oleva ideologia tai diskurssi tuottaa. Siinä ideologia ”identifioi” yksilöt tiettyihin diskursiivisiin subjektioihin, kuten miehiin, naisiin, työläisiin, terroristeihin tai ulkopuolisiin. (Torfing 1999, 303.) Tämä interpellaatio on siis onnistunutta indoktrinaatiota (iskostusta) joka ihmisiin ja ihmisten käsityksiin kohdistuu. Tällöin käsitteet ja niiden arvottaminen tietyllä tavalla ovat hyväksytyjä kyseisen diskurssin sisällä. Interpellaatio -käsitettä tarkastelemalla voidaan löytää vastauksia miten hegemoninen diskurssi rakentuu.

Laclau ja Mouffen tarkoituksena on kyseenalaistaa interpellaatio ja diskursiivinen hegemonia. Tämä lähinnä postmoderni diskurssiteoria keskittyy merkityksen diskursiivisen rakenteen tutkimiseen, identiteetin konstruktion tutkimiseen eli siihen mikä sen saa aikaan ja mikä sitä ylläpitää. Laclau ja Mouffen mukaan sosiaaliset ja poliittiset identiteetit ovat eräänlaisen harhaanjohtamisen häiritsemiä. (Torfing 1999, 290.) **Tämä harhaanjohtaminen tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, miten politiikka tietyn diskurssin sisällä on epäselvää ja häiriöaltista juuri hegemonisten rakenteiden läpi selitettynä tai artikuloituna. Poliittiset tai sosiaaliset käsitteet ja käytänteet diskurssissa ovat siis ”luonnollistettuja” tämän hegemonisen diskurssin universalismin vuoksi.** Juuri tähän oletukseen perustan tutkimusongelmani.

Hegemonisen diskurssin muodostamiseen liittyy artikulointi, sen esittäminen ja muodostaminen. Artikulaatio tuottaa elementtien välistä suhdetta, jolloin kahden elementin identiteetit muuttuvat diskursiivisessa vuorovaikutusprosessissa. (Torfing 1999, 101.) Vuorovaikutusprosessi vaatii kuitenkin antagonistisen vastavoiman sekä epästabiilisuutta näiden kahden elementin välillä. Laclau ja Mouffe puhuvat eräänlaisista leireistä, joiden välillä artikuloinnin ja vastavuoroisuuden pitää tapahtua. Tämän jälkeen hegemoninen diskurssi on mahdollista lähteä laajenemaan. (Laclau, Mouffe 2001, 136.) Lopulta alisteiset elementit siis hyväksyvät valtaapitävän hegemonian. Ilman rajoja elementtien välillä on mahdotonta puhua hegemonisesta diskurssista.

Hegemonia on diskurssin laajentumaa ja sen kaiken aikaista laajentumista. Tämä diskurssin laajentuma on näin ollen laajentumista sosiaalisen orientoitumisen (ja

toiminnan) tilassa, jossa antagonistiset voimat saadaan lopulta sulautettua yhteen artikuloinnin ja retoriikan avulla. **Esimerkkinä hegemonisesta diskurssista voidaan pitää sitä, miten uusliberalismi on onnistunut saavuttamaan valta-aseman määrittelemällä uudelleen poliittisen keskustelun termit ja asettamalla samalla uudenlaisen agendan yleiseen poliittiseen päätöksen tekoon.** (Torfing 1999, 102.) Vastavoimana uusliberalismille on ollut holhousvaltio, hyvinvointivaltio ja sosialismi, joiden käsitteitä ja elementtejä kohtaan se on jatkuvasti hyökännyt. Uusi agenda muotoutuu muun muassa yksilökeskeisyydestä, yrittäjyydestä, perheestä, talouden merkittävydestä ja markkinoiden vapaudesta. Keskustelu ja termit ovat siirtyneet tehokkuusajatteluun, riskien minimointiin ja taloudellisuuteen. Niitä on alettu pitää hyväksyttävänä ja tavoittelemisen arvoisina. Yhteisöllisyys ja sosiaaliset, pehmeämmät arvot ovat alkaneet jäädä vähemmälle arvolle.

2.1 Gramscin hegemonian käsitteestä

Antonio Gramsci esitteli hegemonia käsitteen 1920-luvulla Italiassa, vankilassa, kirjoittamansa Vankilavihkot -teoksen myötä (Koivisto, Lahtinen, Mäntylä, 1992). Tämä marxilaiseen perinteeseen liittyvä ajattelu aukaisee ennen kaikkea sitä miten proletariaatit luokkana voisivat nousta valta-asemaan yhteiskunnassa. Gramscin kirjoituksissa esitellään niin käsitteet, ideologia, yhteiskunta kuin valtiokin, marxilaisen filosofian valossa. Gramsci painotti juuri ”käytännön filosofia” tärkeyttä, joksi marxismi sensuurin vuoksi oli pitänyt kääntää (Gramsci 1979, 18). Merkittävintä kuitenkin on työväenluokan hegemonia -käsitteen teoretisointi ja tämän esittäminen marxilaisen teorian avulla.

Alustavana kiinnekohtana Gramsci pitää filosofian tärkeyden ja sen kaikille kuuluvuuden osoittamista. Kun on osoitettu, että filosofia voi kuulua kaikille Gramsci kysyy onko parempi ajatella ilman kritiikkiä eli hyväksyä ulkopäin määrätty maailmankatsomus, joka on peräisin siitä yhteiskunnasta ja kulttuurista johon kukin vääjäämättä ja automaattisesti maailmaan synnyttyään kuuluu (Gramsci 1979, 35). Toinen vaihtoehto Gramscin mielestä kysymys siitä ”onko sen sijaan parempi kehittää omaa maailmankatsomustaan tietoisesti ja kriittisesti ja siten tähän omaan aivotyöhönsä sitoutuen valita oma toimintapiirinsä - - - olla oma oppaansa eikä passiivisesti ja nöyrästi hyväksyä oman persoonallisuutensa muottiin

pakottamista?” (Gramsci 1979, 35). Jo tässä ajatuksessa kiteytyy pyrkimys vaihtoehtoisuuteen, transsendentaaliin ajatteluun eikä niinkään valtavirran mukana menemiseen. Tosin täysin transsendentaaliin ajatteluun ei Gramscin mukaan pysty kukaan, koska olemme yhteiskuntamme tuotoksia. Ihmisen tulee löytää oma itsensä kriittisen ajattelun kautta, joka tarkoittaa niiden kaikkia aikaisempien maailmankatsomuksien ja filosofioiden kritisoinnista, jotka ovat elämän aikana jättäneet jälkensä kuhunkin yksilöön.

Oman ajattelun löytäminen ja omaksuminen oli Gramscin mukaan mahdollista. Hän kuitenkin tekee sivuhuomautuksen muistiinpanoissaan siitä miten kukaan ei voi olla filosofi sanan välittömässä merkityksessä ilman ettei ottaisi huomioon historiaa ja muita maailmankatsomuksia jotka ovat yksilön omaan ajattelumaailmaan vaikuttaneet (Gramsci 1979, 36). Gramscin mielestä marxilaisuuden tuoma selkein uudistus oli sen osoittaminen, ”ettei ole olemassa pysyvää ja muuttumatonta abstraktia ”ihmisluontoa” (...), vaan että ihmisluonto on historiallisesti määrättyjen yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuus...” (Gramsci 1982, 29). Filosofian ja oman ajattelun luonnetta Gramsci kuvailee vertaillen niitä uskontoihin ja varsinkin katolisen kirkon saavuttamaan hegemoniseen asemaan. Gramsci huomauttaa, että kirkko pitää yllä ”rautaista kuriaan” sillä, että ei anna sen ja tavallisen kansan eron kasvaa liian suureksi (Gramsci 1979, 44). Toisin sanoen uskonnot ovat luoneet dogminsa ja lakinsa joihin uskotaan ja joiden alaisuuteen alistutaan, mutta samalla uskonnot pystyvät ylläpitämään hegemonista asemaansa säädellen suhdettaan jäseniinsä.

Käytännön toiminnan ja teoreettisen ajattelun Gramsci mieltää ihmisillä helposti kaksijakoiseksi tai miltei ristiriitaiseksi. Ajattelu ja toiminta voi tavallisella ihmisellä helposti olla ristiriitaista siksi, että toimintaan liittyy kaikki ympärillä oleva todellisuus ja kanssa ihmiset. Ajattelu taas liittyy pinnallisiin ilmaisuihin, sanoihin tai käsitteisiin, jotka ihminen on oppinut ”menneisyyden perintönä ja omaksunut kritiikittä”. (Gramsci 1979, 46) Oman itsensä kriittinen käsittäminen alkaa tällöin hegemonisten, vastakkaisten suuntausten ymmärtämisen ja niitä vastaan taistelun kautta (Gramsci 1979, 46). Tämän saavuttaminen vaatii sanojen, käsitteiden ja käytänteiden historiallisen vaikutuksen ymmärtämistä. Kehitys tapahtuu ensin etiikan ja myöhemmin politiikan saralla, mutta oma käsitys todellisuudesta saavuttaa lopulta korkeamman kehitysasteen. (Gramsci 1979, 46.) ”Tietoisuus siitä, että on osana tiettyä hegemonista voimaa (so. poliittinen tietoisuus) on

myöhemmin muotoutuvan ja asteittain kehittyvän itsetuntemuksen ensimmäinen kehitysstadi...” (Gramsci 1979, 46).

Filosofian ja oman itsensä kriittinen käsittäminen osana yhteiskuntaa historiallisena prosessina päättyy Gramscin poliittisen teorian ytimeen, joka liittyi siihen miten ”porvarillisen” yhteiskunnan toiminta ja pysyvyys perustuvat porvarillisen ideologian hegemoniseen asemaan yhteiskunnassa. (Gramsci 1979.) **Poliittiset ja kulttuurihegemoniset apparaatit muodostavat saumattoman linkin valtion ja kansalaisyhteiskunnan välille, josta syystä alisteisessa asemassa olevia ryhmiä kohtaan ei ole pakkovaltaa vaan kulttuurista vaikutusvaltaa, jolla saadaan yksilöt hyväksymään vallitseva rakenne ja järjestys** (Gramsci 1982, 122). Tähän liittyi myös Gramscin painottama intellektuellien merkitystä hegemonian luomisessa. Hänen mielestä pitää lakkaamatta jatkaa kansan sivistämistä eli ”ominaisluonteen” antamista kansalle. Intellektuellit (eli uudenlainen sivistynyt eliitti) nousevat kansan syvistä riveistä ja ovat jatkossakin suoraan yhteydessä ”joukkoihin”. (Gramsci 1979, 54.) Sivistyneistön vastuulle jää myös suostumuksen antaminen valtaapitävälle eliitille, jonka jälkeen tavallisen kansan on helpompi antaa myös oma suostumuksensa tälle tietylle sosiaalisen elämän suunnalle. Intellektuellien toiminnan ja tuen myötä kansa hyväksyy johtavan luokan edun koko kansan etuna. (Gramsci 1979, 54.) Tästä syystä uskonnot ja varsinkin juuri katolisuus oli Gramsci mieli esimerkkejä hegemonisen vallan ylläpitämisenä kansan keskuudessa. Hegemoniseen tilaan pääsemiseen Gramsci näki myös marxilaisuuden tähtäävän.

Edellä mainitusta syystä hegemoninen ajattelu sortuu Gramscin mukaan helposti determinismiin (ennalta määrättyyn), joka ei taas ole hedelmällistä ajattelua jos pyritään todellisiin muutoksiin. Tällaista politiikkaa harjoittaa Gramscin mukaan ainakin ekonomistit (teoreettinen vapaakauppaa kannattava suuntaus = nykyaikana uusliberalismi), joka vieroksuu kompromisseja, koska historiallista kehitystä säätelee objektiivisesti miltei luonnonlakien kaltaiset lait (Gramsci 1982, 78). Tästä syystä ekonomistit ajattelevat ettei parempien aikojen puutteessa kannata yrittää vaikuttaa järjestelmään, joka saattaisi olla jopa haitallista. Parempi antaa järjestelmän viedä asioita eteenpäin ikään kuin oltaisiin lastuna laineilla.

Gramsci kannustaa ekonomismin, tämän vapaakauppaa kannattavan liikkeen, analysointia ja huomauttaa sen perustuvan teoreettiseen virheeseen. Gramscin mielestä se perustuu poliittisen yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan erottamiseen, jonka jälkeen tämä teoria

voi esittää, ”että taloudellinen toiminta on ominaista kansalaisyhteiskunnalle ja ettei valtion tule puuttua sen sääntelyyn” (Gramsci 1982, 71). Gramsci kuitenkin pidättäytyy tosiasiaa, että valtio ja kansalaisyhteiskunta todellisuudessa ovat yhtä ja samaa, toisiaan tukevia, jolloin vapaakauppaideologia on todellisuudessa vain valtion harjoittamaa sääntelyä, ”joka otetaan käyttöön ja jota ylläpidetään lainsäädännöllisin pakkokeinoin” (Gramsci 1982, 71). (Osoittaakseen valtion ja kansalaisyhteiskunnan yhteen kuuluvuuden Gramsci ottaa tuekseen myöhemmin muun muassa Hegelin teorian valtiosta ja yhteiskunnasta, ks. Gramsci 1982, 122.) Tämän vuoksi vapaakauppaideologia joka tapauksessa on ennen kaikkea poliittinen ohjelma, eikä taloudellisten tekijöiden spontaania tai automaattista toimintaa. Gramsci huomauttaa vielä, että tämän ideologian voittaessa, sen päästessä hegemoniseen asemaan, se pyrkii muuttamaan valtion johtohenkilöt sekä valtion taloudellisen ohjelman haluamaansa suuntaan eli ”jakamaan kansantulon määrättyllä tavalla” (Gramsci 1982, 71). Tämä huomio saattaa olla vain teoreettinen virhe, mutta samankaltaisia tekosyitä uusliberalismille ja vapaakaupalle on varmasti esitetty myöhemminkin.

Tarkemmin katsottuna hegemonia-käsitteellä on kaksi eri merkitystä, johtaminen ja alistaminen. Hegemonia on Gramscin mukaan yleisemmin alistamista alistettujen suostumuksella. Marxilaisen ”käytännön filosofian” kautta johdettu hegemonia on johtamista. Gramsci korosti, että ”hegemonia-käsitteen poliittinen kehitys merkitsee paitsi käytännöllispoliittista, myös suurta filosofista edistysaskelta, koska se välttämättä edellyttää älyllistä yhtenäisyyttä ja tietyn todellisuuskäsityksen mukaista etiikkaa, käsitystä, joka on voittanut terveen järjen ja josta on tullut, vaikkapa vain suppeassa mielessä, kriittinen” (Gramsci 1979, 46-47). Tässä mielessä hegemonia-käsite liittyy juuri kriittisen ajattelun kehittymiseen yhteiskunnan sisällä, jota taas edeltää filosofian ja maailmankatsomuksellinen kehittyminen. Alisteisella suhteella Gramsci tarkoitti hallitsevan ryhmän tai luokan suhdetta kansalaisiin, ryhmiin tai luokkiin, jolloin relevantiksi tulee pikemminkin miten alistettuna olevat hyväksyvät johtoasemassa olevan hallinnon, aktiivisesti vai passiivisesti (Mäntylä 1986, 86).

Gramsci siis toteaa, että alistetut voivat hyväksyä hallitsevan luokan johtoaseman joko aktiivisesti tai passiivisesti. Mielestäni passiivista käyttäytymistä tässä tapauksessa kuvaa hyvin nykyään esiintyvä äänestysaktiivisuuden jatkuva lasku. Poliittisten puolueiden erot ovat kaventuneet, jolloin myös vaihtoehdot ovat kaventuneet, ja kun kaikki puolueet

tuntuvat ajavan lähes samaa asiaa, muutoksen mahdollisuus äänestäjien näkökulmasta heikkenee. Äänestäminen ei yksinkertaisesti kannata – ainakaan niiden äänestäjien näkökulmasta, jotka ovat tyytymättömiä vallalla olevaan, hegemoniseen, poliittiseen tilanteeseen. Toisaalta vaihtoehtojen puuttuminen voi pidemmällä aikavälillä nostattaa vastarintaa ja aktivoida kansalaisia toimiin tilanteen muuttamiseksi.

Aktiivisesta alistumisesta Gramsci oli samaa mieltä Leninin kanssa. Tämä otti esimerkikseen silloiset imperialistiset maat ja niihin syntyneet köyhälistöaristokraatit, joka oli ryhmänä eräänlainen porvarillistunut proletariaatti, joka samalla johti näiden maiden puolueita ja työväenliikkeitä. Gramsci oli kuitenkin sitä mieltä, että sama yleistys voidaan tehdä koko Länsi-Euroopan maista. Hänen mielestään näiden maiden järjestelmissä oli kyse juuri aktiivisesta alistumisesta porvarilliseen hegemoniaan. Tätä alistumista harjoittivat varsinkin läntiset sosiaalidemokratiat. (Mäntylä 1986, 89.)

Aktiivista alistumista voidaan kuvitella myös Suomen olosuhteisiin. **Gramscilaisen hegemonian teorian valossa juuri SDP harjoittaa Suomessa alistumista porvarilliseen hegemoniaan.** Varsinkin viimeaikainen keskiluokkaa suosiva ja rajoitettua sääntelyä harrastava politiikka, jota Gramsci kuvaili ”taantumukselliseksi katsomukseksi” (Gramsci 1982, 121). Tämä siis tarkoittaa sitä, että puolue ei pyri harjoittamaan tiukkaa omaa linjaansa, rakentamaan työväen hegemoniaa, vaan on alisteinen porvarillisen yhteiskunnan pelisäännöille ja pyrkii sen puitteissa harjoittamaan korkeintaan työväenluokkaa hyödyttävää reformismia (Mäntylä 1986, 90). Gramsci ei arvostanut sosialistista reformismia perinteisessä mielessä juuri siksi, että se ei johda toivottuun tulokseen sen myötäilevän linja vuoksi, vaan hylkää kapitalismin kumoamisen (Gramsci 1982, 70). Sosiaalidemokratian rooliksi jää helposti tietynlainen valtionhoitajan rooli, jossa liikkumatilaa poliittisella kentällä on rajallisesti. Tämä liikkumatila on kuitenkin mielestäni riittänyt ja myös toiminut ainakin pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa. Nytemmin on päädytty tilaan, jossa sosiaalidemokratian merkitystä ja tarvetta lähinnä arvostellaan.

Gramscin kritiikistä ja ideoista herää helposti kysymys mikä on ideologisesti absoluuttinen sosiaalidemokratian tehtävä? Onko sosiaalidemokratia palauttavissa johonkin tiettyyn ideologiseen lokeroon tunnistettavaksi, jolloin voimme tarkastella siihen tulleita muutoksia hegemonisen ryhmän / luokan / diskurssin toimesta? Toisin sanoen ongelmalliseksi tulee tämän tutkimuksen kannalta se, miten voimme ikään kuin transendentiaalisti käsittää ideologian (tässä tapauksessa sosiaalidemokratian) perimmäiset aatteellisen ja

arvopohjaisen merkityksen. Tämä tulisi mielestäni pystyä tekemään, jotta erojen selvittäminen eri politiikkojen välillä voitaisiin tarkasti määrittää. Tutkimukseni lähtöoletuksena voitaisiin kuitenkin pitää (aivan niin kuin myös Gramsci oletti), että sosiaalidemokratiassa (reformistisena ideologiana) ei lopulta ole tilausta hegemonisen ideologian alaisuudessa. Sen aseet vallalla olevaa diskurssia vastaan ovat tylsyneet ja politiikka on ajautunut (ajelehtinut) lopulta uusliberalismin alaisuuteen. Markkinavetoisessa globaalissa maailmassa ei enää tunnu olevan sijaa todellisille sosialistisille tai vasemmistolaisille arvoille. Ensimmäisenä tämän saa tuntea juuri maltillisempi vasemmisto kuten sosiaalidemokraattiset puolueet.

2.2 Kolmannen tien malli

Niin sanottuja ”Kolmansia teitä” on ollut jo jonkin aikaa. Ensimmäinen tunnettu niistä on ollut varmasti Olof Palmén aikainen Ruotsin keskitetty ja sovitteleva linja sosialidemokratian sekä liberaalin talouspolitiikan välillä. Uusin niistä on Tony Blairin kuuluisaksi nostama Kolmas tie, jossa ”äärivasenta” ideologista perustaa edustaa aiempi Palmén Kolmas tie. (Fairclough 2000.)

Tony Blairin ja Englannin New Labour’in ”Kolmas tie” -käsite on hyvä esimerkki siitä miten ”uusi” ideologia ajautuu tai saavuttaa hegemonisen tilan. Tätä on tutkinut muun muassa Norman Fairclough. Kolmas tie on hyvä osoitus siitä uutta luovasta ideologiasta ja retoriikasta, joka haluaa poistaa vastakkainasettelut ja luoda jotain täysin uutta. Tällä uutta luovalla ajattelulla ja retoriikalla on selkeä uutuuden viehätysten etu vanhoihin puolue arvoihin ja ideologioihin nähden. Kolmannen tien johtoajatuksena on esimerkiksi miten hyvinvointi ja taloudellinen kehitys sekä kilpailukyky pystytään parhaiten yhdistämään. Vanha poliittinen ajattelutapa ei suosi näiden yhdistämistä.

Kun poliittista kieltä aletaan tutkia, voidaan siitä tunnistaa kolme erilaista näkökulmaa. Yksi on poliittisen johtajan puhetyyli ja kommunikointitaito. Tätä tutkittaessa pitää ottaa huomioon myös henkilön ruumiinkieli ja visuaalinen ilmaisu. Toinen on poliittinen diskurssi yhdistettynä johonkin puolueeseen (tai ryhmään) ja sen toimintaan. Kolmas näkökulma liittyy siihen kuinka kieltä käytetään hallinnossa, hallintoon tai hallintaan.

(Fairclough, 2000, 6.) Tämä siis liittyy selkeästi hallitusten käyttämään diskurssiin ja siihen miten se näkyy sen varsinaisissa poliittisissa ratkaisuissa.

Kolmannen tien retoriikka ja diskurssi käsittävät hyvin paljon molempia osapuolia, niin taloutta kuin hyvinvointiakin. Sen retoriikassa puhutaan ”meistä”, mutta näitä ”meitä” ei välttämättä tarkalleen määritetä. ”Me” -sana saattaa tarkoittaa vain tietyn ryhmän (esim. hallituksen) sisällä olevia henkilöitä kun taas välillä sillä saatetaan tarkoittaa koko kansaa. (Fairclough, 2000.) Kolmannen tien retoriikassa käytetään myös paljon fraaseja ”ei pelkästään, vaan myös...”, ”yhtä paljon kuin” tai ”kuin myös”. Sen retoriikassa on siis hyvin yleistä halu yhdistää eikä niinkään sulkea pois mahdollisuuksia. Poliittisena ideologiana tai suuntauksena Kolmas tie yhdistää taitavasti retoriset ja diskursiiviset rakenteet aikaisemmista ideologioista. Esimerkiksi yrittäjäyys tulee oikeistolta kun taas sosiaaliset oikeudet tulevat vasemmistolta. Näiden kautta syntyy uusi ”keskusta”, uusi puolue ja ideologia. (Fairclough 2000, 44-45.) Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä onko kyse ”uudesta oikeistosta” vai ”vanhasta vasemmistosta”.

Uutena ideologiana Kolmannen tien malli on mielenkiintoinen myös siinä mielessä, miten se retoriikan avulla on pystynyt rakentumaan niin vahvaksi ja uuden tuntuiseksi. Varsinkin Iso-Britannian New Labour on rakentanut politiikkaansa muun muassa poliittisten puheiden ja sanomalehtiartikkeleiden pohjalta, joissa toistuvat samat sanat käsitteet kuten ”joustavuus”, ”yrittäjäyys”, ”työ ja hyvinvointi”, ”osallistuminen” ja ”reiluus” (Fairclough 2000, 4). Käsitteitä toistettaessa samassa yhteydessä ne alkavat tuntua toisiaan täydentäviltä ja koherenteilta. Mielestäni juuri joustavuus ja sopeutuminen ovat olleet suomalaisessakin politiikassa ajankohtaisia käsitteitä jo jonkin aikaa. On ollut sopeuduttava muutoksiin, koska ne ovat välttämättömiä ja koska niille ei sinänsä voida mitään. Kolmannen tien malli antaa siis selkeästi kivuttomammat eväät selviytyä 2000-luvun globalisaation asettamista haasteista kuin vastavoimaa edustava ”vanha vasemmisto”.

Kaiken kaikkiaan Kolmannen tien malliin sisältyy ongelmana se, miten kyseisessä tapauksessa saadaan aikaiseksi todellinen ja tarkka poliittinen sisältö. Sama ongelma on löydettävissä ideologisesti varmasti myös muiden maiden poliittisista järjestelmistä, ei vain Englannista. Halu luoda jotain uutta, yhdistämällä vanhoja totuttuja ideologioita ja ajattelutapoja, on kaiketi jalo ajatus, mutta sisältää vaaran politiikan varsinaisen tarkoituksen ja merkityksen unohtumisesta tai sen väheksymisestä. *Tarkoituksenahan on*

ottaa huomioon yksilöiden ja yhteisöjen tarpeet, varsinkin edustuksellisen parlamentarismen tasolla. Jos tämä yhdistäminen onnistuisi täydellisesti (hypoteettisesti ajateltuna), olisi tuloksena kiistaton ja täydellinen politiikka, jota ei voisi enää kehittää eikä kritisoida. Parlamentarismen ja demokratian kannalta tämän kaltainen politiikka kuulostaisi mielestäni utopistiselta. Täysin vastakkain asettelut poistavaa politiikkaa ei ole mahdollista demokraattisissa oloissa saavuttaa. Aina on oltava mahdollista tarjota myös vaihtoehtoinen ajattelutapa.

Ongelmana uudenlaisten aatteita yhdistävien politiikkojen suhteen on se, että tarkkaa poliittista kantaa ei välttämättä ole. Teoreettisesti voitaisiin siis kuvitella, että poliittisissa ongelmissa ratkaisua etsitään useimmiten hegemonisen diskurssin kautta, jolloin mielipide taipuu aina yleisemmin hyväksytyyn eli hegemonisen ideologian suuntaan. Todellisuudessa asiaan vaikuttavat tietyt ulkoiset tekijät, kuten kulttuuri sekä muut sosiaaliset ilmiöt. Hegemoninen diskurssi tulee esiin juuri näiden ulkoisten tekijöiden kautta. Tällöin kyseeseen tulisi mielestäni politiikan liikehdintä poliittisella kentällä kulloisenkin hegemonisessa tilassa olevan ideologian mukana. Tätä liikettä voisi kuvata vaikkapa ajalehtimiseksi tai heilahteluksi. Tämä ”ajelehtiva politiikka” siis liikkuu poliittisella kartalla paikkaan, jossa sen ei ideologisten linjaustensa puitteissa kuuluisi olla. Liikkeen luonnetta kuvaa mielestäni eri sana riippuen poliittisesta järjestelmästä. Suomen puoluepolitiikassa on tapahtunut hidasta ajalehtimistä kohti uusliberalistista ajattelua kun taas esimerkiksi Iso-Britannian järjestelmässä liike on varmasti ollut nopeampaa Labourin muuttumisessa Tony Blairin New Labour puolueeksi. Liikettä kuvaava sana muuttuu myös sen mukaan miten tietoista suunnanmuuttaminen on puolueelta tai poliitikalta ollut. SDP:n tapauksessa tietoisesta siirtymisestä oikeammalle, uusliberalistiseen suuntaan on vain viitteitä ja oletuksia. Oikeutetumpana lähtökohtana voitaisiin kuitenkin pitää huomaamatonta ajautumista tai ajalehtimistä hegemonian valtavirtaan, koska 1990-luvun alun lama näytti pakottavan ”uudistuksiin”.

Tarkemmin ottaen Suomen poliittiseen järjestelmään ja puoluepolitiikkaan liitettynä edellä kuvattu yhdistävä politiikka tai Kolmannen tien linja voidaan mielestäni myös löytää. Sosialidemokraatit (ja tietysti mielessä myös Keskusta) ovat ajautuneet politiikassaan kaiken aikaa enemmän oikealle, liberaalimpaan suuntaan. Selkeästi oikeistossa oleva Kokoomus taas harjoittaa sovitteluvaa ja vanhat vastakkainasettelut poistavaa retoriikkaa mitä tukee markkinavetoinen ja talousliberalistinen trendi. Sen sijaan varsinaisen politiikan

harjoittaminen on ollut mielestäni Suomessa vielä perinteisellä parlamentaarisella, konsensuslinjalla. Yhteistyö on ollut mahdollista erilaisin hallituskokoonpanoin. Tästä syystä mielenkiintoista onkin miten konsensus on ollut mahdollista niin erilaisina aikoina kuin 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Nähtäväksi siis jää muuttaako nykyinen porvarihallitus linjauksiaan ja pystyykö SDP muuttamaan politiikkaansa oppositiossa aikaisempaan oppositiopolitiikkaan nähden. Konsensus ei välttämättä johda muutoksiin sosialidemokraattien haluamalla tavalla, joten voisi jälleen hyvin kysyä, onko muutos sen nykyisellä politiikalla ylipäänsä mahdollista.

Muutoksia laman kynnyksellä ja sen aikana kuitenkin tapahtui, mutta ne olivat ehkäpä tuolloin vääjäämättömiä. Otaksun, että niin sanotut muutokset poliittisella kentällä alkoivat tai jatkuivat Paavo Lipposen ja sosiaalidemokraattien kausilla. Juuri sosiaalidemokratian liikehdintä Onko Suomessa siis mahdollisesti ollut käynnissä tietynlainen ”kolmannen tien” linja huomaamatta jo pitkään, jolloin politiikka, ideologia ja diskurssi ovat saaneet vapaasti siirtyä hegemonisen uusliberalistisen diskurssin alaisuuteen?

2.3 Talous ja politiikka hegemonisessa diskurssissa

Talouden ja politiikan yhteenliittyminen tai yhdistyminen käsitteellisesti ja käytännöllisesti on yksi mielenkiintoni kohde. Talous tai taloudellinen diskurssi on hiljalleen päätenyt abstraktilla tasolla hegemoniseen tilaan. Talous ja taloustiede ovat nostaneet arvostustaan aina 1700-luvulta. Niiden sekoittuminen sosiaaliseen kanssakäymiseen ja myös merkittäväksi osaksi politiikkaa on tehnyt tuloaan aina siitä asti. Talouden merkitys politiikalle on toki kiistaton jo valtion hoidollisista syistä. Tosin perinteisten politiikka lohkojen arvottaminen taloudellisista lähtökohdista alistaa politiikan teon talouden diskurssille. Tällöin hegemonisessa diskurssissa oleva talous ja talouspolitiikka sanelevat myös politiikan tärkeimmät ja relevantimmat puheenaiheet ja oleelliset politiikan teon kohteen.

Muun muassa Jürgen Habermas (ks. Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere*, 1992) on analysoinut eräänlaisia rationalisaation eli talouden merkityksen nousun tuomia ongelmia. Habermas on tulkinnut rationalisoitumisen merkitystä modernille

ajattelulle taloustieteen näkökulmasta ja tarkastellut sen kehitystä sekä kuvannut muun muassa miten taloustiede on onnistunut vähitellen tuottamaan uusia puhetapoja ja käsitteitä. Nämä ovat sen jälkeen siirtyneet politiikkaan ja syrjäyttäneet siellä olleet puhetavat ja käsitteet. Muutos on lähtenyt liikkeelle jo 1600-luvulta, jolloin talous ei enää ollut yksityistä taloudenhoitoa vaan alkoi tarkoittaa rikkauksien hankintaan ja markkinoihin viittaavaa toimintaa. (Habermas 1992, 20.)

Ongelmalliseksi tämän siirtymisen Habermas näkee juuri siksi, että talouden tällä tavoin ymmärtäminen hämärtää kuvan politiikasta ja muodostaa sitä vastaan uhan. *Talous aletaan ymmärtää sosiaalisena yhteisönä, joka irrottautuessaan politiikasta nähdään omana maailmana. Samalla sosiaalinen irtoaa poliittisesta ja tämä "depolitisoitunut" taloudellinen elämä erotetaan valtiosta.* (Habermas, 1992, 37.) Talous siirtyy siis asemaan johon sosiaalinen tukeutuu. Poliittika ja valtio ovat jotain johon vapaa moderni ihminen ei enää halua kuulua. Liberalisaatio koskettaa siksi yksilöä enemmän kuin valtio ja yhteisöllisyys. Tästä syystä talous ja vapaat markkinat halutaan liittää myös politiikan ja valtion käsitteisiin ja puhetapoihin, jotta yksilö voisi tuntea olonsa turvatumaksi senkin osa-alueen myötä. Saman yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan eriyttämisen ongelman havaitsi myös Gramsci analysoidessaan vapaakauppaa kannattavan liberalismien teoriaa (ks. kappale 2.1. & Gramsci 1982, 70).

Myös Hannah Arendt (ks. Arendt 1989) on samoilla linjoilla Habermasin kanssa. Hänen mielestään erilaiset kysymykset politiikassa ovat alkaneet ekonomisoitua. Tällöin ne ovat alkaneet irrottautua omaksi epäpoliittiseksi alueekseen (Arendt, 1989, 28). Poliittikkaan halutaan tuoda käsitteistöä, joka tukisi omaa ajatteluamme, vaikkakin ristiriitaisesti. Arendtin mielestä merkittävää tämänkaltaiselle kehitykselle on myös massayhteiskunnan synnyn myötä ilmennyt sosiaalisen alueen laajentuma (kotitalouksista kansantalouteen). Tästä seuraa yhteisöjen sisällä tapahtuvaa kontrollointia, jonka takia yksilöiden erilaistumista ei pääse tapahtumaan. Tästä taas on seurannut poliittisen alueen kaventuminen.

Arendt käyttää tässä käsitteitä "sosiaalinen" ja "yhteiskunnallinen" kriittisessä mielessä (Arendt, 2002, 44). Muun muassa byrokratian vahvistuminen ja talouden yliote politiikasta ovat suurimpia syitä sille, että ihmiset eivät enää kerääny yhteen niin, että erilaisuus ja vaihtoehtoisuus hyväksyttäisiin (Hautamäki, 2005, 39-40). "On ratkaisevaa, että yhteiskunta sulkee kaikilla tasoillaan pois toiminnan mahdollisuudet (eli politiikan), kun

aiemmin toiminnan sulki ulkopuolelleen kotitalous. Sen sijaan yhteiskunta odottaa jokaiselta jäseneltään tietynlaista käyttäytymistä. Se luo lukemattomia erilaisia sääntöjä, jotka yleensä ”normalisoivat” sen jäseniä, saavat heidät ”käyttäytymään” ja sulkevat pois spontaanin toiminnan ja huomiota herättävät saavutukset” (Arendt, 2002, 47-48). Arendtin mukaan kansalaisyhteiskuntaan kuuluva politiikka pitää siis olla kaikille vapaata toimintaa eikä liikaa sidoksissa niin sanottuun ”sosiaaliseen” normistoon. Poliitiikkaa uhkaa tällöin tämän ”sosiaalisen”, eli yksityisyyden, valtaama julkinen tila. Vaihtoehdoilla pitää olla realistiset mahdollisuudet myös politiikassa.

Tässä mielessä Arendtin ajatukset myötäilevät tietyiltä osin myös Gramscin hegemoniateoriaa ja nostavat esiin entistä vahvemmin kysymyksen nykyisen poliittisen trendin demokraattisuudesta. Onko talouden ja uusliberalismin sanelema politiikka ja yleinen yhteiskunnallinen diskurssi demokratiaa edistävää kun vaihtoehdot tuomitaan epärealistisina? Onko tällöin realistista harjoittaa myötäilevää ja sovittelevaa politiikkaa ainoastaan sen vuoksi, että uskottavuus säilyisi?

3. UUSLIBERAALI IDEOLOGIA JA SUOMEN MUUTOKSET

Suomen talouspolitiikan lähistoriaa on mielestäni tässä vaiheessa turha esitellä pidemmän kaavan kautta. 1990-luvun alun lama-aika ja siihen johtaneet syyt ovat melko selkeässä tiedossa ja tuoreessa muistissa. Mielenkiintoinen ja muistuttamisen arvoinen ”syy” muutoksille on ideologis-poliittinen vallankumous, joka alkoi 1980-luvulla Reaganin ja Thatcherin kausilla. Tämä liberalistisen ideologian nousu sai osaltaan aikaan talouden deregulaation eli sääntelyn purkamisen (Harvey 2008, 7-8).

Siirtyminen talouden sääntelyjärjestelmästä avoimempaan järjestelmään ei sujunut missään maassa ongelmitta. Pääomaliikkeiden ja rahamarkkinoiden vapauttaminen johti useasti ylilyönteihin, joista esimerkkeinä ovat Suomessakin toteutuneet pankkikriisi, lama ja suurtyöttömyys. Samaan tilanteeseen jouduttiin liberalisoinnin vuoksi myös muissa maissa kuten Norjassa ja Ruotsissa. (Saari 2006, 155.)

Rahamarkkinoiden vapautumisen myötä on yksityisellä sektorilla alettu ohjata resursseja jonnekin muuallekin kuin vain teollisiin ja tuotannollisiin investointeihin. Voitot ja resurssit menivät nykyään helpommin suoraan yhtiöiden omistajille. Tästä johtuen on siirrytty markkinaehtoiseen rahoitukseen, jolloin huomio kiinnittyy ennen kaikkea riskien minimoimiseen ja tuoton suuruuteen suhteessa riskeihin. (Saari 2006, 156.) Mielenkiintoista tässä tapauksessa on huomata mielestäni siirtyminen pitkän tähtäimen talouspolitiikasta mahdollisimman nopeisiin toimintoihin, suuriin voittoihin, kvartaalitaloudelliseen suunnitteluun (jossa ensimmäisen neljänneksen heikko tulos saattaa johtaa seuraavankin jakson heikkoon tulokseen). Tilanteesta ovat alkaneet hyötyä lähinnä yksittäiset sijoittajat ja omistajat. Riskien minimointi ja nopea reagointi kilpailijoihin nähden edullisimman tuotannon löytämiseksi ei anna sijaa pehmeämmille arvoille. Tosin juuri klassisen liberalistisen teorian mukaan tämä ajatussuunta ja politiikka hyödyttävät yhteiskuntaa myös pidemmällä tähtäimellä, koska näin kehittyvätkin yhteiskunnat saattavat saada mahdollisuutensa teollisesta kasvusta.

Suomen mallin uudesta linjasta mielenkiintoinen esimerkki on myös työttömyysasteen nousuun liittyvä seikka. Työllisyys ei ole noussut vielä kunnolla sitten 1990-luvun. Voidaan siis väittää, että työelämä on yleisesti ja melko pysyvästi huonontunut. Oireita

tästä ovat muun muassa pätkätoiden ja palkattomien ylitöiden lisääntyminen. Tästä teoriasta ja työelämän pirstaloitumisesta ei tosin ole riittävästi konkreettista näyttöä. (Saari 2006,159.) Mielestäni työllisyyteen ja talouden yleiseen kuntoon liittynyt kritiikki oikeistolta on yleisesti ottaen liittynyt juuri korkeaan työttömyyteen ja samanaikaiseen korkeaan verotukseen.

On kuitenkin ristiriitaista käyttää aseena omia keinoja ja itse harjoitettua politiikkaa. Jos ainoat hyväksyttävät vaihtoehdot ovat tietyn hegemonisen diskurssin sanelemia ja tietty politiikka pitää kyseistä ideologiaa omanaan, ei silloin voi myöskään kritisoida ongelmien ratkaisemattomuudesta vastapuolta. Ensiksikin vasemmisto, joka hegemonisen diskurssin sisällä yrittää toimia, on joutunut selkeästi huonoon välikäteen. Tämä uusi politiikka, hegemonisessa asemassaan, saattaa kuitenkin kritisoida samalla vasemmistoa, sosialismia ja sosialidemokratiaa perusteettomasta uusliberalismin vastustamisesta ja siitä etteivät nämä tarjoa oikeita vakavasti otettavia vaihtoehtoja nykyiselle poliittiselle järjestelmälle. Ristiriitaiseksi tämän tekee se, että vaihtoehdot ovat rajattu diskurssin sisällä hyvin kapealle juuri vallalla olevan uusliberalistisen ja oikeistolaisen diskurssin mukaiseksi. Tällöin vaihtoehtoinen toimia on jo etukäteen poistettu vasemmistolta. Kritiikki tätä ”vanhaa” politiikkaa kohtaan on tällöin mielestäni perusteetonta. Toiseksi pitää muistaa, että vasemmistolaisen tai sosialidemokratian toimimattomuuden syynä todennäköisesti on juuri uusliberalistisen politiikan interventiot esimerkiksi hyvinvointivaltiomallia kohtaan, josta todennäköisesti juuri johtuu monet yhteiskuntaa kohdanneet epäkohdat, vaikkapa sosiaalinen epätasa-arvoisuus. Tällä tarkoitin omien aseiden käyttämistä itse harjoitettua politiikkaa vastaan.

Hyvä esimerkki Suomen uuden poliittisen ja taloudellisen mallin muutoksesta sekä ”vanhan” politiikan alasajosta on myös se, miten kapitalismi ja markkinatalous yleisesti ymmärretään. Niin sanottu Schumpeteriläinen malli on noussut haastajaksi keynesiläisen talouspolitiikan rinnalle. Keynesiläistä mallia kritisoidaan muun muassa sen verotukseen liittyvistä keinoista vakauttaa taloutta. Schumpeterin (Schumpeter, 1983) mukaan juuri eräänlainen ”luova tuho” (creative destruction) on kapitalismia ylläpitävä ja uutta luova prosessi. Hänen mukaansa dynaamisessa taloudessa vanhojen rakenteiden voidaan antaa tuhoutua uusien parempien tieltä. Tätä teoriaa on esimerkiksi käytetty paljon Suomen 1990-luvun rakennemuutoksen tulkinnassa (Böckerman & Kiander 2006, 85). Suomessa voidaan myös nähdä olleen jo 1980-luvulta lähtien schumpeteriläinen ”pohjavire” – laman

aiheuttanutta talouskriisiä ei edes yritetty ennakoida tai pysäyttää finanssipoliittisin toimenpitein. (Böckerman & Kiander, 2006a, 145-146.) Laman myötä haluttiin uudistaa talouden pohjarakennetta vaikka sen aiheuttama työttömyys olisi kallis hinta (työttömyyshän johtuu schumpeteriläisittäin lopulta työntekijöiden vaatimuksista tiettyyn palkkatasoon, eli he voisivat laman aikana myydä työpanostaan halvemmallakin). Samalla saatiin aloitettua ne institutionaaliset uudistukset järjestelmässä, jotka mahdollistaisivat myöhemminkin tämän vääjäämättömän siirtymisen uusliberalistiseen politiikkaan ja yleiseen diskurssiin.

Juho Saari (2006b, 373) huomautti kuitenkin että Schumpeterin ajatusten suosion kasvuun 1970-luvun jälkeen näyttää vaikuttaneen enemmänkin teoreettiset perusteet, koska paineet uuden talousteorian löytämiselle alkoi lisääntyä. Myös valtasuhteissa tapahtuneet muutokset vaikuttivat teorian vaihtumiseen merkittävästi. Kun pääoma alkoi liikkua helpommin ja sääntely oli purettu, sai pääoma valtaa suhteessa huonommin liikkuvaan työvoimaan ja valtiot ovat pakotettu kilpailemaan sijoituksista (Saari, 2006b, 373). Tämänkaltaisilla muutosta korostavilla ajatuksilla on enemmän kysyntää kriisin keskellä kuin esimerkiksi keynesiläisellä, tietystä mielessä kankeilla suljetun talouden teorioilla.

Taloustieteilijä Petri Böckerman (2006) on todennut, että ”luovasta tuhosta” koituu mikrotalouden uudistuttua aina työttömyyttä. Tämä seuraa hänen mukaansa ”viimekädessä rakennemuutoksen ja yksityisen sektorin tuottavuuden nousun yhteiskunnallisten kustannusten kaatumisesta julkisen sektorin ja sosiaaliturvan harteille”. (Saari 2006b, 86.) Tämä ei kuitenkaan ole ongelma uusliberalistiselle tai usklassiselle talouspolitiikalle, koska tärkeintä on turvata tuotannon jatkuva kasvu tai sen uudelleen elvyttäminen.

Keynesiläisiä ajatuksia pidettiin vahvoina ja hyvinä vielä 1970-luvulle asti. Niiden ajatuksena oli taantuvan kansantalouden elvyttäminen julkisia menoja lisäämällä vaikka edellytyksenä olisikin alijäämän toteutuminen. 1970-luvulla kuitenkin huomattiin, että sillä oli inflatorisia vaikutuksia. Bretton Woods -järjestelmän kaaduttua schumpeteriläinen talousteoria alkoi syrjäyttää keynesiläistä. Laskukaudet ovat välttämättömiä pitkällä aikavälillä kilpailukyvyyn eli elinkeinoelämän dynamiikan säilyttämiseksi. (Saari, 2006, 372–373.) Syitä tähänkin löytyy jälleen kerran siirtymisestä uusliberalistiseen politiikkaan, ulkoisista muuttujista niin politiikassa kuin valtasuhteissa. Valtiit ovat pakotettuja kilpailemaan sijoituksista, kun aiemmin kilpailivat yritykset. Tämä taas pakottaa valtiot kuuntelemaan sitoutumattomia, taloutta sääteleviä tai ”tutkivia” organisaatioita,

kansainvälistä valuuttarahastoa IMF:ää, OECD:tä tai luotonvalvonnasta vastaavia tahoja. Ellei tietty valtio toteuta yleisesti hyväksytyjä uusliberalistiseen talouskehitykseen liittyviä uudistuksia sen luottokelpoisuus (luottoaste) voi laskea jolloin sijoittajat näkevät tilanteen kyseisen valtion sisällä liian epävakaana ja investoinnin maahan katoavat. Pyörä itseään toteuttavista päätöksistä on saatu liikkeelle. Tälle toiminnalle (ja sen hyväksynnälle) on toki asetettu muun muassa EU:ssa jo omat talouspoliittiset lakinsa. (Lisää uudesta konstitutionalismista seuraavassa kappaleessa.)

3.1. Uusliberalisoituminen ja talouden vapauttaminen

Bretton Woods -järjestelmä toimi toisen maailmansodan jälkeisenä aikana vakautta luovana keynesiläisenä suhdannepolitiikkana. Järjestelmä pyrki antamaan valtioille selkeämmän suvereenisuuden talous- ja hyvinvointipoliittisissa asioissa. Uusliberalistiset uudistukset saivat alkunsa 1970-luvulla Nixonin kaudella, mutta viimeistään 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen tultaessa teollistunut maailma sai todistaa Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin hallitusten talouspoliittiset uudistukset, joita alettiin kutsua Washingtonin konsensukseksi (Harvey 2008, 21).

Uusliberalismin nousun syitä on selitetty ja ainakin David Harveyn analyysin mukaan 1970-luvulla tapahtunutta talouskriisiä voisi pitää osasyllisenä. Tällöin alkoi pääoma epätasainen kasaantuminen ja tämä ongelma asetti paineita yläluokalle, koska kriisi alkoi koskettaa kaikkia ympäri maailmaa. Euroopassa, ja myös kehitysmaissa kuten Chilessä ja Argentiinassa, alkoi sosialistiset ja kommunistiset puolueet saada valtaa, jolloin tilanne muodostui lähinnä poliittiseksi. Taloudelliseksi ongelmaksi tilanne kehittyi kun yläluokan omaisuuden, osakkeiden kuin myös kiinteän omaisuuden, arvo alkoi äkisti laskea. Harvey listaa ratkaisuiksi muun muassa Chilen vallankaappauksen ja Argentiinan sotilasvallankaappauksen, joita maiden yläluokka ja Yhdysvallat edistivät.

Uudistuksia tehtiin läntisissä teollisuusmaissa 1980-luvulta lähtien asteittain. Englannissa ja Yhdysvalloissa uudistukset olivat suhteellisen räikeitä ja varsinkin Thatcher tunnetaan rautaisesta otteestaan ammattiyhdistysliikkeistä romuttaessaan heidän valtansa. Rahamarkkinat ja pääoman liikkuminen vapautettiin. Tämän jälkeen muut maat tulivat

vääjäämättä dominovaikutuksella perässä. (Julkunen 2001, 45.) Lontooseen perustettiin Thatcherin toimesta ensimmäinen *off shore* -keskus, jossa sai myydä ja ostaa valuuttoja ilman normaalia sääntelyä. Kauppaa käytiin lähinnä dollareilla. Tällaisia keskuksia kuitenkin alkoi 1980-luvulla syntyä enemmänkin, lähinnä Brittiläisen kansainyhteisön maihin. (Patomäki 2007, 43-45.) Iso-Britannian hallitus halusi palauttaa Lontoon takaisin finanssimaailman keskuksiksi, mutta myös antaa selkeän edun puolustaakseen kansallisia yrityksiään. Tämä oli vastaisku tuolloin vielä rajoitettua, ”vanhaa” talouspolitiikkaa harjoittavia talouksia kohtaan.

Tällaisen ylivoiman saavuttaminen näyttää kuitenkin vain hetkelliseltä, sillä toisten yritysten saadessa samalla tavoin ylivoiman verovapaudesta, on yritysten kilpailuetu jälleen tasavahva. Toinen paradoksi piilee tässä ratkaisussa mielestäni kysymyksessä miksi näin liberaalia politiikkaa harjoittava hallitus, kuin Thatcherin hallitus tuolloin oli, halusi antaa kansalliselle yrityksilleen näin suuren edun? Oman ymmärrykseni puitteissa liberaaliin talouspolitiikkaan ei kuulu nationalistinen oman edun tavoittelu tai protektionistisuus. Samanlaisia ominaisuuksia on ollut huomattavissa myöhemminkin monilla uusliberalisoituneilla teollisuusmailla, kuten Yhdysvalloilla.

Suomessa uudistukset alkoivat 1980-luvulla syntyä ilman, että niitä piti erikseen perustella tai kysyä ”lupaa” kansalaisilta. Tosin 1980-luvun lopulla uudistukset otettiin iloiten vastaan ja niistä pyrittiin hyötymään mahdollisimman pian. Uutuuden huumassa saatettiin jopa ottaa lainaa ja lähteä mukaan osakekeinotteluun. Kuplan puhjettua kävi varsinkin tällaisissa tapauksissa vääjäämättä huonosti. Muutokset kuitenkin pantiin voimaan asteittain ja niiden kerrottiin olevan rakenneuudistuksia sanan hyvin positiivisessa mielessä. Uusien tuulien tuoma talouskasvu oli ainoastaan hyvä asia, eikä talouden kasvun jatkumista saanut ääneen epäillä, jottei epäluulosta tulisi itseään toteuttava ennuste.

1990-luvulla, laman puhjettua, uudistukset jatkuivat ensin Ahon hallituksen yrittäessä estää laman vaikutuksia ja perustellen budjettikuria alijäämän estämiseksi (Pääministeri Esko Ahon hallituksen ohjelma). Sosialidemokraattien noustua valtaan vuonna 1995 Lipposen ensimmäinen hallitus jatkoi tiukkaa budjettikuria (Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma). EU- ja EMU- myönteisyyttä ja uudistuksia perusteltiin ennen kaikkea Suomen talouden vakauttamisen, EMU:un liittymisen ehtojen täyttämiseksi ja edelleenkin laman voittamiseksi vaadittavien säästötoimien kautta (Patomäki 2007, 79). Todellisuudessa juuri nämä säästötoimetkin veivät Suomea (1990-luvulla) tällä kireällä, monetaristisella, IMF-

tyylisellä talouspolitiikalla entistä lähemmäksi uusliberaaleja uudistuksia ja sitä yleistä polkuriippuvuuden leimaamaa suuntaa, joka oli uusliberalistisella ideologialla määritetty Euroopassa jo monia vuosia aiemmin. Euroopan Unioni oli vain yksi linkki lisää auktoriteettien joukkoon, jonka sanaa kuunnella ja vaihtoehtoja seurata.

Giuliano Bonolin tarjoaa syitä sosiaalipolitiikan muuttumiselle. Globalisaation myötä kansainvälistyneet markkinat, jossa marginaalit tai suppeammat hyvinvointivaltiot määräävät taloudelliset normit, joita kohden kalliimpien tulee sopeutua. Myös kansallisen omantunnon kaventuminen on johtanut siihen, että laajentunut keskiluokka ei välitä yhteisvastuusta tai huono-osaisista. (Bonoli 2000 Julkusen 2001, 12 mukaan) Liiallinen tasa-arvoistaminen ja keskiluokkaistuminen ovat osaltaan nykyisen pohjoismaisen hyvinvointimallin (kuin myös ”Kolmannen tien”) aikaansaannosta. Keskiluokka on tulo- ja tuottavuustasoltaan merkityksellisimpiä kansanluokkia kansantalouden kasvun kannalta, ja sen hyvinvointi ja edut (ja myös äänestysinto) on ollut tärkeä sosialidemokraateille jo pitkään. Esimerkkejä voidaan löytää Englannista, mutta myös lähempää kotimaastamme.

1990-luku toi tullessaan myös globalisaation haasteet, jotka kiristivät entisestään vaihtoehtoja. Nämä paineet näkyvät monessa maassa yhdenmukaisena talouspoliittisena linjana. Globalisaation vaateet edellyttävät institutionalisoitumista talouden saralla sekä tasapainoa, jota aikaisemmat kansallisvaltioiden hallitukset eivät ole pystyneet tarjoamaan (Julkunen 2001, 52.). Stephen Gill puhuu tässä yhteydessä eräänlaisesta uusliberalistisesta konstitutionalismista eli perussäännöistä, joilla hän viittaa ”kansainvälisoikeudelliseen sääntelyyn, joka *de facto* (käytännössä) tai *de jure* (lain mukaan) lyö lukkoon uusliberalistisen talouspolitiikan ikään kuin se olisi säädetty perustuslaissa” (Gill 1997 Julkusen 2001, 52 mukaan). Samaisesta vapaakauppaideologian lainsäädännöllisistä pakkokeinoista ja sääntelystä huomautti jo Antonio Gramsci Vankilavihkoissaan (ks. kappale 2.1.).

Gillin mukaan seuraukset voidaan tiivistää seuraavasti: (1) Yksityisen sektorin koon tulee olla julkista sektoria selkeästi taloudellisesti suurempi. (2) Investoinneille tulee olla entistä avoimempi ilmapiiri. (3) Valtion tulee olla entistä kurinalaisempi uusliberalistisen kehikon mukaisesti. Valtioiden talouspolitiikat asetetaan tarkkailun ja valvonnan alaisuuteen. Tarkkailu tapahtuu valuuttamarkkinoiden suosionmittauksen, luottoasteen mittauksen kautta sekä IMF:n, OECD:n tai muiden vastaavien organisaatioiden valvonnan kautta. (4) Rahapolitiikka erotetaan kotimaisesta politiikasta. (5) Joustava talouspolitiikka ei ole

hyväksyttävää, vaan budjetit tulee tehdä kestäviksi. Tällöin esimerkiksi velanotto ei tule kysymykseen ja alijäämälle asetetaan tarkat rajat. Mielestäni miltei merkittävimpänä voidaan pitää (6) demokratian ohentamista siirtämällä valtaa ei-demokraattisesti valituille tahoille. (Julkunen 2001, 52; Gill 1997, 218-222.) Suomessa tällaisiksi toimijoiksi voisi nähdä EU-komission, EKP:n ja kansallisten hallitusten apuna tai yhteydessä toimivat organisaatiot, kuten suomalaiset EK ja EVA.

Uusliberaalin ajatustavan perustaan kuuluu juuri tämän tyyppinen epädemokraattinen päätöksen teko viimeisenä vaihtoehtona suojautua esimerkiksi kollektiivisia instituutioita, sosialismia tai enemmistövaltaa vastaan, koska ihmisten ei uusliberaalissa valtiossa oleteta kannattavan näiden kaltaista yhteisöllistä toimintaa (Harvey, 2008, 87). Tästä seuraa kuitenkin ongelmallinen harha uusliberalismin niin sanotun vapauden suhteen. Samaan aikaan kun periaatteisiin pitäisi kuulua vapaus kaikessa mahdollisessa mielessä ymmärrettynä, syntyy eliitin ja asiantuntijoiden ryhmä, joka puuttuu hallintoon ja sanelee pelisäännöt.

Sosiaalipoliittisten päätöskien pysymisen kansallisena voisi kuvitella olleen EU:hun liityttäessä itsestään selvää, koska pohjoismainen hyvinvointimalli poikkeaa muiden unionimaiden sosiaalipoliitikasta. Sopeutuminen EU:n talouspoliittisiin sopimuksiin vaati Suomelta oman linjan muuttamista myös muilla politiikkalohkoilla. Hallituksen EMU -selonteossa vuonna 1997 todettiin, että ”sopeutuminen kansainvälisen talouden muutoksiin voi muuttaa välillisesti myös sosiaalipoliittikan ehtoja. Sosiaalipoliittisia ratkaisuja tehtäessä on taloudellisen tehokkuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset sovitettava yhteen” (Saari & Kari, 146, 2006 c). Samaisessa valtioneuvoston esittämässä tiedonannossa pyrittiin hallituksen toimesta kuitenkin turvaamaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion jatkuvuus (<http://www.vn.fi/tiedostot/julkinen/vn/selonteot-mietinnot/2000-/emu-selonteko-20.5.1997/131895.pdf>, 29-30).

Tämän kaltaiseen konstitutionalisiin alaisuuteen voidaan tiettyssä mielessä lukea myös Euroopan Unionin toiminta, aina Euroopan talous- ja rahaliitosta muuhun kokonaisvaltaiseen EU:n toimintaan. Kansallisvaltioilla ei (ainakaan EU:n ja EMU:n sisällä) enää ole varsinaisesti mahdollisuuksia harjoittaa omaa talouspolitiikkaa ja tätä kautta myös sosiaali- ja hyvinvointipoliittikan mahdollisuudet vähenevät. Tämä luo suuria paineita myös sosiaalidemokratialle ja hyvinvointiyhteiskunnan säilyvyydelle samankaltaisena kuin se on totuttu ymmärtämään. Kuitenkin samaan aikaan

Sosialidemokraattinen puolue ja muu vasemmisto ei voi lakata olemasta, mutta niiden harjoittamalta politiikalta putoaa hiljalleen pohja. Tämä siksi, että vaihtoehdot erilaisille poliittisille linjauksille ja päätöksille on viety minimiin. Kyse on tietysti määrin jopa demokratian heikentymisestä. Hegemoninen ideologia vie kaikki politiikat samaan suuntaan, ellei vaihtoehdoille anneta vapautta toteutua.

Uusliberalismi on nimensä mukaisesti 1800-luvun liberalismia uudelleen kehiteltynä ja sovellettuna. Se on kuitenkin vakiinnuttanut asemansa käsitteenä kuvaamaan 1980-luvulla alkanutta talouspoliittista ideologiaa. Christopher Colclough tiivistää ajatuksen uusliberalismista näin: ”Jos uusliberalismin pohjimmainen viesti pitäisi sanoa yhdellä lauseella, se olisi tämä: Kun pyritään ratkaisemaan resurssien allokaatiota koskevia ongelmia, epätäydelliset markkinat ovat parempia kuin epätäydelliset valtiot” (Colclough, 7, 1991).

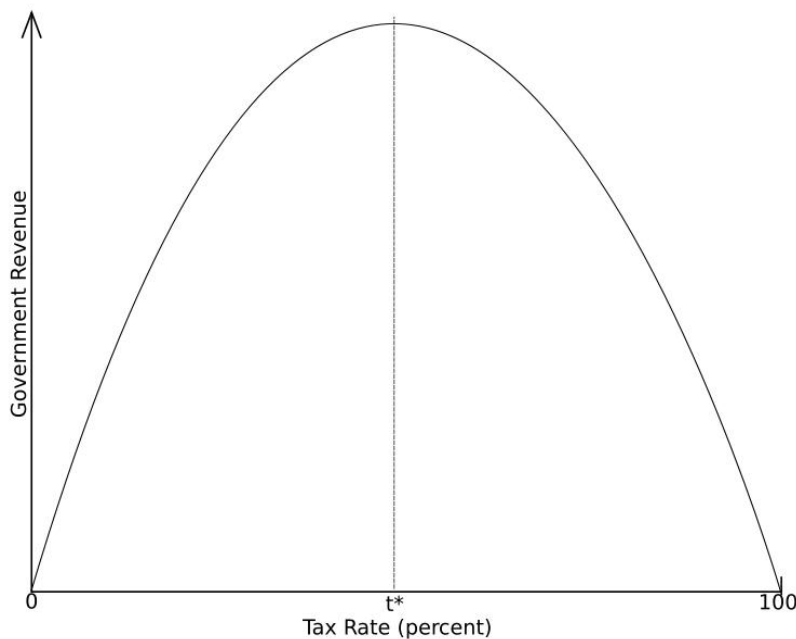
Uusliberalismin voisi nähdä tämän ajatuksen valossa myös pyrkimyksenä kaihtaa yhteiskunnallista vastuuta täydellisen valtion rakentamisesta. Vastuu halutaan siirtää markkinoille, jotka nekään eivät toimi täydellisesti. Se kuitenkin hyväksytään, koska vastuu on loppujen lopuksi yksilöllä. Yksilön ei kuitenkaan enää tarvitse ottaa vastuuta yhteisöllisistä asioista, jotka voisivat rakentaa yhteiskuntaa yhteisöllisiä ja solidaarisia arvoja hyväksikäyttäen. Yksin vastuussa itsestään ihminen voi saavuttaa näennäisesti paremman tuloksen kuin kaikki yhdessä yhteisöllisesti toisiinsa turvaten. Tämä ajatus nostaa uusliberalismista esiin ristiriitaisuuden, koska jo lähtöasetelmassa maailma nähdään epätäydellisenä, mahdottomana pelastaa. Tästä syystä uusliberalismi haluaa taistella sitä vastaan sen omilla aseilla, mikä taas ei johda mihinkään. Näin ollen kyse olisikin enemmän tai vähemmän vastuun kantamisesta tai pikemmin sen kantamisen kaihtamisesta.

3.2. Ideologiset muutokset Suomen politiikassa 1990-luvulla

Suomessa tehdyt poliittiset valinnat ovat aina 1980-luvulta lähtien jouduttaneet Suomea lähemmäksi länttä, kapitalistista uusliberaalia ideologiaa. Suomen uudistuksia on ehditty vuosien varrella moneen kertaan kiitellä. Näitä suunnanmuutoksia ei ole tietenkään suoranaisesti myönnetty tai sen enempää analysoitu valtamediassa tai poliittisten

toimijoiden kesken. Niitä perusteltiin hyvin pitkälti välttämättömyysperiaatteella, joka on demokraattisesti ajateltuna kestävä peruste.

Uusliberalistiset ideologiset pyrkimykset, kuten Ronald Reaganin aikana Yhdysvalloissa, tulivat kuuluisiksi esimerkiksi talousteoriasta, jota kutsuttiin ”tikhumisteoriaksi” (tai ”valumaefektiksi”, englanniksi *trickle-down*), jossa rikkaita rohkaistiin tulemaan entistä rikkaammiksi ja siihen tuli kannustaa antamalla valtavia palkkoja, optioita, bonuksia ja muita luontaisetuja (Wheen 2006, 34). Ennen kaikkea tätä tuli tukea alentamalla veroja. Köyhempien aseman väitettiin parantuvan pääoman vähitellen ”valuessa” alaspäin. Valuminen ei tapahtuisi kuitenkaan hyväntekeväisyyden kautta. Markkinatalouden mekanismit pitäisivät huolen valumisesta kun rikkaammat kuluttavat rahaa tuotteisiin, joita myös köyhät valmistavat. Rikkaammat voivat myös sijoittaa rahojaan pääomiksi yrityksiin, jotka tällöin kykenevät tuottamaan köyhienkin käyttämiä tuotteita halvemmalla. Mitä enemmän talouden toiminnassa on mukana pääomaa, sitä enemmän rahaa on saatavilla köyhille investointimielessä. (Aghion & Bolton 1997.)



Kuvio 1. Lafferin käyrä (<http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Laffer-Curve.svg>)

Tikhumisteorian voidaan sanoa saaneen alkunsa Arthur Lafferin kehittämästä teoriasta (Lafferin käyrä, kuvio 1), joka kuvaa verotuksen astetta suhteessa valtion kokonaistuloihin. Teorian mukaan valtion verotulot voivat kasvaa vain tiettyyn pisteeseen saakka, jonka jälkeen verojen korotuksella on ainoastaan negatiivisia vaikutuksia valtion verokertymiin.

Käyrän muotoa perustellaan sillä, että valtion kassan kertymä ei verotuksen ollessa korkea voi enää nousta negatiivisten suhdanteiden lisääntyessä. Negatiivisia tekijöitä olisivat muun muassa harmaa talous ja tarjonnan lasku (Kiander & Lönnqvist, 2002, 131).

Teoria oli hyvin suosittu kehitettäessä talousteoriaa ”tuotantopuolen taloustieteestä”. Aivan kuten schumpeteriläinen teoria tukeutuu tuotannon tehokkuuteen ja sen merkitykseen, samoin myös tuotantopuolen talousteoria korostaa tarjontaa (Patomäki 2007, 161). Tuotantopuolen talousteoria tukeutuu paljolti juuri Lafferin käyrään. Käyrää voidaan helposti käyttää, ja on myös käytetty, todistamaan varsinaisen verotusasteen olevan alempana käyrällä. Tällöin verotusta kevennetään julkisen sektorin kustannuksella, koska hyvinvointivaltion käytänteet, kuten toimeentuloerojen tasaaminen, heikentävät liikaa talouden tehokkuutta (Kajanoja 1997, 7). Sosiaaliturva ei kannusta vaan heikentää työn tuottavuutta. ”Rahaa rikkailta köyhille on kannettava vuotavassa ämpärissä” (Okun 1975, 91 Kajanojan 1997, 7 mukaan). Tämä talousteoreetikko Arthur Okunin lausahdus liittyy juuri tihkumisteoriaan.

Kyseiset teorit ovat poliittisesti kestäättömiä jo pelkästään lähtökohtiensa vuoksi. Esimerkiksi Lafferin käyrää hyödyntävän tuotantopuolen taloustieteen lähtökohtana on vähentää veroja, jotta saavutettaisiin nopea talouskasvu ja suuret tulot. Tämä varmasti toimiikin juuri laskusuhdanteen loputtua, mutta loputtomiin ei. Jos kansantaloudellinen tila on vakaa eikä suuria tuloeroja tai epätasa-arvoa esiintyisi, voitaisiinko siltikin veroja alentamalla saavuttaa jokin vielä parempi tulos? Tuotannon ollessa talouskasvun tukena ainut asia jolla on merkitystä, on tuotannon suuruus. Kunhan investointeihin ja tuotantoon panostetaan, mahdolliset ostajat ja markkinat löytyvät joka tapauksessa, koska näin on ennenkin tapahtunut. Miksi siis lähtökohtana on ainoastaan talouden (mahdollinen) nopea kasvu ja rikkaiden rikastuttaminen? Kansainvälisen verokilpailun ja trendinä olevan julkisen sektorin alasajon lisänä tämän kaltainen äärikapitalismi ei mitenkään voi toimia pitkällä tähtäimellä. Suurten taantumien aikakausi ei varmasti vielä ole ohi.

Väitän Suomen talouspoliittisten päätösten seurauksen jonkin verran samankaltaista talousteoriaa. Verotuksen keventämistä ja julkisten menojen leikkaamista on harrastettu jo toista vuosikymmentä. Ristiriitaiseksi tämän tekee se, että investointeihin tukeutuva teoria ja talouskasvu eivät periaatteessa koskaan ole toimineet halutulla tavalla Suomessa. Tuloerojen kasvu on paljolti ollut seurausta saatujen tulonsiirtojen tuloeroja tasaavan vaikutuksen heikkenemisestä (<http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv982.html>).

Heikkenemistä on joudutettu aina 1990-luvun alun tuloverouudistuksista lähtien. Pääomatuloja ja ansiotuloja verotetaan erikseen, joka suosii rikkaita ja on kiihdyttänyt tuloerojen kasvua. Yritysten kannattavuusaste on noussut 1990-luvun aikana korkealle, mutta kasvaneita voittoja (osinkoja tms.) ei ole kohdistettu takaisin ainakaan kotimaisiin investointikohteisiin (Böckerman & Kiander 2006 b, 155). Voitot on suunnattu enimmäkseen takaisin omistajille tai ulkomaisiin sijoituksiin, eikä uusia investointeja takaisin yrityksiin ole tapahtunut. On siis siirrytty markkinaehtoiseen rahoitukseen, jossa puntaroidaan ennen kaikkea riskejä ja kannattavuutta työpaikkojen kustannuksella. Julkisella vallalla ei ole enää mahdollisuuksia vaikuttaa investointikohteisiin, koska varat ovat siirtyneet enimmäkseen omistajille (Böckerman & Kiander 2006 b, 156). Myös Heikki Patomäki huomauttaa, että tilastojen valossa Suomen niin sanottu talouskasvu on periaatteessa hidastunut pitkän aikaa 1990-luvulta eteenpäin tultaessa verrattuna sitä edeltäneeseen Bretton Woods -kauteen (Patomäki, 141, 2007). Voidaanko siis väittää, että laman poistolääkkeitä tässä mielessä olisivat toimineet?

Esimerkkinä edellisiin väitteisiin voidaan pitää Böckermanin ja Kianderin (2006, 164) esittämää kaaviota (taulukko 1), josta käy selväksi miten tilanne Suomessa on erilaisten talouteen ja tuottavuuteen liittyvien asioiden yhteydessä muuttunut tapahtuneiden talouspoliittisten ratkaisujen myötä. Taulukossa merkittävää on ainakin investointiasteen ja työttömyyden suuruus laman jälkeen. Investointiasteen olisi siis pitänyt kasvaa, mutta se jäi alhaisemmalle tasolle, samoin työllisyys. Ainoastaan tuottavuus on korkeampi kuin ennen lamaa, mutta sen kasvu olisi voinut jatkua joka tapauksessa jos talouden ylikuumenemistä ei olisi päästetty tapahtumaan. Miten ”itse aiheutettu” lama siis hyödytti kansantalouttamme uutta luovalla menetelmällään? Muutos itsessään, progressiivinen ja uutta luova filosofia ovat monelta kannalta ihailtavia, mutta jos eteenpäin vievän ideologian taustalla ei vaikuta niin ihannoitava arvovakennelma, voidaan sitäkin hyvällä syyllä kritisoida. Tässä tapauksessa ongelmaksi nousevat ajatukset siitä onko yhteisön vai yksilön intressit etusijalla. Uusliberalistisessa ideologiassa ne ovat yksilökeskeisiä. Miten tämä ideologia voi auttaa yhteiskuntia, joissa instituutiot perustuvat hyvinvointivaltion toimivuuteen?

Tunnusluku	Ennen lamaa	Laman jälkeen
Investointiaste	Korkea	Matala
Tuottavuus	Matala	Korkea
Työttömyys	Matala	Korkea
Työmarkkinapolitiikka	Kolmikannan vakiintuminen	Kolmikanta
Kauppa	Säännöstelystä asteittain vapauttamiseen	EU:n sisämarkkinat
Pääomaliikkeet	Säännöstellyt ("kahlitun rahan" aikakausi)	Vapaita
Suhdannevaihtelut	Voimakkaita	Heikkoja
Raha- ja valuuttapolitiikka	Devalvaatiosykli (nopea inflaatio)	Inflaatiotavoite ja rahaliitto (matala inflaatio)
Finanssipolitiikka	Tempoileva (vaalibudjetit)	Kurinalaista kasvu- ja vakaussopimuksen mukaisesta

(Taulukko 1. Böckerman & Kiander, 2006, 146)

Toinen Suomen talouspoliittisia päätöksiä kyseenalaistava tekijä on mielestäni juuri uusliberalistiseen perinteeseen liittyvä poliittinen linja, jota Suomessa on seurattu sokeasti aina sen alkua ajoista lähtien. Vaikka emme voi väittää toteen, että talouspoliittinen linja on ollut uusliberalistinen aina 1980-luvun alusta lähtien, jolloin Reaganin ja Thatcherin hallitukset toivat aatteen maailmantalouteen, monet merkit ja poliittiset ratkaisut viittaavat hyvin vahvasti siihen. Ahon hallituksen päätökset suunnata talouspolitiikka uusliberalistisempaan suuntaan perusteltiin vaihtoehdottomuudella ja välttämättömyydellä, mutta taustalla voi aivan yhtä hyvin olla aito tahto viedä Suomi uudelle tielle. Paavo Lipposen hallituksen päätöksiä voidaan tietystä poliittisesta perspektiivistä ihmetellä vielä enemmän, sillä sen tekemät ratkaisut olivat edelleenkin uusliberaalia diskurssia ja ideologiaa noudattelevia aina talouspolitiikasta vero- ja sosiaalipolitiikkaan. Esimerkkinä voidaan pitää esimerkiksi Lipposen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa talouspoliittisen yleislinjauksen yhtenä kohtana mainitsema veropolitiikka, jonka ”yleisenä tavoitteena on OECD-maihin verrattuna rakenteeltaan ja tasoltaan kilpailukykyinen verotus” (Aineisto, Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 13.4.1995). Ratkaisua voidaan pitää ehkä ulkoapäin tulleet pakotteena toimia verotuksen suhteen näin, mutta muitakin mahdollisuuksia olisi varmasti ollut. Miten siis olisikaan käynyt jos toimintamalli olisi ollut toinen? Palaan aineistoni tarkempaan analysointiin myöhemmin.

Suomen uusliberaalin ideologian jatkuvuutta ja sen vaikutuksia todistavat yhä kasvaneet tuloerot. Kuviosta 2 voimme helposti nähdä tuloerojen muutosprosentin vuodesta 1995 vuoteen 2006. Kasvu on huomattava vuodesta 1995 suurituloisten kohdalla. Tähän vaikutti muun muassa pääomatulona verotettujen omaisuustuloerien (osinkotulot, metsätalouden pääomatulot, vuokratulot) voimakas kasvu samaisena vuonna (<http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv982.html>). Tämä osaltaan todistaa saman trendin olevan vallalla poliittisissa suhdanteissa kuin jo 1980-luvulla.

Muutoksia parempaan, tasa-arvoisempaan tai oikeudenmukaisempaan tilanteeseen ei ole tapahtunut. Suomen tuloerojen kasvu voidaan selittää mielestäni ainoastaan 1990-luvulla tehdyillä talouspoliittisilla uudistuksilla, jotka Ahon hallitus aloitti ja joita Lipposen hallitukset jatkoivat. 1980-luvulta alkunsa saanut tulojen ”tihkumisteoria” on jatkanut olemassa oloaan. Tuloerojen kasvun poliittista hyväksyntää ei voida selittää millään muulla syyllä tai sitten poliittiset päättäjät ovat kylmähermoisen tosissaan välttämättömyysretoriikkansa suhteen.

	Keskimääräisten tulojen reaalin muutos, %											
Tulonsaaja-kymmenys	I (pieni-tuloisin 10 %)	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X (suuri-tuloisin 10 %)	Suurituloisin prosentti (F99–F100)	
Vuodesta 2005 vuoteen 2006												
Mediaani	0,9	1,2	1,8	2,1	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,7	5,4	
Keskisarvo	0,8	1,3	1,8	2,1	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	4,7	9,8	
Vuodesta 1995 vuoteen 2006												
Mediaani	10,6	14,8	20	25,1	28,9	31,5	34,1	36,7	39,9	48,1	91,2	
Keskisarvo	10	14,9	20	25	28,8	31,5	34,1	36,7	40,1	65,9	125,6	

(Taulukko 2. Tulojen reaalin muutos (%) tulokymmenyksittäin ja suurituloisimmassa prosentissa. Kulutusyksikköä kohti lasketut käytettävissä olevat rahatulot henkeä kohden. Tilastokeskus, http://www.stat.fi/til/tjkt/2006/tjkt_2006_2007-12-21_kat_001_fi.html)

Tulonjakoa mitataan normaalisti gini-kertoimella. Sillä voidaan matemaattisesti mitata tietyn jakauman epätasaisuutta. Tuloerojen suuruuden mittaamiseen gini-kerroin on oiva apuväline. Täysin tasaiset tulot vallitsevat tilanteessa, jossa gini-kerroin on nolla. Kertoimen ollessa sata kaikki tulot ovat keskittyneet yhdelle ihmiselle. Kuviossa 3 näkyy Suomen tuloerojen kehitys vuosina 1995 – 2005 gini-kertoimella mitattuna. Muutos prosentti on selvästi suurempi suurin juuri suurituloisten (tulonsaajakymmenys X) kohdalla, jopa 3,8 prosentti. Kokonaisuudessaan Gini-kerroin on selvässä nousussa vuodesta 1995 jolloin se oli 22,3 vuoteen 2006 jolloin se oli 28,2.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Muutos 1995/2005
Tulonsaajakymmenys	%											%-yksikköä
I	4,5	4,4	4,3	4,2	4,0	3,9	3,9	3,9	3,8	3,7	3,7	-0,8
II	6,3	6,2	6,0	5,9	5,7	5,5	5,6	5,6	5,5	5,4	5,4	-0,9
III	7,2	7,1	6,9	6,8	6,6	6,4	6,6	6,6	6,5	6,4	6,4	-0,8
IV	8,0	8,0	7,8	7,7	7,5	7,3	7,5	7,5	7,5	7,4	7,4	-0,6
V	8,8	8,8	8,7	8,6	8,4	8,2	8,4	8,5	8,4	8,3	8,4	-0,5
VI	9,7	9,7	9,6	9,5	9,3	9,2	9,4	9,4	9,4	9,3	9,3	-0,3
VII	10,6	10,7	10,6	10,5	10,3	10,2	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	-0,2
VIII	11,8	11,9	11,8	11,8	11,6	11,5	11,7	11,7	11,8	11,7	11,8	0,0
IX	13,4	13,6	13,6	13,6	13,5	13,4	13,6	13,7	13,7	13,7	13,8	0,3
X (F90-100), josta	19,7	19,7	20,7	21,6	23,2	24,4	22,9	22,7	22,9	23,8	23,5	3,8
F90-F95	7,9	7,9	8,0	8,1	8,1	8,1	8,2	8,2	8,2	8,3	8,3	0,5
F95-F99	7,8	7,9	8,1	8,3	8,6	8,7	8,6	8,6	8,7	8,9	8,9	1,1
F99-F100 (suurituloisin 1 %)	4,0	3,9	4,6	5,2	6,5	7,7	6,1	5,9	6,0	6,7	6,2	2,2
I-X yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
Gini-kerroin	22,3	22,7	24,1	25,2	27,0	28,4	27,0	26,9	27,3	28,4	28,2	5,9

(Taulukko 3. Gini-kerroin ja tulokymmenysten tulo-osuudet 1995-2005. Tilastokeskus, Tulonjaon kokonaistilasto, http://www.stat.fi/til/tjkt/2005/tjkt_2005_2006-12-15_tau_001.html)

Heikki Patomäki argumentoi kirjassaan (2007, 125) tuloerojen syvenemisestä. Hän katsoo muutoksen tapahtuneen 1990-luvulla, jolloin oikeudenmukaisuusperiaate pääsi kääntymään pääläelleen. Aikaisemmin toteutettiin sosiaalidemokraattista hyvinvointivaltion ja John Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaista eroperiaatetta, mutta 1990-luvulla tapahtui muutos. Kun aikaisemmin tuloerot olivat hyväksytyjä ainoastaan jos ne hyödyttivät kaikkein heikoimmassakin taloudellisessa asemassa olevaa, nyt niitä muutoksia, mitkä maksimoivat kaikkein rikkaimpien aseman, pidetään

hyväksyttävänä. Patomäki mainitsee vielä, että tämänkaltaisesta politiikasta ei tietenkään ole haluttu koskaan puhua ääneen, mutta se "...voidaan kuitenkin helposti päätellä poliittisista valinnoista ja niiden tosiasiallisista seurauksista" (Patomäki, 2007, 125). Samoin on käynyt jo aikaisemminkin. Reaganin budjettipäällikkö lausui huolimattomasti *Atlantic Monthlyn* haastattelussa vuoden 1980 vaalien jälkeen hallituksen tulevasta veropolitiikasta ja "tihkumisteorian" käyttämisestä. Hänen mukaansa teoriaa on vaikea kaupata sellaisenaan kansalaisille, joten "...tarjontajohteinen kaava oli ainoa tapa toteuttaa verotuspolitiikkaa, joka oli tosiasiasa 'tihkumista'. Tarjontajohteisuus on 'tihkumisteoriaa'". (Wheen 2006, 34 & <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,922687,00.html>). Ei olisi siis ihme, että kaikkia todellisia poliittisiä syitä ei kansalle kerrottaisi. Samalla tavoin kävi myös Suomen liittymisessä EMU:un kun hallinnossa nähtiin, että aikaisempi EU:hun liittyminen jo pelkästään edellytti sitä.

Onko Suomessa siis tapahtumassa taantuma amerikkalaistumisen ja uusliberalisoitumisen myötä, jolloin tuloerot kasvavat takaisin 1800-luvun tasolle? Onko käynnissä olevan "projektion" taustalla thatcherilainen "kahden kansakunnan projekti", joksi Bob Jessop aikoinaan luonnehti 1980-luvun thatcherismia (Jessop 1984, 147)? Thatcherismissa oli kyse "parempien" eli tuotteliaampien ihmisten palkitsemisesta ja yhteiskunnan varoilla elävien rankaisemisesta (Kosonen 1988, 107). Lopulta päädytään tilanteeseen, jossa palkinnon saava tuotteliaampi väki kannattaa hegemonisessa asemassa olevaa poliittista ideologiaa niin, että se lujittaa entisestään sen olemassaoloa.

Elämme tällä hetkellä Suomessa tilanteessa, jossa pitkän "sosialidemokraattisen" kauden jälkeen keskiluokka on kasvattanut vaurauttaan ja kokoaan. Tämän vuoksi tietyt poliittis-ideologiset suunnat, lähinnä oikeistolaiset puolueet, ovat voineet käyttää kasvanutta (niin sanottua) hyvinvointia hyväkseen ja julistaa esimerkiksi "vastakkainasettelujen ajan olevan ohi". Väite on jo itsessään samankaltainen kuin mitä saimme kuulla 1990-luvun alussa Francis Fukuyaman teoriassa "historian loppumisesta" Neuvostoliiton kaaduttua ja länsimaisen kapitalismin voitettua. Koska vastakkainasettelu on ohi, voidaan vallitseva tilanne ja käynnissä oleva poliittinen sekä taloudellinen suunta hyväksyttää kansalaisilla, jolloin sen hegemoninen tila vahvistuu entisestään. Poliitiikka ja demokratia eivät enää tarkoita samoja asioita.

Normaalisti tilanne korjaantuisi sillä, että uusi lama tai muu ongelmallinen tilanne saisi kansalaiset kyllästymään oikeistohallitukseen ja äänestäisivät vasemmistoa. Notkahdusta

poliittisesti oikealle on kuitenkin tapahtunut niin pitkän aikaa ja niin huomaamatta, mutta samalla voimakkaana, ettei korjausliike aiempaan normaaliin vasemmisto-oikeisto - aaltoliikkeeseen ole enää mahdollinen edes Suomen kaltaisessa demokratiassa. Tämän notkahduksen syitä, laatua ja ilmenemistä aion selvittää seuraavassa analyysiosiossani.

Uusliberalismin siis ajaa yksilön selkeää taloudellista etua vapaamman kaupan ja kapitalismin kautta. Tähtäimenä on jatkuva talouskasvu ja kansantuotteen kasvattaminen. Puhumattakaan ideologian teoreettisista harhoista herää ennen kaikkea kysymys mihin tämä tähtäys todellisuudessa johtaa? Stakesin juuri (26.2.2008) julkaisema Suomalainen hyvinvointi 2008 -raportti kertoo kuitenkin hieman vastakkaisia uutisia. Talouskasvu ensinnäkin näyttää eriarvoistavan entisestään suomalaista yhteiskuntaa ja tuloerot ovat jo nyt vajonneet 1970-luvun tasolle (<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Suomalaisten+eriarvoisuus+kasvaa/1135234361512>). Vaikka kansantuote on kolminkertaistunut sitten vuoden 1966 (jolloin se oli 11 000 € / henki), kansalaisten suhteellinen onnellisuus ja tyytyväisyys ovat pysyneet ennallaan. Tyytyväisyys on ollut huipussaan vuonna 2004, mutta ei juurikaan vuotta 1966 korkeampi. Ongelmaan liittyy niin sanottu Easterlinin paradoksi siitä miten elintaso voi turvata perustarpeet vain tiettyyn pisteeseen, jonka jälkeen onnellisuuteen ja tyytyväisyyteen vaikuttavat muut kuin aineelliset asiat kuten terveys ja ihmissuhteet. (HS 27.2.2008) Voidaanko siis edelleen väittää, että talouskasvu olisi ainut asia, joka merkitsee ja että taloudelle tulisi tällöin myös antaa vapaampi toimintaympäristö vähemmän oikeudenmukaisen ja demokraattisen yhteiskunnan hinnalla? Mielestäni tämä on perustavaa laatua oleva teoreettinen harha, jota uusliberaali ideologia kuitenkin käyttää hegemonisessa diskurssissaan hyväkseen.

4. ANALYYSI

Tutkimuskysymyksen ja tuloksen kannalta oleellista on löytää aineistosta jotain mikä kuvaa suomalaisen politiikan, sosialidemokratian ja hyvinvointikeskeisenoajattelun muuttumista. Onko aineistossa käytettävä käsitteistö, retoriikka ja arvomaailma muuttunut tai yritetäänkö sitä tietoisesti muuttaa johonkin tiettyyn suuntaan? Onko SDP:n politiikalla ollut osallisuutta niissä muutoksissa kohti uusliberalistisempaa politiikkaa ja yhteiskuntaa? Onko sosialidemokratialla todellisuudessa mitään konkreettista tarjottavaa vasemmistolaisena puolueena vai onko se menettänyt merkityksensä ja todellisen halukkuuden harjoittaa muutoshakuisempaa politiikkaa?

Puoluepolitiikka on vaikeasti tulkittavissa suhteessa reaalipolitiikkaan ja hallituspolitiikkaan. Tästä syystä haluan painottaa analyysissäni ennen kaikkea hallitusohjelmien merkitystä, josta käyvät ilmi politiikan todelliset toimet ja suuntaviivat vuodesta 1991 eteenpäin. Aion paneutua ainoastaan Suomen kriittisimpiin aikoihin, jolloin asioita vielä olisi voitu tehdä toisin. 1980-luvun tapahtumia ei tosin pitäisi myöskään unohtaa, mutta luen tuona aikana tehdyt päätökset lähinnä markkinatalouden uutuuden viehätyskeksi ja siitä syystä niiden analysointia en aio tehdä. 1990-luvulla toimineiden hallitusten lamanhallinta sen sijaan kiinnostavat enemmän seuraavista syistä; hyvinvointivaltion ”pelastamiseen” liittyvät toimet aloitettiin, liitettiin EU:hun ja EMU:un sekä tuolloin alkanut talouden tasapainon etsintä globaalilla tasolla, ja samalla sen puristavat vaikutukset Suomen taloudessa alettiin havaita.

4.1. Sosialidemokraattien politiikasta

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelma tuo selkeästi esille omaa ideologiaansa ja arvoperustaa. Sen arvoina halutaan korostaa ennen kaikkea demokratiaa ja solidaarisuutta. Yhteisvastuun merkitys on myös oleellista. Sosialidemokratia uskoo sivistyneisyyteen, oikeudenmukaisuuteen ja humanisuuteen. Sen tarkoituksena on ”jatkaa kamppailua ihmisten aineellisen ja henkisen tasavertaisuuden puolesta taloudellista yltiöliberalismia ja yhteiskunnallista konservatismia vastaan” (Periaateohjelma 1999).

Puolue haluaa siis ainakin näennäisesti vastustaa ”yltiöliberalismia”. Se vastustaa hallitsematonta markkinataloutta sekä uskoo, että demokratia ja toimiva talous voivat tukea toisiaan. Periaateohjelmassa mainitaan myös, että ”ohjattuna markkinatalous pystyy menestyksellisesti tyydyttämään ihmisten kulutustarpeita. Talouden on palveltava koko yhteiskuntaa ja sen kaikkien jäsenten hyvinvointia. Yhteisen edun on aina kuljettava yksityisen voitontavoittelun edellä.” (Periaateohjelma 1999)

Jo pelkästään maininta ohjatusta markkinataloudesta voidaan tulkita eriäväksi poliittiseksi periaateeksi puolueen hallituspolitiikkaan nähden. Markkinatalouden hallinnasta ei ole viitteitä EU:hun ja EMU:un liittymisen jälkeen. Parlamentarismiin tukeutuen puolueen ideologia horjuu samasta syystä, koska esimerkiksi Lipposen kaudelta käsitteistöön jäi juuri Paavo Lipposelle tyypillinen ”junttaparlamentarismi”, jonka avulla päätökset tehtiin eikä niillä liiemmin kansaa vaivattu. Parlamentarismiin on annettu heikentyä myös uuden konstitutionalismiin myötä, jolloin enimmäkseen talouspoliittisia päätöksiä on viety keskittyneesti Euroopan Unioniin ja talouspoliittiset päätökset Euroopan Keskuspankkiin.

Myöskään periaateohjelmassa oleva maininta siitä, että ”sosialismin arvojen mukaisesti yhteiskunnalla on oikeus vaikuttaa tuotantovälineistä saatavaan hyötyyn, niiden käyttöön, sijoittumiseen ja omistukseen” ei tunnu olevan oikeassa suhteessa todellisuuteen (Periaateohjelma 1999). Tämä siksi, että valtionyhtiöiden yksityistäminen on jatkunut taukoamatta laman ajan alusta alkaen. Myös investointiaste on varsinkin laman jälkeen selvästi laskenut (ks. sivu 31 & Böckerman & Kiander, 2006, 146), koska rahaa ei pistetä enää kiertämään vaan sijoitetaan ulkopuolisiin kohteisiin. Laman jälkeinen aika oli ennen kaikkea Sosialidemokraattien aikaa, mutta ainakin heidän periaateohjelmansa näyttää olevan ristiriidassa poliittisiin päätöksiin nähden.

Paavo Lipposen poliittinen agenda ei kuitenkaan ole ollut puolueenkaan sisällä arvoitus. Lipposen hallituskaudella Suomea vietiin lujaa vauhtia Euroopan Unioniin ja sinne päästyämme olimme vain askeleen päässä Euroopan rahaliitosta EMU:sta. EU:hun liittymiseen liittyviä riskejä tai todellisia muutoksia ei varmaankaan täydellisesti tuotu julki, koska nyt reilu kymmenen vuotta myöhemmin voimme huomata miten vähän valtaa yksittäisillä valtioiden hallituksilla enää on. Talouspoliittiset päätökset on viety EU:hun ja unionin omaan keskuspankkiin. Niiden määrittämiseen pääsevät vaikuttamaan nykyään monet eri ei-demokraattisesti valitut tahot kuten IMF, eikä vaihtoehtoja jäsenmaiden

hallituksille enää anneta, koska uudistukset on kirjattu perustuslaillisiin pykäliin, joita jäsenmaat ovat sitoutuneet noudattamaan.

1990-luvun alun lamantappotalkoot onnistuivat kyllä Ahon hallitukselta hyvin. Asioiden ei kuitenkaan olisi *tarvinnut* jatkua enää samalla tavalla. Lipposen I. ja II. hallituksien kokoonpano oli puoluejaoltaan miltei strategisesti nerokas. Kun mukaan otettiin miltei kaikki suuret puolueet (Keskustaa lukuun ottamatta) saatiin aikaan konsensus, johon ei kenelläkään voinut olla vastaansanomista. Tästä syystä oppositio jäi tehottomaksi eikä vastalauseita poliittisista päätöksistä päässyt syntymään. Vaihtoehtoista politiikkaa ei tullut, koska nähtiin hallituksessa istuvan kaikkien niiden politiikkalohkojen edustajat, jotka voisivat erimieltä ylipäättään olla. Vihreiden ja Vasemmistoliiton mukaanotto oli siis strategisesti hyvin ovelaa.

4.2 Hallitusohjelmat

Aineistoni hallitusohjelmat siis käsittävät kaikki hallitukset vuoden 1991 aloittaneesta Ahon hallituksesta Vanhasen toisen kauden hallitukseen, joka aloitti vuonna 2007.

Hallitusohjelman analyysi kattavat kaikki mainitsemisen arvoiset asiat hallitusten tulevasta poliittisesta ohjelmasta ja agendasta. Mainitsemisen arvoisia asioita on mahdollista analysoida, mutta varmasti myös mainitsematta jätettyjä asioita tulee voida hyödyntää analyysissä. Kyseisen aikavälin hallitusohjelmat painottivat perinteisiä poliittisia kysymyksiä kuten verotusta, työllisyyttä ja niin edelleen, mutta niiden laajuus kasvoi vuosi vuodelta. Esko Ahon hallituksen ohjelma oli laajuudeltaan vain noin 20 sivua kun taas pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelma ylitti jo 80 sivua.

Aion keskittyä aineistossani enimmäkseen talouspolitiikan, teollisuus- ja elinkeinopolitiikan, työllisyyden ja verotuksen poliittisiin osa-alueisiin sekä jossain määrin myös ulkopoliitiikan osa-alueeseen. Ulkopoliitiikan tekee merkitykselliseksi juuri hallitusten Euroopan Unioniin liittyvät suhteet. Näissä osioissa kiinnostavat lähinnä poliittisten toimintojen painotukset tai niiden puuttuminen, erityisen retoriikan käyttö tai jonkin hetkellisen yhteiskunnallisen tilanteen / kriisin painottaminen. Osiot ja niiden laajuus toki

vaihtelevat ohjelmasta riippuen sekä siitä, mitä asioita on kenties yhdistetty ja haluttu painottaa enemmän tai vähemmän.

4.2.1 Aho

Vuoden 1991 alussa Suomi oli astumassa täysin uuden ajan alkuun. Se oli kohtaamassa historiansa suurimman taloudellisen taantumaa. Huhtikuussa 1991 astui valtaan Esko Ahon hallitus, jonka puoluejakauma koostui Keskustan 8 paikasta, Kokoomuksen 6 paikasta, RKP:n 2 paikasta ja SKL:n 1 paikasta. Hallitus oli siis niin sanottu ”porvarihallitus” vasemmiston jäätyä ulkopuolelle.

Ulkopolitiikka

Ulkopolitiikka osiossa mainitaan heti toisessa kappaleessa hallituksen pyrkimykset kehittää suhteita Neuvostoliittoon YYA-sopimuksen pohjalta. Hallituksen Eurooppa-politiikka oli kuitenkin noussut jo selkeästi merkittävään rooliin, vaikka Neuvostoliitto oli vielä voimissaan. Tavoitteena oli ”ETYK:in periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti maanosan turvallisuuden, demokratian ja ihmisoikeuksien vahvistaminen sekä tasapainoinen yhdentymiskehitys ja markkinatalouteen perustuva taloudellinen yhteistyö”. Merkille pantavaa ovat nimenomaan suunnitelmat yhdentymiskehityksestä sekä taloudellinen yhteistyö. Ahon hallitus pyrki talousaluetta koskevissa neuvotteluissa tasapainoiseen ETA-sopimukseen. Tämän tavoitteena oli turvata ”suomalaisille henkilöille ja yrityksille mahdollisimman tasavertainen asema eurooppalaisilla sisämarkkinoilla...”. Kasvanut kilpailu Euroopan sisällä oli jo vähintäänkin kovaa, mutta kilpailuun talousalueen sisällä ei varmastikaan oikein tiedetty miten varautua.

Hallitusohjelmassa kuitenkin huomautetaan kansainvälisiä taloussuhteita koskevassa kappaleessa hallituksen halusta turvata Suomen elinkeinoelämälle tasavertaiset kilpailuedellytykset. Nämä saavutettaisiin jo pelkästään selkeillä yhteistyötä koskevilla säännöillä. Hallitus ilmaisi myös täyden tukensa GATT-neuvotteluille, joilla taattaisiin monenvälisen kauppajärjestelmän toimivuus sekä maailmankaupan avoimuuden

parantuminen. Yhteistyöneuvottelut olivat monilta osin vielä tähän aikaan kriittisessä vaiheessa, mutta Ahon hallitus edesauttoi paremman yhteistyön kehittymistä.

Yleinen talouspolitiikka

Tässä osiossa huomioidaan heti alkuun taloudellisten näkymien olevan ”hyvin ongelmalliset”. Syiksi selittää muun muassa kansainvälinen kehitys sekä Suomen talouden tasapainottomuus. Syitä ei selitellä sen enempää, joten kansainvälinen kehitys on täytynyt tarkoittaa talouden ylikuumenemista ja yleistä taantumaa kansainvälisessä taloudessa. Jälkeenpäin analysoitaessa kyse oli syvenevästä taantumasta ja bruttokansantuotteen laskemisesta sekä työttömyyden kasvusta.

Hallituksen talouspoliittiset tavoitteet olivat (1) ”vaihtotaseen alijäämän pienentäminen ja ulkomaisen velkaantumisen pysäyttäminen, (2) työllisyyden turvaaminen, (3) julkisen talouden tehostaminen sekä (4) avoimen sektorin kansantuoteosuuden kääntäminen nousuun”. Näissä tavoitteissa mielenkiintoista on mitä tarkoitettiin julkisen talouden tehostamisella. Myöhemmin samassa yleisen talouspolitiikan osiossa mainitaan, että ”hallitus toteuttaa laman voittamiseksi välittömiä kilpailukykyä parantavia toimia ja julkisen talouden säästötoimia sekä pyrkii talouden rakenteellisten vinoutumien korjaamiseen”. Julkisen talouden tehostaminen siis tarkoitti siihen kohdistuvia säästötoimia. Toki juuri julkinen sektori on ensimmäinen valtionhallinnon alainen osa-alue, josta on ”helppo” leikata niinkin kriittisenä aikana, mutta sen tehostaminen luulisi olevan eri asia. Talouden rakenteellisia vinoutumia ei selitelty myöskään sen enempää, mutta niiden korjaamiseksi ei mielestäni tehty juuri muuta kuin, että jatkettiin säästämistä julkisella sektorilla.

Tavoitteiden saavuttamiseksi oli ohjelman mukaan välttämätöntä (1) ”hidastaa inflaatiota kilpailijamaita alhaisemmaksi, (2) pystyä lisäämään ja monipuolistamaan vientiä ja nostamaan säästämisastetta. ... (3) noudattaa pidättyvyyttä tulojen korotuksissa, (4) alentaa työvoimakustannuksia sekä (5) jäädyttää valtion menojen taso ja hidastaa voimakkaasti kuntien menojen kasvua”. Tavoitteet ja niiden keinot olivat täysin odotettuja, mutta niiden aloittaminen oli alkua niille talouspoliittisille päämäärille, joita hallituksia oli kansainvälisesti painostettu tekemään jo pidemmän aikaa. Laman voittamiseksi nämä keinot näyttivät tässä vaiheessa varmasti täysin välttämättömiltä. Esimerkiksi

työvoimakustannusten alentaminen ja pidättyvyys tulojen korotuksissa nähtiin luovan paineita työmarkkinajärjestöille. Vaihtoehtoja ei silti osapuolista riippumatta ollut.

Raha- ja valuuttakurssipolitiikan tavoitteena oli luontevasti mahdollisimman alhaisen korkotason saavuttaminen. Sillä tavoin saataisiin talous jälleen kasvuun. Vakaa markkan arvo oli myös tärkeää, mutta sen lisäksi haluttiin Suomen ”rahapolitiikan uskottavuuden” lisäämiseksi asettaa markkan ulkoinen arvo seuraamaan Euroopan Yhteisön valuuttaa ECU:a. Tästä hallitus pidättäytyi päättämään täysin itsenäisesti. Tässäkin tapauksessa ulkoapäin tullut sanaton vaatimus rahapolitiikan uskottavuuden parantamisesta oli tärkein syy ECU:un kiinnittymisessä. Syitä ei selitelty tämän enempää.

Kotimaista hintatasoa haluttiin myös alentaa ”uudistamalla kilpailulainsäädäntöä”. Kilpailulainsäädännön uudistamista ei jälleen kerran selitetty sen enempää kuin, että se tulisi olemaan kuluttajan eduksi. Tie vapaammalle kilpailulle oli asetettu.

Asetetut päämäärät pyrittiin saavuttamaan parantamalla ensisijaisesti markkinatalouden toimivuutta. Vastapainoksi tälle hallitus haluaa painottaa toimia ”ihmisten perusturvallisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden takaamiseksi”.

Teollisuus- ja elinkeinopolitiikka

”Hallituksen talouspolitiikka suosii teollisuutta ja muuta avointa sektoria. Erityistä huomiota kiinnitetään myös yrittäjyyden edellytysten parantamiseen sekä pienten ja keski suurten yritysten toimintamahdollisuuksien turvaamiseen.” Näin alkoi teollisuus- ja elinkeinopolitiikan osio. Yrittäjyyttä ja teollisuutta haluttiin selkeästi parantaa. Esimerkiksi työaikojen joustavuutta haluttiin edistää. Tuotantopääomien käyttöä tehostettiin jolloin muun muassa pätkätyöläisten työhönnotto helpottui. Työllistymistä haluttiin parantaa hinnalla millä hyvänsä.

Ensimmäisiä kertoja Suomen historiassa hallitusohjelmassa otettiin esille myös valtionyhtiöiden omistussuhteiden konkreettinen muuttaminen. Vaihtoehtoina oli ohjelman mukaan omistus pohjan laajentaminen tai kokonaisten yhtiöiden siirtäminen tai niiden osien siirtäminen ulkopuoliseen omistukseen. Valtionyhtiöiden ja liikelaitosten kilpailuetuja haluttiin myös karsia. Yksityistämisen aloittaminen varmasti toi lisävaroja valtion kassaan,

mutta pitkällä tähtäimellä yksityistämisen taustalla saattoivat olla myös muut syyt, kuten talouden vapauttaminen kansainvälisen trendin mukaisesti.

Työllisyys

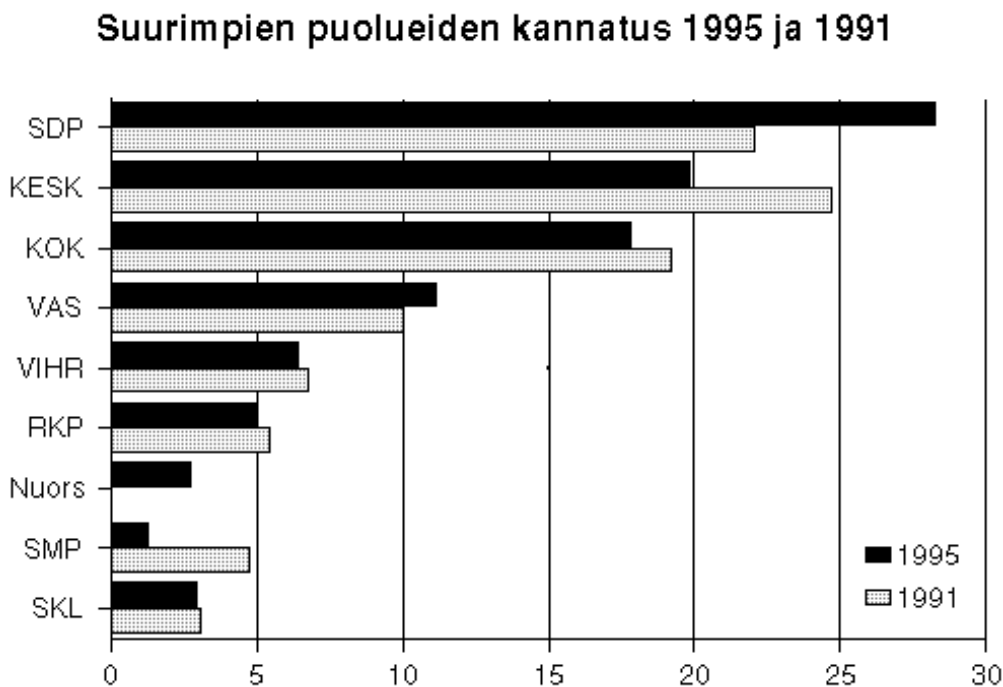
Hallituksen työllisyyspolitiikan lähtökohtana oli yritysten kilpailukyvn ”parantaminen yleisellä talouspolitiikalla, erityisesti työvoimavaltaisen yritystoiminnan edellytyksiä kohentamalla”. Työllistymisen esteenä nähdyt työllisyyslain sisältämät ”yksityiskohtaiset, jäykät ja kaavamaiset säädökset” tuli muuttaa vastaamaan muuttuneiden / ”muuttuvien” työmarkkinoiden tarpeita.

Verotuksen kehittäminen

Verotusta haluttiin uudistaa ottamalla huomioon verojärjestelmän ”(1) kansainvälinen kilpailukyky sekä (2) julkiselle taloudelle asetetut tavoitteet”. Kansainvälinen verokilpailu ei varmaankaan vielä tuolloin ollut iskemässä negatiivisesti Suomen talouteen, mutta merkkejä oli nähtävissä. Pääomatulojen verotusta ja verotuksen rakennetta haluttiin yhdenmukaistaa ja uudistaa muiden Pohjoismaiden tapaan. Ohjelman mukaan ”tuloverotusta kehitetään työntekoa, yrittämistä ja säästämistä edistävällä tavalla”. Kaikille saman tuloveron merkitys ei tosin vielä tuolloin ollut kovin suuri. Vasta pääomatulojen kasvettua 1990-luvun aikana olisi progressiivinen pääomatulojen verotus ollut paikallaan. Pääomaverotusta kuitenkin uudistettiin vuonna 1993, joka hyödytti varsinkin hyvätuloisia kotitalouksia (Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 2/1998, <http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv982.html>). Vuoden 1993 jälkeen aloitettiin eriytetyn tuloverojärjestelmän soveltaminen, jossa veronalainen tulo jaetaan ansio- ja pääomatuloon (Valtiovarainministeriö:http://www.vm.fi/vm/fi/10_verotus/01_henkiloverotus/02_paaomatulojen_verotus/index.jsp). Se oli myös omiaan lisäämään alkavaa tuloerojen kasvua. Tietynlaista verohelpotusta talouden toimivuuden kannalta, ei niinkään yksittäisen kansalaisen kannalta, osoittaa Ahon hallitusohjelmassa maininta ”ulkomailta kotiutettavien osinkojen verokohtelua lievennetään”. Verotuksen uudistaminen jatkui Lipposen hallituskaudella.

4.2.2 Lipponen I

Paavo Lipponen ensimmäinen hallitus (13.4.1995 – 15.4.1999) aloitti työnsä varmasti samalla tavalla vaikeissa olosuhteissa kuin sitä aikaisempikin hallitus. Hallituksen pohjana oli nyt Sosialidemokraattien enemmistö 7 paikalla. Kokoomus oli otettu mukaan 5 paikalla, jonka kanssa tehty yhteistyö voi synnyttää jonkin verran spekulatioita siitä, mihin hallituksen politiikkaa todella oltiin ajamassa. Mukaan otettiin myös laaja kirjo muita pienempiä puolueita, kuten RKP 2 paikalla, Vasemmistoliitto 2 paikalla sekä yksi Vihreiden edustaja.



Kuvio 2. Suurimpien puolueiden kannatus 1995 ja 1991
(<http://www.stat.fi/tk/he/vaalit/vaalit95/tekstis.html>)

Kuten jo aikaisemmin tilannetta arvioin, spekulointi Sateenkaarihallituksen todellisilla syillä on mielestäni perusteltua. Näin laaja-alaista hallituspohjaa ei olisi loppujen lopuksi ollut aihetta muodostaa. Oheisessa kuviossa 5 näkyvät puolueiden kannatusmäärät 1990-luvun alussa. Kannatuslukujen kuviosta voidaan huomata muun muassa, että Keskusta sai enemmän ääniä mitä Kokoomus, mutta se pudotettiin hallituksesta. Varsinaisesta

hallituspohjan kannatuksen varmistelusta ei siis Kokoomuksen mukaan ollut kyse. Muiden pienpuolueiden mukanaolo voi tuntua oudolta. Varsinkin RKP:n kaksi paikkaa, joka on yksi enemmän kuin suuremman kannatuksen saaneen Vihreiden ja jonka kannatus oli yli kaksi kertaa vähemmän kuin yhtä monta hallituspaikkaa saaneen Vasemmistoliiton äänisaldo.

”Työllisyyden ja yhteisvastuun hallitus”

Pääministeri Paavo Lipposen 13.4.1995 aloittanut ensimmäinen hallitus julisti itsensä mahtipontisesti ”Työllisyyden ja yhteisvastuun hallitukseksi”. Hallitus halusi antaa tulevaisuudelle sisällön ja suunnan nopeiden muutosten maailmassa. Muutosten nopeus globalisoituneessa maailmassa toki oli kasvanut, mutta mitä ne muutokset olivat ja haluttiinko niitä myötäillä vai tehdä oman linjan mukaista politiikkaa, jäi selittämättä.

Ohjelmassa listataan heti aluksi pitkä lista toimista, jotka tuli saada vuosituhannen vaihteeseen mennessä toteutettua ”toisiaan vahvistavien kehittämislinjojen mukaisesti”. Listalla oli heti aluksi työllisyyden parantamista koskeva toimi. Työllisyyden tulisi parantua olennaisesti talouskasvun ja vakaan rahan arvon perustalta. Enää ei puhuttu edes markan arvosta vaan universaalisti ”rahan arvosta”. Aivan kuin olisi osattu ennustaa, että EMU:un joka tapauksessa liityttäisiin.

Seuraavaksi mainittiin julkisen velan kansantuoteosuuden kääntäminen laskuun, eli selkeitä julkisen talouden ”uudistuksia” haluttiin jatkaa. Uusliberaalin teorian mukaisesti esimerkiksi velanotto julkisiin palveluihin ei enää ollut mahdollisuus. Kolmantena listalla oli maininta verohelpotuksista, jotka kylläkin kohdistuisivat ”kansalaisten omiin ponnisteluihin ja yrittämiseen”, jotta hyvinvointi voitaisiin turvata. Melko ristiriitaista ajattelua ”Sosialidemokraattiselta” hallitukselta, että hyvinvointi voitaisiin turvata verotusta keventämällä. Varsinkin kun pahin lama-aika oli jo alkanut olla takanapäin. Listalla oli myös tavoitteita, jotka koskivat esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon vahvistamista, sosiaalisen tasa-arvon lisäämistä palveluissa, maan alueiden tasapuolista kehittymistä ja kestävästä kehitystä.

Vielä yksi listan lopussa mainittu tavoite koski Euroopan unionin jäsenyyttä. ”Kansallinen hyöty toteutuu ja kansalaisten hyvinvointi turvataan Euroopan unionin jäsenyydessä ja

unionin kehittämisessä, johon Suomi antaa vahvan oman panoksensa.” Euroopan unionin jäsenyys nähtiin siis vahvasti kansallisena hyötynä ja kansalaisten hyvinvoinnin turvaajana. Hallitus oli siis hyvin vahvasti menossa unioniin vakuutellen sen takaavan parhaan mahdollisen kansalaisten hyvinvoinnin. Samalla oltiin myöntymässä siihen hegemonisen ideologian ja trendin alaisuuteen, jota Euroopan yhteisö sekä talous- ja rahaliitto edustavat.

Aloitukset kappaleessa mainitut asiat olivat selkeitä ja jopa uhmakkaita. Tasa-arvo ja tasapuolisuus haluttiin tuoda päätöksissä esiin, samoin myös oikeudenmukaisuus. Hallitus halusi samalla hakea kansalaisilta toimilleen oikeutuksen sitoutumalla esitettyihin päätöksiin. Perusteluna hallitus piti päätöksistä koituvia seurauksia, joiden avulla ”suomalainen hyvinvointiyhteiskunta uudistuu” omien voimavarojensa mukaisesti, ja kansalaiset voivat hyväksyä sen ”oikeudenmukaisena, tehokkaana ja reiluna”. Hyväksyttiin siis ne puitteet, joiden raameissa hyvinvointivaltiota tuli nyt uudistaa, mutta varsinainen oikeutus vielä puuttui. Tarvittiin perusteluita kuten ”omien voimavarojemme” puitteissa tehtävät uudistukset. Pakko-retoriikkaan nojaututtiin siis edelleen.

Talous ja työllisyys

Talouselämyksen yleinen linja oli Lipposen hallitukselle ennen kaikkea viennin kasvattaminen, investointien ja kulutuksen lisääminen. Näillä eväillä talous ja työllisyys saataisiin nopeasti nousuun. Ohjelmassa mainitaan jälleen neljä ”peruspilari”, joiden avulla talouselämyksen tullaan hoitamaan haluttuun suuntaan reaalikorkoa alentamalla.

Ensimmäinen näistä oli työvoimapolitiikan tehostamista ja työmarkkinoiden toimivuutta koskeva ”pilari”. Toinen käsitteli inflaation torjumista. Kolmannessa luvataan valtion velan bruttokansantuoteosuuden kääntyvän laskuun ”etupainotteisin, sosiaalisesti oikeudenmukaisin ja työllisyysvaikutukset huomioon ottavin valtion menojen supistuksin”. Vyötä siis haluttiin entisestään kiristää, mutta jälleen kerran *sosiaalisesti oikeudenmukaisin keinoin*.

Uudistuneella veropolitiikalla haluttiin neljännessä pilarissa kannustaa työntekoon ja yritteliäisyyteen sekä tukea taloudellista kasvua. ”Veropolitiikan yleisenä tavoitteena on OECD-maihin verrattuna rakenteeltaan ja tasoltaan kilpailukykyinen verotus.” Varsinaisesti ei puhuttu alennuksista. Saman kappaleen verotus-osiossa saamme siitä

selkeämmän kuvan. Yleisesti voidaan sanoa, että kansainvälinen verokilpailu oli asettanut paineensa, jonka vuoksi luovuttiin progressiivisesta verotuksesta (ks. Saari, 168, 2006 b).

Työttömyyttä vastaan Lipposen ensimmäinen hallitus halusi ottaa selkeän ja ytimekkään linjan. Jälleen kerran oli listattu kuusi eri toimenpidettä, joiden avulla pyrittiin alentaa työttömyyttä. Yksi mielenkiintoisimmista on kohta 5: ”Työnteon kannustimien lisäämiseksi verot, tulonsiirrot ja palvelumaksut mitoitetaan yhteen sovittaen siten, että ne kannustavat aina työntekoon”. Näitä kaikkia toisin sanoen alennettiin työllisyyden parantamiseksi. Työnteon kannustimiksi alhaiset verot todella voivat toimia, mutta mitä tapahtuu tällöin verovaroin katettujen sosiaali- ja muiden julkisten palveluiden toiminnan?

Verotus-osio aloitetaan tiiviillä lauseella: ”valtion talouden tasapainotus hoidetaan nostamatta kokonaisveroastetta”. Verotuksen rakennetta halutaan ennemminkin muuttaa työn tekemistä ja työn teettämistä suosivaksi. Työllistyminen oli siis tällöin tärkeä seikka verouudistusten täytäntöönpanossa. Ilman yhtä hyvää perustetta kaikkia verotukseen liittyviä *muutoksia* ei välttämättä olisi voitu toteuttaa. Ansiotulojen verotusta kevennettiin vaiheittain vaalikauden aikana. Kevennys haluttiin suunnata kaikkiin tuloluokkiin, mutta erityisesti ottaen huomioon pieni- ja keskituloiset.

”Verokevennykset aloitetaan poistamalla vakuutetun kansaeläkemaksun ja asteittain sairausvakuutusmaksun porrastus.” Myös pääoma- ja yhteisö- ja korkotulojen verokanta nostettiin 28 %:iin. Se olikin hallituksen ensisijainen kompensatio vaalikauden verokevennyksille kuten tuloveron laskulle. Tämä käy myös ilmi hallituksen esityksestä Eduskunnalle tuloverolain ja korkotulon lähdeverosta annetun lain 6 §:n muuttamisesta heti vuonna 1995 (Pääomatulojen ja yhteisöjen veroprosentin korotus, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1995/19950063>). Hallitusohjelmassa mainitaan kompensationsa myös ympäristöverotukseen tulevat korotukset.

Mielenkiintoinen yksittäinen tapahtuma Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen aikana oli mielestäni Valtioneuvoston Emu-selonteko (<http://www.vn.fi/tiedostot/julkinen/vn/selonteot-mietinnot/2000-/emu-selonteko-20.5.1997/131895.pdf>) eduskunnalle 20.5.1997, jota käytän nyt tässä tapauksessa myös lähteenä. Valitsin sen lähteeksi, koska se on yksi konkreettisimmista hallituksen työn tuloksista, josta voimme nähdä miten kovasti Eurooppalaisen taloudellisen trendin alaisuuteen todellisuudessa haluttiin. Selonteko käsitteli Euroopan talous- ja rahaliittoon

siirtymistä, sen merkitystä niin yhdentymiskehitykselle kuin yksittäiselle Suomen valtiolle. Samalla siinä summattiin yhteen rahaliittoon menemisen mahdollisia plussia ja miinuksia.

Selonteko on jaettu kolmeen osioon: 1. talous- ja rahaliiton merkitys Euroopan yhdentymiskehityksessä, 2. Suomen kansatalouden toimintaedellytykset euroalueella ja sen ulkopuolella ja 3. päätöksenteko ja lainsäädäntö Suomessa. Selonteon mielenkiintoisin kohta koskee hyvinvointivaltiota ja alueellista kehitystä. Hyvinvointivaltiota koskevassa kappaleessa mainitaan muun muassa: ”EMU-asiantuntijatyöryhmän näkemyksen mukaan euroalueen synty, kuten yleensäkin integraation syveneminen voi vaikuttaa hyvinvointivaltion toimintaehtoihin. Euroalueen vaikutuksia on tästä kokonaisuudesta kuitenkin vaikea erottaa”. Hyvinvointivaltion toiminnan nähtiin siis olevan vaarassa, mutta uskottiin että ongelmat olisivat välillisiä. Selonteon tehneen työryhmän mukaan ”pidemmällä aikavälillä euroalueeseen osallistuminen voi onnistuessaan edistää kasvua ja tehdä tätä kautta mahdolliseksi sosiaalipoliittisten järjestelmien kehittämisen”. Euroalue siis *saattaa* onnistua ja sen jälkeen se *saattaa* tehdä mahdolliseksi sosiaalipoliittisten järjestelmien kehittämisen. Tuolloin siis nähtiin mahdolliseksi kehittää kyseisiä järjestelmiä heti. Ne olivat mahdollisia kenties vasta tulevan euroalueen ja mahdollisen talouskasvun jälkeen.

Sosiaalipoliitikan toimivuus säilyisi työryhmän mukaan samankaltaisena euroalueeseen liittymisen jälkeenkin. Sosiaalipoliitikkaan vaikuttavat negatiiviset tekijät nousivat työryhmän mukaan ennemminkin julkisen talouden ahtaalle viedystä toiminnasta, jota entisestään painosti tuohon aikaan korkea työttömyys, julkisen talouden velkaantuneisuus ja väestön ikääntyminen. Tästä huolimatta työryhmä toteaa, että ”osallistuminen euroalueeseen tuskin lisää liikkumatilaa, vaan pikemminkin luo uusia haasteita.”

Alueellisesta kehityksestä työryhmä huomio seuraavanlaisesti: ”Hyvinvointivaltio verotus-, tulonsiirto- ja palvelujärjestelmineen on pitänyt sekä henkilöiden ja kotitalouksien että suuralueiden väliset tuloerot suhteellisen pieninä niin normaalioloissa kuin lamankin aikana. Sinänsä myönteinen kehitys saattaa kuitenkin ennakoida vaikeuksia sopeuduttaessa suurempaa joustavuutta edellyttäviin olosuhteisiin tulevaisuudessa.” Tämä myönteinen kehitys on selvityksen mukaan jotain johon ei tulevaisuudessa ole enää varaa. Joustavuutta edellyttävistä olosuhteista ei myöskään kerrottu tämän enempää.

Aikaisemmissa kappaleissa puhuttiin myös joustavuuden välttämättömyydestä. Varsinkin kappaleessa ”Häiriöt, niiden torjunta ja niihin sopeutuminen”, puhutaan häiriöistä eli tuotannon vaihteluista. Ensiksikin todetaan, että Suomi ei taloudellisen rakenteensa puolesta näytä olevan täysin yhteen sopiva Keski-Euroopan maiden kanssa, koska taloudelliset suhdannevaihtelut osuvat eri aikoihin ja ovat yleisesti olleet paljon rajumpia mitä muualla Euroopassa. Työryhmä kuitenkin sivuuttaa tämän omasta mielestäänkin kiistattoman faktan eikä sen siksi koettu merkitsevän sitä, että ”rakenteeltaan jossain määrin erilainen Suomi voisi menestyä yhteisessä talous- ja rahaliitossa ydin-EU:n kanssa” (vrt. Julkunen, 2001).

Kotitalouksien mahdollisuuksiksi häiriöihin varautumiseen työryhmä näki yksityisten rahoitus- ja vakuutusmarkkinoiden tarjoamat mahdollisuudet. Tulevaisuudessa häiriöihin varautuminen olisi lähinnä yksittäisten kotitalouksien omalla vastuulla. Kotitalouksien velvollisuuksista mainitaan myös seuraavasti: ”kiinnittää lisääntyvää huomiota joustavaan sopeutumiseen ja sitä palvelevien järjestelmien kehittämiseen”. Erikoisinta häiriöihin varautumista kuvastaa työryhmän viimeinen vaihtoehto: ”Julkinen sektorikin voi osallistua häiriöiden torjuntaan edellyttäen, että se kykenee saavuttamaan ja ylläpitämään rahoitusasemansa keskipitkän ajan puitteissa vahvana”. Erikoista lauseesta tekee etenkin se, että julkisen sektorin ei jostain syystä nähdä olevan kykenevä torjumaan häiriöiden vaikutuksia. Johtuiko tämä kenties siitä, että julkisen sektorin nähtiin kutistuvan tulevaisuudessa entisestään? Jostain syystä työryhmä esittää vielä yhden mahdollisen vaihtoehdon, joka olisi turvautuminen EU:n tasolla tapahtuviin tulonsiirtoihin. Tämä tarkoittaisi kylläkin EU:n oman budjetin kasvattamista, joka tosin olisi miltei mahdotonta.

Lipposen ensimmäinen hallituksen jatkamat uudistukset siis mietityttävät ainakin hallituksen poliittisen kokoonpanoa ajatellen. Sosialidemokraatit saivat murskavoiton vuoden 1995 vaaleissa, mutta tästäkin huolimatta hallitukseen otettiin mukaan melkein koko poliittinen kenttä, ja ainoastaan keskusta jäi ulkopuolelle. Ei siis ihme, että hallituksella oli näin ollen valmius ja oikeutus tehdä myönnytyksiä esimerkiksi EU:n ja EMU:n suuntaan samalla kun talouspoliittiset uudistukset ”laman voittamiseksi” saivat jatkaa. Olen samaa mieltä Raija Julkusen kanssa, joka huomauttaa kirjassaan Suunnanmuutos (2001) miten yksi näkyvin EMU:iin liittymisen seuraus on ollut se, että se on vahvistanut jo aiemmin syntyneitä trendejä. ”Rahaliiton ehdot ja toimintatapa sinetöivät

sen jälkiekspansiivisen ajan, mihin rakenteelliset-ideologiset muutokset ovat hyvinvointivaltion asettaneet.” (Julkunen, 2001, 135)

Hyvinvointivaltiolla ei ole pitkään aikaan nähty olevan muita mahdollisuuksia kuin se ideologinen suunta mihin Eurooppa ja muu kansainvälinen yhteisö on asioita vienyt. Valtioneuvoston EMU -selonteko näyttäytyy raporttina, jonka agendana on ennen kaikkea ajaa hallituksen omaa etua noteeraamalla ongelmat, mutta vähättelemällä niitä. On totta, että voisimme olla samojen sosiaalipoliittisten ongelmien äärellä vaikka EMU:iin tai unioniin ei olisi liitytty, mutta ratkaisukeinojen erilaiset vaihtoehdot olisivat silti säilyneet. Muutoshalukkuuden motiiveina on saattanut olla historiassamme pitkään vallinnut halu viedä Suomea länteen (ytimeen) tai turhautuneisuus poliittiseen epävarmuuteen, jonka lama ja kansainvälinen poliittinen ilmapiiri loivat 1990-luvun alussa. Syynä saattoi myös olla pienen eliitin halu viedä Suomea lopullisesti talous-liberalistisen hegemonian alaisuuteen, jonka Euroopan Unioni ja EMU varmistaisivat.

4.2.3 Lipponen II

Suomen 67. hallitus (15.4.1999 – 17.4.2003) jatkoi työtä Paavo Lipposen ja Sosialidemokraattien johdolla. Hallituspohja puoluejakauman kannalta säilyi hyvin samanlaisena. Mukana oli edelleen Kokoomus, joka oli saanut lisäksi nyt yhden SDP:n menettämän ministeripaikan itselleen. Mukana oli myös RKP, Vasemmistoliitto ja Vihreät.

Lipposen toisen kauden hallitusohjelmassa oli myös heti ensimmäisessä kappaleessa selkeä ja ytimekäs aloitus. Ensimmäisen tiivistävän kappaleen nimi oli ”Oikeudenmukainen ja kannustava – sosiaalisesti eheä Suomi”. Sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja vähempiosaisten huolehtimisesta puhutaan paljon heti ensimmäisessä kappaleessa, mutta selkeä hallitseva diskurssi on edelleen talous, rahoitus ja rahapolitiikka. Talous, ja siihen liittyvät seikat kuten työllisyys, mainitaan ensimmäisessä kappaleessa eri tavoin yli kymmenen kertaa. Mainitaan muun muassa, että ”talouden kasvun ja vakaiden rahaolojen seurauksena työllisyys on parantunut”, ”valtionalouteen syntyy rakenteellinen rahoitusylijäämä” ja niin edelleen.

Euroopan unionin suhteen hallituksella oli jo täysin selkeät ja varmistuneet kannat. Hallitus sitoutui täysipainoisesti myös hyödyntämään unionin tarjoamat mahdollisuudet. Samalla se pyrki edistämään eurooppalaista yhteistyötä demokratian, ihmisoikeuksien, oikeusvaltion ja markkinatalouden periaatteiden mukaisesti. Markkinatalouden periaatteet eivät mielestäni kuulu hallitusten käyttämään arvokäsitteistöön. Markkinatalouden periaatteista pitävät kyllä huolen ekonomistit ja pankkivaltuuskunnat, mutta niitä ajamaan ei poliittisten päättäjien pitäisi ryhtyä - korkeintaan niitä voidaan kritisoida.

Unionin suhteen hallitus halusi toimia myös talouspoliittisessa yhteistyössä ja korosti sitä entisestään. Hallituksen näkemyksen mukaan sen tuli ”edistää euro-alueen talouspolitiikan yhteensovittamista ja talouspolitiikan seurannan kehittämistä” – entisestään. Vuonna 2000 säädettyyn Lissabonin strategiaan (http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/2005/97194/name.jsp) Suomella ei siis näyttänyt olleen ongelmia sopeutua. Tässä strategiassa EU:sta piti tulla dynaamisin ja kilpailukykyisin tietoon perustuva talousalue vuoteen 2010 mennessä. Lipposen hallitus todennäköisesti sai tästä strategiasta lisää oikeutusta talouden kilpailukykyyn parantamiselle ja sille samalle uudistavalle politiikalle, jota jo edellisen hallituksen aikana harjoitettiin.

Unionin talouspoliittiset päätöksentekuelimet saivat joka tapauksessa entistä enemmän valtaa suhteessa yksittäisiin maihin. Hallitusohjelman ”Talous ja työllisyys” kappaleessa linjataan päätavoitteeksi työllisyyden parantamisen, mikä edellytti hallituksen mukaan vakaan talouskasvun turvaamista. Tässäkin hallitus tavoitteli EU:n työllisyysuuntaviivoissa tavoitteeksi asetettua 70 % työssä olevien osuutta työikäisestä väestöstä. Ohjelmassa mainitaan myös olevan välttämätöntä uusien työpaikkojen syntymiseksi nopean talouskasvun takaaminen. Tämä siksi, että Suomen on oltava ”kansainvälisesti kilpailukykyinen toimintaympäristö pääomien sijoittamiselle ja yritysten toiminnalle”.

Lipposen toinen hallitus sitoutuu pitämään edelleen yllä ”hyviä julkisia palveluja”, joka oli korkean työllisyysasteen tavoitteen mukaista. Talouspolitiikan päälinjoissa mainitaan vielä myös kilpailukykyyn turvaamisen ja työllisyyden parantamisen tärkeys. Tästä syystä hallitus haluaa tehdä jatkossakin yhteistyötä työmarkkina- ja muiden etujärjestöjen kanssa. Tämä linja tukee paljolti Sosialidemokraattien linjaa, mutta ohjelma mainitsee myös, että ”talous- ja rahaliittoon osallistuminen, pysyvästi alhainen inflaatio sekä yritystoiminnan

kansainvälistyminen asettavat aiempaa suuremmat vaatimukset myös sopimustoiminnan kehittämiseksi ja joustavuudelle”.

Sana ”joustavuus” mainitaan juuri oleellisessa kohdassa ja se kuvaa täydellisesti sopimustoiminnalle annettua arvotusta. Paikalliselle sopimiselle tulee ohjelman mukaan siis antaa tulevaisuudessa mahdollisuuksia entistä enemmän ja tämä joustavuutta korostava suunta on myös kehityksen suunta. Tulevat ongelmat myös myönnetään ja ratkaisuksi tarjotaan muun muassa paikallisen sopimisen edistämistä ”yleissitovien, palkansaajien vähimmäisehdot turvaavien valtakunnallisten työehtosopimusten puitteissa”. Tämä on selkeä merkki siirtymästä pois päin normaalista Sosialidemokraattien sopimus-politiikasta. Valtion halutaan vetäytyvän pois talouden piiristä, pois kolmikanta politiikasta, turhana kolmantena osapuolena. Lipposen hallitukselle kelpasi tämä kunhan palkansaajien vähimmäisehdot täytyisivät. Tiukka talouspoliittinen kuri jatkui. Inflaatiota vastaan taistelu ja talouspoliittiset kriteerit täyttävä politiikka sai mennä kaiken muun edelle.

Talouspolitiikka -kappaleen alle ohjelmassa oli varattu oma osionsa Euroopan talouspolitiikalle. Siitä mielenkiintoisimpana seikkana nousee se, miten hallitus näkee, että ”kansainvälisten yhteistyöjärjestöjen avoimuutta on lisättävä ja niiden kykyä vastata vapaiden pääomaliikkeiden synnyttämään epävakautteen ja globalisaation haasteisiin on vahvistettava”. Kansainvälisten järjestöjen toimintaa oli siis hallituksen mukaan vahvistettava. Nimeltä näitä järjestöjä ei mainita, mutta ainoita mahdollisia järjestöjä, jotka voivat talouden epävakauksiin ja globalisaation haasteisiin vastata ovat mielestäni erilaiset ei-demokraattisesti valitut organisaatiot kuten IMF, OECD tai EKP. Hallituksella ei siis ollut ongelmia antaa lisää taloudellista ja samalla poliittista valtaa järjestöille, jolloin valtion rooli vallan säätelijänä entisestään vähenisi. Stephen Gill varoitteli juuri tämänkaltaisesta uudesta konstitutionalismista, jossa valtaa jaetaan eteenpäin ei-parlamentaristisille toimijoille (ks. sivu 26).

Hallituksen finanssipoliittinen linja oli ohjelman mukaan pyrkimys ”tiukan budjettipoliitiikan avulla siihen, että vaalikauden kuluessa valtiontalouteen syntyy rakenteellinen, kansantalouden tilinpidon mukainen rahoitusylijäämä ja valtion velka supistuu vaalikauden päättyessä alle 50:en %”. Tällä hallitus halusi varmistaa suhdannevaihteluille liikkumatilaa sekä helpotusta tulevien vuosien ikääntymisen aiheuttamaan rahoitusongelmaan. Ohjelmassa painotetaan säästäväisyyttä ja tiukkuutta. Valtion omaisuuden myynnistä mainitaan päätettävän tapauskohtaisesti eduskunnan

myöntämin valtuuksin. Myynnistä tulleet tulot haluttiin ohjata ensisijaisesti valtionvelan lyhentämiseen. Raha oli siis saatavat talteen, vaikka alkamisella myydä kannattavia yrityksiä.

Verovähennyksiä kuitenkin haluttiin vääjäämättä toteuttaa. Ensisijaisesti hallitus halusi keventää ansiotulojen verotusta ja alentaa sosiaalivakuutusmaksuja. Ohjelmassa kaavailtiin, että näistä toimista ”seuraavan työllisyyden paraneminen mahdollistaa hallituksen tavoitteena olevan kokonaisveroasteen alentamisen”. Työn teko haluttiin tehdä kannattavaksi ja sitä kautta palauttaa talouskasvu ennallaan. Tähän pyrittiin sosiaaliturvamaksuja pienentämällä, mutta mahdollisesta talouskasvusta huolimatta kokonaisveroastetta päätettiin sittenkin alentaa. Veroalennusten kompensoinnista oli kyllä tarkka kuvaus verotus ja maksupolitiikka -osiossa. Esimerkiksi pääoma-, yhteisö- ja korkotulojen verokanta korotettiin 29 prosenttiin vuodesta 2000 alkaen koko vaalikauden ajaksi.

Sosiaalipolitiikasta ohjelmassa mainitaan yleisesti, että ”Hallituksen sosiaalipolitiikan lähtökohtana on pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan säilyttäminen”. Sen tavoitteena oli kehittyvän yhteiskunnan rakentaminen, jossa jokaisella olisi mahdollisuus oman elämänsä hallintaan ja aktiiviseen osallistumiseen. Ohjelmassa haluttiin muun muassa painottaa, että ”Sosiaaliturvaetuuksien, verotuksen ja palvelumaksujen uudistamista jatketaan siten, että työn vastaanottaminen on aina taloudellisesti kannattavaa.” Erittäin yhteisöllistä ja vastuullista, mutta jos edistyksellisen toiminnan edellytyksenä on aina työn helppo vastaanottaminen, oli se sitten mitä tahansa, sekä alituisen talouskasvun pitäminen yllä, voivat todelliset ongelmien syyt jäädä merkitykseltään vähäisemmiksi.

Sosiaalinen syrjäytyminen ja köyhyys saattavat edelleen pahentua, vaikka sen vähentämiseksi tehtäisiinkin kaikki voitava. Ongelmien ehkäisyyn pitäisi osata puuttua paremmin ja ajoissa. Jatkuva talouskasvu ei selvästikään voi nostaa ihmisten onnellisuutta loputtomiin (ks. sivu 36).

Esimerkiksi tässä vuoden 1999 hallitusohjelmassa puhuttiin paljon köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisystä sekä ”aktiivisesta sosiaalipolitiikasta”. Sanat tai lauseet, joita ongelmien ratkaisuun käytettiin, olivat muun muassa seuraavanlaisia: ”haetaan erityisesti ratkaisuja”, ”hallitus selvittää”, ”hallitus edistää”, ”on muodostettava toimiva ja kannustava kokonaisuus”, ”tavoitteena on tehostaa”. Konkreettisia toimia ei mainita kuin

yksi: ”puolison tuloihin liittyvää työmarkkinatuen tarveharkintaa lievennetään 15 prosenttiyksikköä”. Sama edistämistä- ja vahvistamis-retoriikka jatkui lopussa sosiaali- ja terveyspolitiikka -osiossa. Joka tapauksessa talouden ja työllisyyden ollessa toissijainen selkeä teksti ei ole yhtä selkeää eikä ohjelman toimenpiteistä ota täysin selvää. Diskurssin selkeä painopiste on hallitusohjelman talouteen, työllisyyteen ja kasvuun liittyvissä osioissa.

4.2.4 Vanhanen I

Anneli Jäätteenmäen pääministerikausi uudessa hallituksessa 17.4.2003 alkaen päättyi hallituspuolueiden luottamuspuolaan. Jäätteenmäki erosi 24.6.2003, jonka jälkeen pääministeriksi nousi Matti Vanhanen. Uusi hallitus kasattiin periaatteessa samalle pohjalle kuin aiempikin. Alkujaan hallituksen puoluejakauma oli hyvin tasapuolinen. Keskustalla oli 8 paikkaa, samoin SDP:llä ja RKP:llä 2 paikkaa. SDP kärsi siis lievän vaalitappion jo näissä vuoden 2003 vaaleissa, mutta pääsi kuitenkin mukaan hallitukseen. Vanhasen ensimmäinen hallitus aloitti siis 24.6.2003.

Jäätteenmäen hallitusohjelma oli periaatteessa täysin sama Vanhasen hallitusohjelman kanssa. Kyseessä olikin ainoastaan Jäätteenmäen hallituksen tekninen eroaminen ja uuden nimeäminen. SDP:llä ei tietävästi ollut muita vaatimuksia kuin pääministerin vaihtaminen esille tulleen Jäätteenmäkeen kohdistuneen luottamuspuolan vuoksi.

Hallitusohjelma alkaa juhlallisesti: ”Työllä, yrittämisellä ja yhteisvastuulla uuteen nousuun”. Kappale alkaa huomiolla hallituksen vaikeasta kansainvälisestä tilanteesta, jossa hallitus joutui aloittamaan työnsä. Tämä tilanne loi ohjelman mukaan epävarmuutta myös talouden kehitykseen. Hallitus oli kuitenkin valmis vahvistamaan kansallista turvallisuutta ”jatkamalla maamme vakaata ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa ja kehittämällä kansalaisten keskuudessa laajaa kannatusta nauttivaa hyvinvointiyhteiskuntaa” (Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 17.4.2003, sivu 1). Viittaus liittyy arvatenkin Irakissa juuri syttyneeseen sotaan. Tämänkaltaisen ”pelottelun” aiheellisuus jää kuitenkin kyseenalaiseksi. Ainoana mahdollisena poliittisena intressinä voisi kuvitella olevan tavoite tällä maininnalla kuitata edellisen pääministerin ulko- ja

turvallisuuspoliittiset linjaukset liittyen Irakin sotaan ja liittoutumattomuuden ”vaarantamiseen” olemalla Yhdysvaltoihin ”liian” läheisessä suhteessa. Talouden epävakaudella pelottelu saattoi kuitenkin liittyä myös hallituksen välttämättömyysretoriikkaan, jolla tulevia talouspoliittisia päätöksiä perusteltiin.

Työllisyys tuntui olevan edelleen vuonna 2003 erityinen huolenaihe. Työllisyystavoitteita asetettiin ja niihin pääseminen edellytti edelleen aktiivista työllisyyspolitiikkaa ja jälleen kerran yrittäjyyden edellytysten parantamista. Yhteistyötä työmarkkinaosapuolien kanssa haluttiin kuitenkin myös korostaa. ”Syrjäytymisen estäminen ja köyhyiden torjuminen onnistuvat vain työllisyystavoitteiden toteutumisen kautta.” (Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 17.4.2003, sivu 1) Sosiaalisten ongelmien nähtiin olevan ennen kaikkea työllistymisen vaikeudesta johtuvia.

Talouspolitiikkaa painottava linja selkeästi jatkui. Esimerkkinä siitä muun muassa hallitusohjelman EU:ta koskevassa kappaleessa hallitus kannatti ”unionin talouspoliittisen koordinaation vahvistamista ja vakaus- ja kasvu-sopimukseen sekä Lissabonin strategiaan nojaavaa talous- ja työllisyyspolitiikan uudistamista unionin kilpailukyvyyn parantamiseksi” (Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 17.4.2003, sivu 6). Juuri unionin talouspoliittisen koordinoinnin lisäämisen voisi kuvitella olevan ristiriidassa muutenkin vaikeuksissa olevan suomalaisen sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion jatkamisessa sekä sen toteuttamisessa. Jo ensimmäisen kappaleen yleisvireestä voi tulkita, että vahva talouden kasvu, vero- ja työllisyyspolitiikka olivat ne avain sanat, jotka erimuodoissa toistuivat useampaan kertaan. Talouteen liittyvää yhteistyötä kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa haluttiin myös selkeästi parantaa. ”Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston kautta tehtävää työtä kansainvälisen talouden vakauden lisäämiseksi on tehostettava.” Syyksi mainittiin siis ainoastaan talouden tasapainon turvaaminen. Hallitusohjelmassa haluttiin huomioida myös miten Suomen ”Maailmankauppajärjestö WTO:n puitteissa käytävissä neuvotteluissa maailmankaupan edelleen vapauttamisessa onnistutaan”. Tämä lienee selkeä osoitus hallituksen halusta edistää uusliberalistista hegemoniaa ja sen vallan kasvattamisesta myös kansallisessa talouspolitiikassa.

Talous ja sen kehittäminen mainittiin ensisijaisesti myös Euroopan Unionia koskevassa kappaleessa. Talous käsitteenä meni jokaisella mainintakerralla sosiaalisuuden (käsitteenä) edelle. Mielestäni hallituksen peruslinja ja lähtökohta unioniin liittyen oli taloudellinen

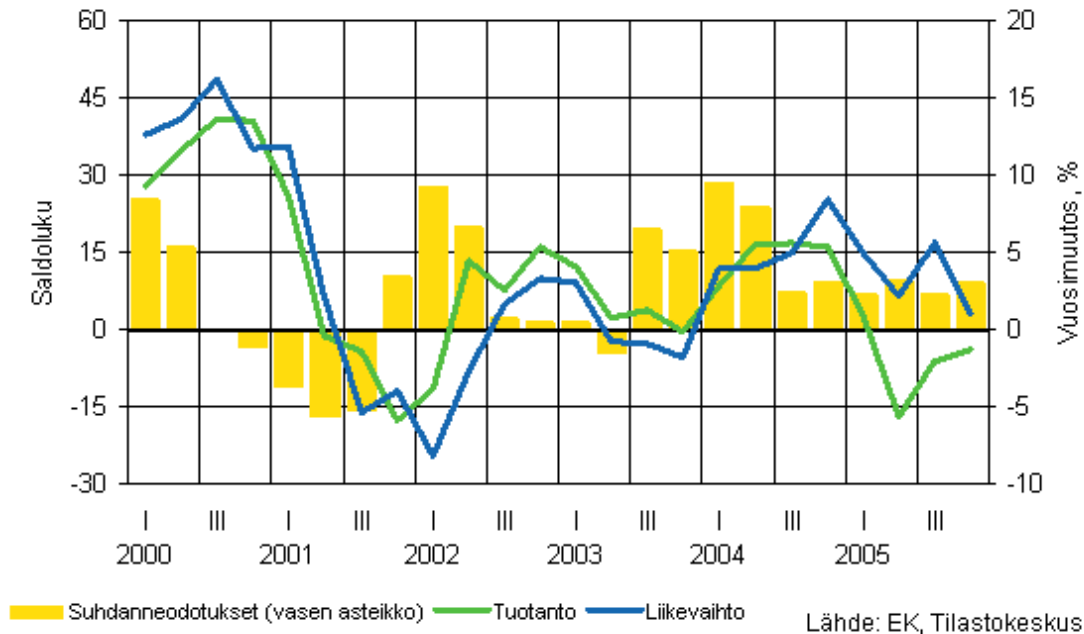
yhtenäisyys ja yhteistyö. Tämä nostaa esiin kysymyksen, miksi unioniin haluttiin ensisijaisesti liittyä jos tarkoituksena oli ainoastaan saada yhtenäinen talous ja taloudellinen hyöty maksimoitua. Voiko hyödyn maksimointi jatkua loputtomiin? Varsinkin kun kiihtyvä verokilpailu EU:n talousalueella, ja kansainvälisellä tasolla kokonaisuudessaan, kasvaa. Sama huomio tehtiin jälleen kerran myös Vanhasen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa verotusta käsittelevässä osiossa.

”Talous-, työllisyys- ja veropolitiikka” -kappale oli verrattain laaja ja kattava. Siinä tehtiin linjaukset muun muassa verotuksesta ja talouden kasvun säilyttämisestä. Verotukseen liittyvät seikat koskivat ensisijaisesti veron kevennyksiä. Kappaleen alussa summattiin talouden näkymiä ja tehtiin huomio muun muassa talouskasvun olleen lähtötilanteessa hidastumaan päin. Työllisyysaste oli laskussa 67,5 % tasoltaan. Huomioitiin myös, että ”Suomen houkuttelevuutta tuotannon sijaintipaikkana uhkaa sopivan työvoiman saatavuuteen, työvoiman hintaan ja verotukseen liittyvä kiristynvä kilpailu”. Suomi arvioitiin tuolloin kuitenkin monilla mittareilla katsottuna erittäin kilpailukykyiseksi taloudeksi.

Toimintastrategiaksi hallitus listasi ensisijaisesti ”osaamisen, yrittäjyyden ja muiden kasvun edellytysten vahvistamiseen” liittyvän talouspolitiikan. Hallitus piti erityisen tärkeänä ”toteuttaa vaalikauden mittaisen yrittäjyyttä, kasvua ja työllisyyttä tukevan sekä työttömyyttä vähentävän toimenpidekokonaisuuden”. Finanssipoliittisessa linjassaan hallitus piti tärkeänä talouden säilymistä vahvana, joka tarkoitti toisin sanoen säästämistä. Julkisen talouden vahvuutta ja kestävyyttä hallitus piti ohjelmassaan saavutettuna silloin kun ”valtion talous on tavanomaisen talouskasvun oloissa vaalikauden lopulla kansantalouden tilinpidon käsitteellä tasapainossa”. Tällöin hallituksen mukaan on muodostunut julkiseen talouteen ylijäämää, joka vastaisi noin kolmea prosenttia bruttokansantuotteesta.

Toisin sanoen säästölinja jatkui vaikka myös talouskasvu aaltoilusta huolimatta jatkui. Tämä on mielestäni merkki jonkin asteisesta keynesiläisen aktiivisen finanssipolitiikan käytöstä, lukuun ottamatta huomattavia veronkevennyksiä. Teorian mukaan noususuhdanteen aikana budjettialijäämää tulisi supistaa sekä julkisia menoja ja tulosiirtoja vähentää (Pekkarinen & Sutela, 2000, 225). Tosin hallituksen oletuksena oli käynnissä oleva laskusuhdanne ja edelleen heikentyvä taloustilanne. Tilastot tosin osoittavat 2000-luvun alusta toisin (kuvio 6). Tilanne oli taloussuhdanteen kannalta ollut nousussa pitkän

vuotta 2002, jonka jälkeen tapahtui pienoinen taantuma. Odotukset olivat toisaalta hyvät jo vuonna 2003. On siis verrattain vaikea analysoida mikä hallituksen kanta taloustilanteeseen todellisuudessa oli vuoden 2003 alussa.



Kuvio 3. Tilastokeskus – Teollisuuden toimialakatsaus IV/2005
http://www.stat.fi/artikkelit/2006/art_2006-03-28_001.html?s=6

Veropoliittisen linjan kanssa jatkettiin samalla lääkkeellä työttömyyttä vastaan. Verotusta, ja ennen kaikkea tuloverotusta, haluttiin keventää. ”Verotuksen rakennetta kehitetään työllisyyttä tukevalla ja yrittäjyyttä edistävällä tavalla ottaen huomioon verotuksen vaikutukset Suomen kykyyn kilpailla yritysten ja niiden avaintoimintojen sijaintipaikkana.” Tuolloin alkoi syntyä huoli suuryhtiöiden maasta paosta ja verotuksellisten tekijöiden vaikutuksesta työpaikkojen säilymisen kannalta. Esimerkiksi Julkisuudessa peloteltiin Nokian siirtymisellä pois maasta ja puheenaiheeksi nousi nimenomainen ”Kiina-ilmiö”. Vaihtoehtoja ei jälleen kerran ollut, joten kaikki voitava kilpailukyvyyn saavuttamiseksi tuli tehdä: ”Työhön kohdistuvaa verotusta kevennetään alentamalla ansiotulojen verotusta, huojentamalla myöhemmin selvitettävällä tavalla kohdennetusti työntajamaksuja matalien palkkojen osalta...”. Myös yritysverotusta kevennettiin juuri ”Suomen verojärjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyyn vahvistamiseksi”. Talouspolitiikan uudistaminen jatkui edelleen. Yritys- ja pääomaverotuksen tarkistuksista piti päättää nopeasti ja sen kohteena olevista asioista

ohjelmassa oli laadittu seitsemän kohdan lista. Listalla oli muun muassa yhteisö- ja pääomaverokannan alentaminen sekä osinkoverotuksen taso, mutta muiden kohteiden toimenpiteistä ei mainittu.

Ansiotulojen verotusta haluttiin keventää myös tulopoliittisten kokonaisratkaisujen syntymisen tukemiseksi. Ohjelmassa todettiin, että ”veronkevennyksissä painotetaan työllisyysyistä pieni- ja keskituloisia”. Tämä suosinee ennen muuta keskituloisia, sillä vaikka verohelpotukset vaikuttaisivat matalapalkkaisten tuloihin ja työllistymiseen, pois vaikeimmassa tilanteessa olevien sosiaalietuudet vähenevät samalla, kun verotulot vähenevät. Palkka ei siis todellisuudessa parantunut. Matalapalkkaiseen työhön haluttiin kuitenkin kannustavuutta jälleen kerran pyrkimällä keventää välillisiä työvoimakustannuksia. Pelättiin kuitenkin, että järjestelmä johtaa haitalliseen osa-aikatyön suosimiseen ja keinotteluun, joka mielestäni on myös pienipalkkaisten työpaikkojen kasvattamisen suurin miinus puoli.

Sosiaali- ja terveystaloudellisissa linjauksissa jatkui edellisiin hallitusohjelmiin nähden samankaltainen epäselvä retoriikka, joka ainoastaan listasi hallitukselle sinänsä tärkeitä yhteiskunnallisia asioita kuten tasa-arvoisuus, väestön terveyden edistäminen, sairauksien ennaltaehkäisy. Hallitus esimerkiksi lupasi lisätä ”julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon voimavaroja ja kehittää osaamista, palvelurakenteita ja toimintatapoja”. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi hallitus perusti erityisen sosiaalialan kehittämissuunnitelman. Merkittävää oli, että sosiaali- ja terveyden huollon valtionosuuksia päätettiin nostaa.

Kokonaisuudessaan Vanhasen ensimmäisen hallituksen ohjelma oli omiaan selkeyttämään Sosialidemokraattisen puolueen totuttua poliittista polkua ajatteluun, jossa talouden merkittävyys kasvaa, saavuttaa epädemokraattista valtaa sekä vähentää entisestään valtion sääntelyn mahdollisuuksia. Varsinkin ohjelmien ulkopoliittiset ja talouspoliittiset osiot sekä Euroopan Unionia koskevat kappaleet vahvistivat tämän seikan. Polkuriippuvuuteen taipuvainen Suomen ja pitkälti myös kansainvälisen tason politiikka ajautuu huomaamatta talouden ja uusliberalistisen hegemonian piiriin.

Seuraavaksi analysoitavana on vielä Vanhasen toisen kauden hallitus, jossa SDP ei enää ole mukana. Puolueen kokema tappio eduskuntavaaleissa 2007 oli mielenkiintoinen signaali äänestäjiltä. Samalla se herättää kysymyksiä puolueen poliittisesta sisällöstä tai jopa sen oikeellisuudesta ja todenperäisyydestä. Eduskuntavaaleissa kärsitty tappio suisti

SDP:n kriisiin puolueen politiikasta ja on johtanut sittemmin puolueen puheenjohtajan vaihtumiseen seuraavassa puoluekokouksessa kesällä 2008. Eero Heinäluoma kertoi jäävänsä puheenjohtajakisasta helmikuussa 2008, jonka jälkeen puheenjohtajaehdokkaiksi ilmoittautui yllättävän moni (<http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Sdpn+johtopaikalle+pyrkimist%C3%A4+harkitsee+n yt+moni/1135233952394>). Tätä on pidetty Heinäluomalta vastuullisena tekona, mutta sekoitti puolueen sisäistä pakkaa politiikan suunnasta varmasti vielä entisestään. Nyt kysymyksiksi on noussut miten SDP:n puoluepolitiikkaan tulisi uudistaa ja kuka olisi tässä tapauksessa paras vaihtoehto muutosten toteuttajaksi.

4.2.5 Vanhanen II

Matti Vanhasen tuore toisen kauden hallitusohjelma alkaa otsikolla ”Vastuullinen, välittävä ja kannustava Suomi”. Nämä kolme sanaa jo puhuvat paljolti niistä arvoista, jotka mielletään olevan nykypolitiikassa hukkuneita käsitteitä. Nämä kaikki kolme sanaa voidaan ajatella kahdella eri tavalla. Vastuullisuus on jotain, mitä hallitus selvästikin haluaa kansalaisilleen. Vastuunotto poliittisista päätöksistä kuuluu hallitukselle, mutta tämä sana (kahden muun yhteydessä) kuvaa mielestäni sitä miten vastuuta halutaan siirtää kansalaisille. Jokaisen yksilön kuuluu osata ottaa vastuu elämästään ja voida pystyä elämään omilla avuilla. Samoin ”välittäminen” voidaan nähdä samoin kahdella tavalla. Valtio on välittävänä suojaverkkona kansalaisille, mutta kansalaisten tulisi olla sitä myös toisille. Tämä ei ole kuitenkaan täysin sopusoinnussa vastuullisuuden käsitteen kanssa. Kannustavuus samaten voidaan mieltää valtion taholta tulevana kannustavuutena mutta myös yksilöä kannustavana asiana. Heti ensimmäisessä lauseessa tiivistetään seuraavanlaisesti:

”Sinivihreän hallitusohjelman yhdistäviä arvoja ovat ihmisen ja luonnon tasapaino, vastuu ja vapaus, välittäminen ja kannustaminen sekä sivistys ja osaaminen.”

Tämä lause tiivistää miten vastuun ja vapauden suhde halutaan pitää kompensoituna. Vastuu tulee vapauden kautta. Vapaa yksilö on vastuussa itsestään, ei toisesta. Samoin

välittäminen ja kannustaminen rinnastetaan toisiinsa. Välittäminen on kannustamista. Yhteisöllisyydestä tehdään myös ongelmallista:

”Tarvitsemme uutta yhteisöllisyyttä. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa hallitus haluaa selkiyttää oman vastuun, yhteisen vastuun ja yhteiskunnan vastuun välistä suhdetta.”

Virke kuvaa mielestäni uudenlaisen politiikan tarvetta, jossa yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta vastuunottoon tulisi muuttaa. Tämä on ollut uusliberaalille politiikalle hyvin olennaista juuri yksilökeskeisen vastuullisuuden kannalta. Toisaalta tässä lauseessa tiivistyy sen yksilön ja yhteiskunnan suhteen ongelmallisuus uusliberalistisesta näkökulmasta katsottuna. Niin kuin Gramsci huomautti, näitä kahta tekijää ei voida erottaa. Uusliberaalille ideologialle tämä on juuri oleellinen pyrkimys, mutta se saattaa kohdata ongelmia politiikkansa oikeuttamisessa. Juuri tätä oikeutusta varmasti tässä Vanhasen hallitusohjelmassa ollaan hakemassa vaikka konsensuslinjalla vielä pysyttäisiinkin.

Mikä tämän tekstin tekee liberalistisesti tematisoituneeksi, on mielestäni juuri näihin käsitteisiin liittyvät arvotukset. Muun muassa Anu Kantola on analysoinut Foucault'n erästä keskeistä tavoitetta, joka on osoittaa miten länsimaisissa yhteiskunnissa on tapahtunut yksilöiden kurinalaistumista. Siirryttäessä monarkiasta tai diktatuurista yksilövapaaseen liberalismiin on yksilön oma velvoite pitää itsestään huolta. (Kantola 2006, 29) Tällöin hallinnan muodoksi nousee keskeisenä itseksi. Tätä prosessia Michel Foucault kuvaa seuraavasti: ”Ei ole tarvetta aseisiin, fyysiseen väkivaltaan, materiaalsiin rajoituksiin. On vain katse. Tarkasteleva katse, jonka alla jokainen yksilö lopulta sisäistää niin, että hän on lopulta itse itsensä valvoja, jolloin jokainen valvoo itse itseänsä, itsensä puolesta ja itseään vastaan” (Kantola, 2006, 29). Tämän suuntainen kehitys on luettavissa myös uuden hallituksen ohjelmasta.

Ohjelmassa mainitaan jälleen kerran useasti oikeudenmukaisuus; ”verotuksen oikeudenmukaisuuden lisääminen”, ”Suvaitsevaisuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo ovat oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusta”, ”kannustava ja oikeudenmukainen sosiaaliturva”, ”oikeudenmukainen ja kannustava yhteiskunta” jne. Kannustavuus on toinen käsite, jota halutaan painottaa. Kannustavuus liittyy selkeästi jälleen itsenäisesti yrittämiseen. Siihen valtion toki pitääkin pyrkiä, mutta mielestäni kannustava valtio on jotain mikä on täysin erillään yhteisöstä. Valtio ja hallitus pitävät ihmiset erillisinä

toimijoina jossain muualla paitsi yhteiskunnassa. Tai kansalaiset muodostavat kansallisen toimijan, mutta valtio on tässä tapauksessa vain sivusta seuraaja, kannustaja.

Hyvinvointipolitiikka oli omana kappaleenaan 10. Sen alakappaleita olivat muun muassa ”Kannustaen ja välittäen 2010-luvulle” ja ”Kannustava ja oikeudenmukainen sosiaaliturva”. Hallitusohjelmassa todettiin, että ”hallituksen tavoitteena on kannustaen ja välittäen vahvistaa ihmisten perusturvaa ja arjen turvallisuutta, parantaa palveluiden vaikuttavuutta ja monipuolisuutta sekä lisätä inhimillistä hyvinvointia”. Retoriikka on mielestäni jopa omituista sen toistavassa kielen käytössä, mutta ehkä tarkoitus pyhittää keinot ja asia tulee selväksi.

Hallituksen talousstrategiassa todetaan aluksi muun muassa miten ”määrätietoisien politiikan tukemana työpaikkojen määrä voi alkaneella vaalikaudellakin kasvaa 80 000–100 000 hengellä, mikäli kansainvälisen talouden kehitys jatkuu suotuisana ja palkkakehitys muodostuu työllisyyttä tukevaksi”. Kuitenkin Kemijärven sellutehtaan lakkauttamisen kaltaiset massairtisanomiset ovat varjostaneet Vanhasen toisen hallituksen kautta. Stora Enso ilmoitti lopettavansa Kemijärven tehtaan lokakuussa 2007 (ks. <http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Kemij%C3%A4rven+kiistan+vaiheet/1135232739733>). Stora Enson lakkautuksen aiheuttama kohu päättyi lopulta kaikkien neljän oppositiopuolueen tekemään välikysymykseen (13.4.2008). Välikysymyksessä kysyttiin muun muassa ”pitääkö hallitus oikeana ja perusteltuna Summan tehtaiden lopettamista”, ”aikooko hallitus ryhtyä toimiin näiden tehtaiden jatkon turvaamiseksi käyttämällä tarvittaessa äänivaltaansa Stora Enson yhtiökokouksessa” ja ”miten hallitus aikoo vastedes huolehtia yhteiskuntavastuun toteutumisesta valtion omistajapolitiikassa” (HS 14.2.2008).

Valtion omistajaohjauksesta vastaava ministeri Jyri Häkämies kuitenkin kiisti opposition väitteet hallituksen hyväksyneen Stora Enson Kemijärven tehtaiden lopettamisen. Mielenkiintoisinta sananvaihtoa oli mielestäni muun muassa RKP:n kansanedustajan Anna-Maija Henrikssonin mielipide siitä, että ”yhteiskuntavastuu täyttyy, kun yhtiön toimintaedellytykset turvataan” (HS 14.2.2008). Tämä lausahdus osoittaa miten kaukana yhteisvastuusta eräiden mielipiteet valtion roolista ja yhteiskuntavastuun perusmerkityksestä voivatkaan olla. Hallituspuolue RKP:n edustaja Henrikssonin mukaan yhtiöiden toimintaedellytykset menevät siis aina etusijalle ja niiden turvaaminen on yhtä tai jopa tärkeämpää kuin yhteisön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin turvaaminen.

Toinen mielenkiintoinen mielipide tuli ministeri Häkämieheltä, jonka mielestä hallituksen omistuspolitiikka, ”puuttumattomuuden politiikka”, ei ole valtioyhtiöiden kohdalla muuttunut 15 vuoteen hallituksen väristä riippumatta (HS 14.2.2008). Samoin Matti Vanhanen puolustautui mainitsemalla, että olisi skitsofreenista ajatella, että hallituksen tämän hetkinen politiikka olisi jotenkin erilaista kuin edellisessä harjoittama politiikka (HS 14.2.2008). Viimeisimmät lauseet ovat selvää kritiikkiä SDP:n epäluottamukselle hallitusta kohtaan. Ei voida osoittaa, että politiikka tai yleiset linjaukset valtioyhtiöiden omistajuudessa olisi muuttunut. Varsinkin kun otetaan huomioon, että samankaltaisia suuria lakkautuksia on jo totuttu näkemään pitkin 2000- ja 1990-lukua. Kemijärvellä irtisanottiin jo vuosina 2002-2003 475 työntekijää laturitehdas Salcompista (SK 8.2.2008). Näistä irtisanomisista en ainakaan itse muista kuulleen yhtä laajassa mittakaavassa mitä nyt puidaan reilun 200 henkilön irtisanomisen. Toki koko tehtaan lakkauttaminen vaikuttaa välillisesti koko alueen tulevaisuuteen. On kuitenkin siis täysin aiheellista kritisoida välikysymyksen esittänyttä SDP:tä, koska tämän ollessa Vanhasen ensimmäisessä hallituksessa samankaltainen politiikka oli jo käynnissä. Saman voisi sanoa Lipposen hallituskaudesta.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Vastauksia alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin (muun muassa miten Suomen hallituspolitiikka on muuttunut 1990-luvun laman ajan jälkeen; miten uusliberalistinen diskurssi on alkanut näkyä siinä; miten Sosialidemokraattinen puolue on sopeutunut tähän selkeästi vallalla olevaan uusliberaalin ideologian hegemoniaan; onko SDP:stä tullut niin sanottu ”ajelehtiva puolue”, jonka poliittinen ja ideologinen perusta on alkanut hämärtyä hegemonisen diskurssin alaisuudessa ja onko hallituskoalitioilla todellisuudessa mitään merkitystä), on aineistoni mielestäni vastannut varsin hyvin.

Hallitusohjelmista voidaan havaita, että suurimmaksi osaksi poliittiset muutokset niin yleisessä hallituspolitiikassa kuin Sosialidemokraattisen puolueen politiikassakin tapahtuivat selkeästi 1990-luvulla laman voittamiseksi nousseen vaihtoehdottomuuden ja pakon retoriikan saattelemina. 1980-luvulla uudistukset saatettiin vielä laittaa voimaan uutuuden viehätystä, mutta vielä 1990-luvulla polulta olisi voitu poiketa ja tehdä asioita myös toisin. Alettaessa suorittaa tiukkaa budjettikuria laman voittamiseksi oltiin jo puolimatassa kohti uusliberalistista, IMF:n ja WTO:n ajamaa talouspolitiikkaa.

Luonnollisena seuraavana askeleena oli *toinen muutoksiin vaikuttanut seikka eli Suomen liittyminen Euroopan Unioniin ja Euroopan raha- ja talousliittoon*. Liittymistä perusteltiin jälleen välttämättömyydellä ja pakon retoriikalla. Nämä ratkaisut edesauttoivat selkeästi suomalaisen politiikan muuttumista, parlamentaarisen vallan vähenemistä ja demokratian kaventumista. Samaan aikaan talous ja talouspolitiikka saivat entistä merkittävemmän aseman hegemonisen uusliberaalin ideologian avulla. On myös huomattava, että juuri Sosialidemokraattien Paavo Lipponen on tunnetusti ollut suuri EU:n kannattaja.

Entä miten sitten uusliberalistinen, hegemoninen diskurssi näkyy Suomen poliittisissa linjauksissa, erityisesti Sosialidemokraattisen puolueen politiikan suunnassa?

Socialidemokraattinen puolue on kriisiytynyt. Sen harjoittama hallituspolitiikka on ajautunut liikaa oikealle, jonka seurauksena puolue on ajautunut mukaan sellaisten päätösten tekoon, jotka ovat ristiriidassa sen ideologisen perustan kanssa. Hegemoninen, uusliberalistinen diskurssi on ohjannut puolueen tähän miltei Kolmannen tien mallin mukaiseen politiikkaan. Samoin gramscilaiseen teoriaan perustuen voidaan sanoa, että hegemonisen tilan saavuttanut uusliberalistinen ideologia on pitänyt valta-asemaansa yllä

tunkeutumalla poliittiseen ja yhteiskunnalliseen käsitteistöön ja normistoon sekä nostanut talouden tärkeäksi osaksi politiikan tekoa (ks. myös Habermas sivu 19). Talouden diskurssi on Gramscin vertauskuvana käyttämän katolisen kirkon lailla onnistunut pitämään yllä ”rautaista kuriaan” sillä, että se ei anna sen ja tavallisen kansan eron kasvaa liian suureksi (ks. sivu 12 & Gramsci 1979, 44).

Toisin sanoen talouden diskurssi on onnistunut luomaan jotain sellaista, josta ihmisten on enää vaikea irtaantua, kuten Euroopan Unioni ja sen tuoma talous- ja rahaliitto. Samoin myös uudet, taloutta säätelevät organisaatiot vaikuttavat globalisaation kautta laajassa mittakaavassa tavallisten ihmisten elämään ja demokraattiset vaikutusmahdollisuudet ovat heikentyneet. Suomen hallitukset ovat olleet aktiivisesti mukana viemässä Suomea Euroopan unioniin ja sitoutuneet täyttämään erilaisia taloutta ja sen vakautta koskevia säädöksiä ja ohjelmia, joista yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Lissabonin strategia (ks. kappaleet 4.2.3 ja 4.2.4).

Gramscin esittämän hegemonia-teorian kautta tilannetta arvioitaessa ei jää epäselväksi esimerkiksi mistä johtuvat SDP:n nykyiset ongelmat tai miksi sen politiikka on ajautunut uusliberalistiseen suuntaan. Kuten aiemmin mainitsin Gramscin huomauttaneen, sosiaalidemokratiolla ei reformistisena ideologiana lopulta ole tilausta hegemonisen ideologian alaisuudessa. Tästä osoituksena on mielestäni muun muassa se, miten Sosialidemokraateille keinot selviytyä ja sopeutua uudenlaiseen, uusliberalistiseen politiikkaan ovat alkaneet olla vaikeita vasemmistolaisimmille puolueen jäsenille. Esimerkiksi juuri Paavo Lipposen kausilla SDP:n hallituspolitiikka oli uusliberaaliin talouspolitiikkaan kallellaan ja muutoksille haluttiin lähinnä hakea oikeutusta. Tämä kansalaisille tarjottu oikeutus löytyi liittymällä EU:hun ja Unionin vaatimusten kuuliaisella täyttämällä.

SDP:n politiikka ei ole kuitenkaan enää luotettavaa puoluepolitiikkaa, sillä se on ollut paljolti mukana samoissa ratkaisuissa suurimpien oikeistolaisten vastustajiensa kanssa. Jos puolue yrittää jatkaa samaa vanhaa konsensus- politiikkaansa, sen kriisi tulee syvenemään. Tämä tarkoittaa tällöin puolueen oman poliittisen äänen häviämistä ja ideologista köyhtymistä. Ideologia ja sen viitoittama politiikka päästetään ajelehtimaan suuntaan, jossa sen toimintamalli ei ole omiaan toiminaan. Syitä tähän pitäisi mielestäni etsiä ideologian perusteista ja onko siitä johdettava politiikka tarpeeksi muutoshakuista. Tästä tietynlaisena esimerkkinä voidaan pitää viime vaalien tulosta, jossa Sosialidemokraatit koki kitkerän

tappion ja jäi hallituksen ulkopuolelle. Äänestäjät eivät enää luota SDP:hen, koska epäilevät sen kykyä tuoda mitään todellista muutosta yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Sosialidemokraattisen puolueen ideologinen "ajelehtiminen" on mahdollistanut sopeutumisen uusliberalistiseen hegemoniaan. Hintana on kuitenkin ollut vasemmistolaisten arvojen menetys ja oman politiikan hukkuminen (ks. kappale 2.1). Puolue tuntuu omaksuneen uusliberalistisesta diskurssista juuri ne käsitteet ja käytänteet, joiden avulla vasemmistolaisestakin puolueesta voi näennäisesti tulla hegemonisen diskurssin alaisuudessa yleisesti hyväksyttävä. Toisaalta mietittäessä puolueen nykyistä tilaa sopeutuminen on aiheuttanut epäuskon syntymistä kannattajissa ja myös puolueen sisällä. Tämä johtuu mielestäni lähinnä Paavo Lipposen vetäytymisestä pois aktiivipolitiikasta ja viimeisenkin lipposlaisen poliitikon, Eero Heinäluoman jäämisestä lopulta ulos puheenjohtajakisasta (ks. kappale 4.2.4). Tällä hetkellä puolueen sisällä haetaan muutosvoimaista johtajaa, jonka ei välttämättä tarvitse olla lipposlaisittain uusliberaaliin kolmannen tien malliin suuntautunut.

Entä onko hallituskoalitiolla sittenkään merkitystä? Verrattaessa Vanhasen ensimmäistä ja toista hallitusta voidaan sanoa, että suunta muuttui hieman liberaalimpaan, selkeään porvaripolitiikkaan, josta esimerkkeinä ovat veronkevennykset tai opintotuen vuositulorajan kasvaminen. Huomion arvoista kuitenkin on, että monet poliittiset päätökset tehtiin jo ensimmäisen Vanhasen hallituksen aikana, jolloin myös SDP oli hallituksessa. Esimerkkinä tästä on muun muassa valtion omistajapolitiikan ja valtionyhtiöiden irtisanomisten herättämä kohu, jonka yhteydessä oppositiossa oleva SDP syytti hallitusta "välinpitämättömäksi" ja itse asiassa kritisoi samalla omaa politiikkaansa Vanhasen ensimmäisen hallituksen ajalta (ks. kappale 4.2.5). SDP:n ollessa vaa'ankieliasemassa politiikkansa suunnan suhteen ei varsinaista muutosta tule tapahtumaan. Kolmannen tien mallin mukainen yhdistävä politiikka johtaa SDP:n syvemmälle hegemonisen ideologian suuntaan, jolloin tilanteesta voi koitua tiettyjä etuja vain kannatuksen kasvun suhteen (ks. kappale 2.2). Pidemmällä tähtäimellä solidaarisuuden ja yhteisöllisyyden puolesta puhuva SDP:n politiikka kuitenkin tällä toiminnalla vain pettää itseään (ks. kappale 4.1). Toisena vaihtoehtona on puolueen politiikan siirtyminen takaisin aidosti vasemmalle.

Hyvinvointiyhteiskunnan säilyminen on noussut erittäin ajankohtaiseksi aiheeksi. Sen säilymisen muodoista ja tärkeydestä on kuitenkin alkanut nousta eriäviä mielipiteitä. Oikeisto näkee mahdottomana säilyttää julkinen sektori suuruudeltaan ennallaan. Samaa

mieltä tuntuu olevan vasemmistokin tietyn eroavaisuuksin. Sosialidemokraattinen puolue on ajanut Suomen politiikkaa vääjäämättömästi samaan suuntaan kuin oikeistokin ja ainakin hallituspolitiikan osalta se näyttää olevan samaa mieltä hyvinvointipalvelujen mahdollisuuksista säilyä. Ristiriitaisen asiasta tekee se, että hyvinvointipalvelujen säilyttämisen ymmärretään kyllä olevan etuus kaikille, mutta niiden puolustamiseen ei satsata, koska se nähdään kestävämmäksi talouden kasvun kannalta. Puolustaminen tapahtuu lähinnä leikkaamalla veroja ja supistamalla julkisia menoja ja avustuksia, joiden sanotaan olevan välttämättömiä samaan aikaan myös hyvinvointivaltion säilymisen kannalta. Hyvinvointi siis tarkoittaa samaa kuin talouden kasvu, mutta milloin tämä täydellinen hyvinvointi saavutetaan jos kaikki resurssit satsataan aina vain talouden tuottavuuden kasvuun? Tämä jokseenkin ristiriitainen, kehämäinen perustelu on ollut poliitikkojen käsitevarastossa aina laman alkuajoista. Laman aikana leikkaukset ovat olleet ymmärrettäviä, mutta sen jälkeinen Sosialidemokraattien Paavo Lipposen hallitusten politiikka jatkoi kuitenkin samaa uusliberalistiseen ajatteluun nojautuvaa politiikkaa.

Kansainvälinen tilanne taloudellisessa ja poliittisessa mielessä painostaa yksittäistä kansallisvaltiota entistä vahvemmin. Sen pohjana oleva uusliberalistinen ideologia ottaa itselleen epädemokraattista valtaa ja markkinaliberalismin keskellä valtion ja politiikan tehtäväksi jää vain sivusta seuraaminen. Hallitus viestittää, että tilanteeseen tulee vain sopeutua. Sopeutuminen on juuri tämän päivän reformismia. Ellei toimija pysty sopeutumaan, sitä pidetään vanhanaikaisena ja kankeana, jonakin joka pitää muuttaa. Tästä syystä toiseksi päivän politiikan muotisanaksi on noussut ”uudistus”. Sopeutumisen taustalla häämöttää kuitenkin vaihtoehdottomuus, koska kaikkeen ulkoapäin tulevaan näyttää olevan pakko sopeutua. Vastavirtaan uiminen nähdään jo aikaa sitten kuolleena sosialismina tai vasemmistolaisuutena, jolle ei enää ole tarvetta.

Kun kyseessä on oletettu politiikan suunnanmuutos, voidaan syiksi nähdä mielestäni ainoastaan politiikan merkityksen unohtuminen ja/tai vaihtoehdottomuuden kasvaminen. Sosiaalidemokratian perustana olevalla vasemmistolaisella arvoperustalla on ollut perinteenä olla uudistusten ja edistyksen ideologia. Sen johdolla on vastattu kansallisvaltioita kohdanneisiin kriiseihin ja samalla onnistuttu turvaamaan kansalliset tarpeet ja hyvinvointi. Nykypäivänä uusliberalismin hegemonian alaisuudessa yksilökeskeiset ideat ja aatteet eivät anna sijaa samankaltaisille politiikoille. Varsinkin kun vastassa on tämän lisäksi globalisaatio ja globaali talous. Vaihtoehtoja ei tunnu jäävän.

Vaihtoehdottomuuden lietsonta tuntuu toisaalta kyyniseltä mutta taustalta saattaa löytyä myös poliittisia tarkoituksia.

Mietittäessä syitä Sosialidemokraattisen puolueen kriisiin nousee esiin tietynasteinen paradoksi. Ensiksikin voidaanko syyksi nähdä puolueen alkujaan vääränlainen politiikka, joka on saanut kansalaiset ymmärtämään puolueen politiikan tehottomuuden? Vai onko äänestäjien realiteettien ymmärtämisessä kenties tapahtunut jotain perustavanlaatuista muuttumista? Voidaanko tällöin äänestysaktiivisuuden laskusta tulkita kansalaiset niin passiivisiksi nykyisen uusliberalismin ja markkinatalouden kannattajiksi, että sosiaalidemokratialla ja vasemmistolaisuudella ei tosiaankaan nähdä olevan enää mahdollisuuksia? Vaikeasti selitettäväksi jää se, kumpi näistä johti kumpaan. Mielestäni uusliberalismin maailmanvalloitus kuitenkin on levinnyt jo niin kauan ja niin laajalle alueelle maailmassa, ettei sen vaikutuksia suomalaiseenkaan politiikkaan voida kiistää. Sosialidemokratialla voisi toisaalta myös kuvitella olevan niin pitkä institutionaalinen historia ja kannatus takanaan, että puolueen ja sen taustavoimana olevan Ay-liikkeen valtaa ei luulisi olevan kovin helppo horjuttaa. Kuitenkin näyttää siltä, että se ei ole onnistunut vastaamaan sen ideologisen perustan mukaisin periaattein kasvavaan uusliberalistiseen trendiin ja globalisaation haasteisiin.

Aiheita jatkotutkimukseen olisi mielestäni varsinkin Sosialidemokraattien poliittisen perustan kartoittaminen suhteessa sen ideologiseen perustaan. Tämä olisi mielestäni mielenkiintoista juuri puolueen ongelmallisen nykytilanteen kannalta siksi, että kuinka pitkälle konsensuslinjalla sosiaalidemokraattisen politiikan sallitaan mennä. Voidaanko esimerkiksi Iso-Britannian New Labouria kutsua enää työväenpuolueeksi? Tämän valossa oikeutettu jatkokysymys olisi miten vasemmistolainen nykyinen SDP on? Myös Kolmannen tien mallin problematisointi ja tutkiminen Suomen oloissa tuntuisi mielestäni päivä päivältä ajankohtaisemmalta juuri uusliberaaliin suuntaan siirtymisen vuoksi.

Taloushistorioitsija ja talousantropologi Karl Polanyi kirjoitti vuonna 1944 julkaisemassaan kirjassa *Great Transformation* argumentteja Friedrich Hayekin, Milton Friedmanin ja muiden uusliberaalin ideologian alulle panijoita vastaan. Hänen mukaansa on kahdenlaista vapautta, hyvää ja paha. Näistä pahaan kuuluu vapaus käyttää kanssaihmistä hyväkseen, saada suuria voittoja ilman samanarvoista panosta yhteiskunnan hyväksi tai olla hyödyntämättä teknologisia innovaatioita yhteisen hyvän eteen. Poliitikassa on kuitenkin edelleen kyse vapauden lajeista. Olenko vapaa johonkin vai

olenko vapaa jostakin? Tätä vastakkainasettelua kuitenkin halutaan horjuttaa sanomalla, ettei ole vaihtoehtoja. Vaihtoehdottomuuden ajatukseen ja välttämättömyyden retoriikkaan sidoksissa olevaa ongelmaa kuvaa Polanyin ajatus uusliberalismin muodostamasta esteestä: ”Suunnittelua ja valvontaa vastaan hyökätään väittämällä, että ne tuhoavat vapauden. Vapaa yrittäjä ja yksityisomistus julistetaan vapauden olennaisiksi tekijöiksi. Muulla tavoin rakennetun yhteiskunnan ei katsota ansaitsevan tulla kutsutuksi vapaaksi. Sääntelyn synnyttämä vapaus kiistetään ja leimataan epävapaudeksi, sen tarjoama oikeudenmukaisuus, toimintavapaus ja hyvinvointi mitätöidään väittämällä niitä piilo-orjuudeksi” (Polanyi 1954, 256-258, Harveyn mukaan 2008, 48). Argumentit toimivat edelleen tänäkin päivänä.

Vaihtoehdottomuutta vastaan taas ei voida taistella kuin totaalisella asioiden revisioinnilla. En puhuisi tässä tapauksessa marxilaisen aatekäsitteen mukaisesta vallankumouksesta, mutta uskon, että ihmisten tietoisuus toiminnastaan ja todellisista toiveistaan alkaa selkeytyä. Tuolloin nykyisille yksilökeskeisille arvoille ja vapauskäsitteelle voisi alkaa löytyä vaihtoehtoja. Toiminnan hyödyn ja muutoksen mahdollisuuden löytäminen esimerkiksi marxilaisella tai gramscilaisella teoriolla voi kuitenkin edesauttaa politiikan palauttamista sille kuuluvalla kentällä. Talous ja sitä kannattelevat aatteet ovat vieneet sen liian kauas toimintakentältä minne se kuuluisi – kauas kansalaisista ja demokraattisesti toimivasta kansalaisyhteiskunnasta.

KIRJALLISUUS

- Aghion, Philippe & Bolton, Patrick: A Theory of Trickle-Down. Growth and Development, *The Review of Economic Studies*, Vol. 64, No. 2, 1997
- Arendt, Hannah: *Vita activa - Ihmisenä olemisen ehdot*, Tampere, Vastapaino, 2002
- Arendt, Hannah: *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago, 1989
- Bonoli, Guiliano & George, Vic & Taylor-Goobe, Peter: *European Welfare Futures: Towards a theory of retrenchment*, Polity Press, Cambridge, 2000
- Böckerman, Petri & Kiander, Jaakko: *Talouden pitkät syklit ja politiikka*, 2006, teoksessa Saari, Juho: *Historiallinen käänne – Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*, Helsinki, Gaudeamos, 2006
- Colclough, Christopher: *Structuralism versus Neo-liberalism: An Introduction*. Teoksessa Colclough, Christopher & Manor, James (toim.): *States or Markets. Neo-liberalism and the Development Policy Debate*, 1-26, Oxford, Clarendon Press, 1991
- Fairclough, Norman: *New Labour, New Language?*, Lontoo, Routledge, 2000
- Habermas, Jürgen: *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press, 1992
- Harvey, David: *Uusliberalismin lyhyt historia*, Vastapaino, Tampere, 2008
- Hautamäki, Antti: *Politiikan Paluu*, teoksessa Hautamäki, Lehtonen, Sihvola, Tuomi, Vaaranen, Veijola: *Yhteisöllisyyden paluu*, Gaudeamus, Helsinki, 2005
- Hautamäki & Lehtonen & Sihvola & Tuomi & Vaaranen & Veijola: *Yhteisöllisyyden paluu*, Gaudeamus, Helsinki, 2005
- Helsingin Sanomat 14.2.2008: Hallitus kiisti siunanneensa Kemijärven tehtaan lopettamisen.
- Helsingin Sanomat 27.2.2008: Talouskasvu ei enää lisää suomalaisten tyytyväisyyttä.

- Jessop, Bob & Bonnet, Kevin & Bromley, Simon & Ling, Tom: Authoritarian populism, two nations, and thatcherism. *New Left Review*, 1984
- Julkunen, Raija: Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa, Tampere, Vastapaino, 2001
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe: Hegemony and socialist strategy : towards a radical democratic politics, Lontoo, Verso, 2001
- Kajanoja, Jouko: Hyvinvointivaltio investointina inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki, 1997
- Kantola, Anu: Markkinakuri ja managerivalta - Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä, Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos, Loki-kirjat, toinen painos, 2006
- Kiander, Jaakko & Lönnqvist, Henrik: Hyvinvointivaltio ja talouskasvu, WSOY, Helsinki, 2002
- Koivisto, Juha & Lahtinen, Mikko & Mäntylä, Jorma (toim.): Antonio Gramsci tänään, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Jäljennepalvelu, Tampere, 1992
- Kosonen, Pekka: Kapitalismin ja hyvinvointivaltion näkökulmat, Hakapaino Oy, Helsinki, 1988
- Minkkinen, P. & Patomäki, H. (toim.): The Politics of Economic and Monetary Union, Lontoo, Kluwer Academic Publishers, 1997
- Mäntylä, Jorma: Antonio Gramsci, Hegemonia ja Journalismi, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Jäljennepalvelu, Tampere, 1986
- Gill, Stephen: An Emu or an Ostrich? EMU and Neo-Liberal Economic Integration; Limits and Alternatives, teoksessa Minkkinen, P. & Patomäki, H. (toim.): The Politics of Economic and Monetary Union, Lontoo, Kluwer Academic Publishers, 1997.
- Gramsci, Antonio: Vankilavihkot, Valikoima (toim. Mikael Böök), Kansankulttuuri, Helsinki, 1979
- Gramsci, Antonio: Vankilavihkot, Valikoima 2 (toim. Mikeal Böök), Kansankulttuuri, Helsinki, 1982

Patomäki, Heikki: Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot, Helsinki, WSOY, 2007

Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka: Kansantaloustiede, Helsinki, WSOY, 2000

Polanyi, Karl: The Great Transformation, Beacon Press, Boston, 1954, teoksessa Harvey, David: Uusliberalismin lyhyt historia, Vastapaino, Tampere, 2008

Okun, Arthur M.: Equality and Efficiency: The big trade-off, Whashington DC, Brookings Institution, 1997

Saari, Juho (toim.): Historiallinen käänne – Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen, Helsinki, Gaudeamos, 2006a

Saari, Juho: Suomen malli: Murroksesta menestykseen, Helsinki, Yliopistopaino, 2006b

Saari, J. & Kari, M.: Sosiaali- ja terveystaloustiede: nopeasti muuttunut politiikkalohko, teoksessa; Eurooppalaistuminen – Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon, (toim.) Raunio, T. & Saari, J., Gaudeamus, Helsinki, 2006c

Schumpeter, Joseph, Alois: Theory of economic development an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle, Transaction Publishers, 1983

Suomen Kuvalehti 8.2.2008: Sellun jälkeen.

Torfin, Jacob: New theories of discourse: Laclau, Mouffe, and Zizek, Oxford, Blackwell Publishers, 1999

When, Francis: Kuinka humpuuki valloitti maailman, Helsinki, Ajatus Kirjat, 2006

Internetlähteet:

Helsingin Sanomat, Kemijärven kiistan vaiheet, julkaistu 20.12.2007:

<http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Kemij%C3%A4rven+kiistan+vaiheet/11352327397>
33 [luettu: 14.02.2008]

Helsingin Sanomat. Sdp:n johtopaikalle pyrkimistä harkitsee nyt moni:

<http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Sdpm+johtopaikalle+pyrkimist%C3%A4+harkits ee+nyt+moni/1135233952394> [luettu: 6.3.2008]

Laffer-Curve:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Laffer-Curve.svg> [luettu: 17.01.2008]

Tilastokeskus: Tulojaon kokonaistilasto, 2006:

http://www.stat.fi/til/tjkt/2006/tjkt_2006_2007-12-21_kat_001_fi.html [luettu: 17.01.2008]

Tilastokeskus: Hyvinvointikatsaus 2/1998:

<http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv982.html> [luettu 31.01.2008]

Tilastokeskus – Teollisuuden toimialakatsaus IV/2005:

http://www.stat.fi/artikkelit/2006/art_2006-03-28_001.html?s=6 [luettu: 08.02.2008]

TIME: What Stockman said (päiväys: 23.11.1981):

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,922687,00.html> [luettu: 17.01.2008]

Valtiovarainministeriö: Pääomatulojen verotus,

http://www.vm.fi/vm/fi/10_verotus/01_henkiloverotus/02_paaomatulojen_verotus/index.jsp [luettu: 31.01.2008]

Valtiovarainministeriö: Lissabonin strategia kasvun ja työllisyyden parantamiseksi: Suomen kansallinen toimenpideohjelma pyrkii vastaamaan kansainvälistymisen ja väestön ikääntymisen luomiin haasteisiin (13.10.2005):

http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/2005/97194/name.jsp [luettu: 7.3.2008]

AINEISTO

Hallituksen esitykset:

Perhetuen uudistamista koskeviksi laeiksi. Veron määräytyminen ja jakautuminen veronsaajien kesken: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930075> [luettu 31.01.2008]

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tuloverolain ja korkotulon lähdeverosta annetun lain 6 §:n muuttamisesta. Pääomatulojen ja yhteisöjen veroprosentin korotus, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1995/19950063> [luettu 31.01.2008]

Puolueet:

Sosialidemokraattinen puolue:

Periaateohjelma, 1999, <http://www.sdp.fi/fi/politiikkamme/periaatteemme> [luettu: 14.12.2007]

Selonteot, mietinnöt:

Valtioneuvoston Emu-selonteko eduskunnalle 20.5.1997:

<http://www.vn.fi/tiedostot/julkinen/vn/selonteot-mietinnot/2000-/emu-selonteko-20.5.1997/131895.pdf> [luettu 18.01.2008]

Hallitusohjelmat:

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/fi.jsp>

Pääministeri Esko Ahon hallituksen ohjelma 26.4.1991:

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/aho/fi.jsp>

Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 13.4.1995:

http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponen/Hallitusohjelma_-_Lipponen112834.jsp

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999:

<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp>

Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma 17.4.2003:

http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/jaattenmaki/Hallitusohjelma_-_Jaeattenmaeki114258.jsp

Vanhasen hallitus 2003 – 2007:

http://www.valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat_hallitukset/vanhanen/hallitusohjelma/fi.jsp

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007:

<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>